

1. ULUSAL KİLİS SEMPOZYUMU ONLINE 2023 18 MART 2023

“Geçmişten Geleceğe Kilis”

18 Mart 2023
Saat: 10:00

Youtube
Canlı

Kilis Postası

- Kilis Gastronomi
- Kiliste Yaşanan Göç ve Doğal Hadiseler
- Kilis'te Tarım ve Hayvancılık
- Kilis'te Esnafılık, Sanayi ve Ticaret
- Kilis Kültür Sanat ve Tarih

1. Ulusal Kilis Sempozyumu Online 2023

8 Mart 2023

Sempozyum Kitapçığı

1. Ulusal Kilis Sempozyumu Editörleri

Doç. Dr. Ahmet Hamdi KEPEKÇİ
dr.kepekci@gmail.com

Doç. Dr. Ali Bestami KEPEKÇİ
alibestami@gmail.com

ISBN

978-625-00-1637-4

Bu e-kitabın bütün hakları, Kilis Postasına aittir. Yayıncının yazılı izni olmadan, kitabın tamamı veya bir kısmı kopyalanamaz. Yayıncının bu e-kitapta yer alan bildirilerin içeriğiyle ilgili bir sorumluluğu bulunmamaktadır. Bildiri metinleri, ilgili bildirinin yazar/yazarları tarafından kaleme alınmış ve yayıncıya teslim edilmiştir. Bildirilerdeki içerikten ve varsa telif hakları sorunu taşıyan materyallerden hukuken bildirilerin yazarları sorumludur.

iletişim: kilispostasi@gmail.com

Düzenlediğimiz "1.Ulusal Kilis Sempozyumu_ Online "da Serhat şehrimiz, ilim irfan yuvası, Mantıkzâdelerin, Rifat Bilgelerin, Kuvayi Milliye kahramanları Aslan Beylerin, Şehit Sâkıpların memleketi Kilis'imizi konuştuk.

1.Ulusal Kilis Sempozyumu'nun konu başlığı "Geçmişten Geleceğe Kilis" olarak belirlendi. Toplam 5 oturumdan oluşan sempozyumda konularında 17 uzman konuşmacı bildirimlerini sundular.

18 Mart 2023 Cumartesi tertiplenen sempozyumu <https://www.youtube.com/@KilisPostastv> adresinden izleyebilirsiniz.

1. Ulusal Kilis Sempozyumu'nun oturum başlıkları şu şekildedir:

1- Kilis Gastronomi

2- Kilis ve Göç

3- Kilis'te Tarım ve Hayvancılık

4- Kilis'te Esnafılık, Sanayi ve Ticaret

5- Kilis Kültür -Sanat ve Tarih

Ayrıca **Kilis Postası TV Youtube Kanalı** üzerinden kanala abone olup canlı yayını takip eden yayın sırasında yayınlanacak formu doldurup gönderen takipçilerimize **SEMPOZYUM KATILIM BELGESİ** takdim edildi.

1. Ulusal Kilis Sempozyumu Bilimsel Programı

1- Oturum- Kilis Gastronomi

Moderatör: Av. Ali Haydar Kepekçi (Hukukçu)

1- Öğr. Gör. Üyesi Erol Taşkın (Kilis 7 Aralık Üniversitesi Öğretim Üyesi)

Kilis Gastronomisi ve Sürdürülebilirlik

2- Diyetisyen Rabia Gül Kepekçi (Özel Meltem Hastanesi Diyetisyeni)

Geçmişten Günümüze Kilis Mutfağı

3- Mehmet Şahiner (Kilisli Restoran sahibi)

Kilis Mutfağının Tarihçesi, Kilis Coğrafyasının Kilis Mutfağı Üzerindeki Etkisi

2- Oturum- Kilis ve Göç

Moderatör: Hatice Kübra KEPEKÇİ (Sosyolog)

1 -Mehmet Mısırlıoğlu (Kilis Kültür Derneği Yönetim Kurulu Üyesi ve Genel Sekreteri)

Kilis ve Çevresinden Gelişen Tarihi Olaylar ve Doğal Olaylar

2. Alaeddin Özkar (Araştırmacı Yazar)

Göçün Kilis'in Demografik Yapısına Etkileri

3- Doç. Dr. Ali Bestami Kepekçi (İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi Öğretim Üyesi)

Yaşamın Yadsınamaz Gerçeği "Göç" ve Bir Sınır İli Olan "Kilis"

3- Oturum – Kilis'te Tarım ve Hayvancılık

Moderatör: Mehmet Ali Keleş (Eğitimci- Yazar)

1- Prof. Dr. İsmail Güvenç (Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi)

Bölgesel Kalkınmada Tarım ve Üniversite: Kilis Örneği

2- Güven Özdemir (Kilis Ziraat Mühendisleri Odası Başkanı)

Kilis Tarımı

3. Mehmet Canarlan (Kilis Sebze ve Meyve Üreticileri Birliği Başkanı)

Kilis'te Sebze ve Meyve Üreticiliği

4- Oturum – Kilis'te Esnaflık, Sanayi ve Ticaret

Moderatör: Doç. Dr. Ahmet Şit (Malatya Turgut Özal Üniversitesi Öğretim Üyesi)

1- Prof. Dr. Erdoğan Taşkın (Beykent Üniversitesi Öğretim Üyesi)

Kilis Ürünlerinin Pazarlama Esasları

2- Hacı Mustafa Celkanlı (Kilis Ticaret ve Sanayi Odası Başkanı)

Kilis ve Sanayileşme

3- Şevket Memiler (Kilis Esnaf ve Sanatkârlar Odası Başkanı)

Kilis'te Esnaflık ve Tarihi Süreci

5- Oturum- Kilis Kùltür Sanat ve Tarih

Moderatör: Prof. Dr. Mehmet Soğukömeroğulları (Gaziantep Üniversitesi Öğretim Üyesi)

1- Prof. Dr. Bilgehan Pamuk (Kilis 7 Aralık Üniversitesi Öğretim Üyesi)

Osmanlılar Zamanında Kilis Kazasında Nüfus ve Yerleşme

2- Prof. Dr. Atilla Engin (Gaziantep Üniversitesi Öğretim Üyesi)

Kilis-Oylum Höyük'ün Bölge Arkeolojisindeki Yeri ve Önemi

3- Abdulkadir Uğur Kepekçi (Araştırmacı Yazar)

Kilis Mâni ve Masal Kùltürü

4- Doç. Dr. Ahmet Hamdi Kepekçi (İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi Öğretim Üyesi)

Kilis Sempozyumu Işığında Gelecek Projeksiyonu

**1. ULUSAL
KİLİS SEMPOZYUMU
ONLINE 2023
18 MART 2023**

“Geçmisten Geleceğe Kilis”

Kilis Gastronomi

AÇILIŞ KONUŞMASI

DOÇ. DR. AHMET HAMDİ KEPEKÇİ

AÇILIŞ KONUŞMASI

1.Ulusal Sempozyumu'n Çanakkale Zaferi'nin 18. yıl dönümüne rast geldi. Bu vesile ile Gazi Mustafa Kemal Atatürk ve silah arkadaşlarını rahmetle anıyoruz.

İkinci olarak, Kahramanmaraş Merkezi'nin tüm ülkemizi derinden etkileyen deprem felaketi nedeniyle can ve mal kayıplarımız oldu. Depremde hayatını kaybeden

vatandaşlarımıza Allah'tan rahmet, yaralılarımıza acil şifalar diliyoruz. Tüm ülkemizin başı sağ olsun. Depremden sonra cesaret ve özveri gösteren arama kurtarma ekiplerine minnettarız.

Sempozyum bünyesinde Kilis'te gerçekleşen deprem ve doğal afetler, Kilis'in tarım ve hayvancılık sektörü ve Kilis ile ilgili pek çok konu gündemimizde yer alıyor.

Sempozyumda Kent kültürü ve kent kimliği konusu da burada vurgulamak istediğimiz bir diğer konulardır.

Kilis özelinde ülkemiz genelinde birlik beraberlik içerisinde geçmişten geleceğe kent kültürünün, Türk İslam kimliğinin korunarak yaşandığı ebed müddet bir zaman dilimi diliyorum.

Düzenleme Kurulu Adına

Sempozyum Başkanı

Doç. Dr. Ahmet Hamdi Kepekçi

DR. ÖĞR. ÜYESİ EROL TAŞKIN

KİLİS GASTRONOMİSİ VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK

Merhaba, değerli katılımcılar. Öncelikle, yaşadığımız deprem felaketi ve ardından gelen zorlu süreçlerden dolayı tüm halkımıza başsağlığı diliyorum. Bugün burada yapmayı planladığımız sempozyumu bu olaylar sebebiyle biraz ertelemek durumunda kaldık. Konumuz, gastronomi şehri Kilis'in sürdürülebilirliği olacak. Öncelikle, sürdürülebilirlik kavramını açıklamak istiyorum çünkü sunumumuzun temelini oluşturacak.

Sürdürülebilirlik, çevre koruma ve sürdürülebilir kalkınma hedefleri gibi kavramlarla ilişkilendirilen bir terimdir. Bu kavramı çevremizde sıklıkla duyuyoruz ve bazılarımız ne anlama geldiğini biliyor, bazılarımız ise tam olarak emin olamayabilir. Bu nedenle, temel kavramları açıklamak istiyorum.

Ekonomik sürdürülebilirlik, toplumsal sürdürülebilirlik ve çevresel sürdürülebilirlik gibi kavramları basit bir şekilde açıklamak gerekirse, bitkiler büyüme sürecinde su, karbondioksit ve güneş gibi basit ham maddeleri alır ve büyürler. İnsanlar da sanayi ve ticaret için yakıt ve temel malzemeleri elde ederler. Yiyecek üreticileri üretim yaparlar ve karlılığı, çevresel ve sosyal faktörleri göz önünde bulundurarak ölçerler. Telefon kullanıcıları da kullanır ve mümkün olduğunca uzun bir kullanım ömründen sonra geri dönüşüm yapar. Eşyaların ömrü sona erer ve basit ham maddelere dönüşerek komposto etkisiyle ayrışır. Bu şekilde bir döngü başlar ve bu döngü toplumlar içinde de geçerlidir. Ekonomik sürdürülebilirlik, ulusal ve çevresel açıdan düşünerek gelecekteki nesillere de dokunabilme yeteneğini ifade eder.

Gastronomi, Kilis'in önemli bir kavramıdır ve şehir için birçok değer taşır. Kilis'in tarihi ve kültürel birikimi, doğal çevresi ve ekonomik yapısı, gastronomi turizminin gelişimi için uygun bir zemin sağlar. Gastronomi turizmi, büyük bir gelir potansiyeline sahip olup şehirlerin gelişimine ve ileriye gitmesine yardımcı olabilir. Gaziantep ve Hatay gibi şehirlerde görüldüğü gibi gastronomi turizmi büyük bir başarıya ulaşmıştır.

Kilis'in gastronomi turizmini daha da geliştirmek için bazı adımlar atılabilir. Öncelikle, Kilis'in bir gastronomi markası ve logosu oluşturulabilir. Restoranlar ve diğer işletmeler bu markayı kullanarak Kilis'in gastronomi değerlerini ön plana çıkarabilirler. Ayrıca, toplumun bilinçlenmesi için eğitim faaliyetleri düzenlenebilir. Gastronomi sektörüne ve yerel üreticilere hijyen, sanitasyon, iş

güvenliği gibi konularda eğitim verilebilir. Gastronomi trendlerinin takip edildiği dersler ve workshoplar düzenlenebilir.

Kilis'in gastronomi turizmini tanıtmak için çeşitli pazarlama yöntemleri kullanılabilir. Gastronomi rotaları ve haritaları oluşturulabilir, gastronomi festivalleri düzenlenebilir ve internet siteleri kurularak yabancı turistlere Kilis'in gastronomi unsurları tanıtılabilir. Ayrıca, Kilis'in Gaziantep ve Hatay ile ortaklaşa hareket ederek bir gastronomi konsorsiyumu oluşturması da büyük bir potansiyele sahip olabilir.

Sonuç olarak, Kilis'in gastronomi turizmi potansiyeli oldukça yüksektir ve bu potansiyeli değerlendirebilmek için çeşitli adımlar atılabilir. Sürdürülebilirlik kavramı üzerine odaklanarak Kilis'in gastronomi değerlerini tanıtmak, şehre katkı sağlamak ve gelecek nesillere aktarmak büyük önem taşımaktadır. Kilis'in tarihi, kültürel ve doğal zenginlikleri ile gastronomi turizmi alanında büyük bir başarı elde edebileceğine inanıyorum.

DİYETİSYEN RABİA GÜL KEPEKÇİ

GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE KİLİS MUTFAĞI

Merhaba! Sempozyumda yapacağım konuşmada Kilis mutfağının geçmişten günümüze olan gelişimini anlatacağım.

Kilis mutfağı, mutfak kültürünün önemli bir parçasıdır ve insanların beslenme alışkanlıklarını, yemek hazırlama yöntemlerini ve sofrayı düzenini yansıtır. Kilis, coğrafi konumu dolayısıyla tarih boyunca farklı medeniyetlere ev sahipliği yapmış bir şehirdir. Asur, Roma ve Bizans gibi medeniyetlerin ardından İslam topraklarına katılmış ve sonrasında Osmanlı İmparatorluğu'nun egemenliği altına girmiştir. Bu çeşitlilik ve tarihi geçmişi, Kilis mutfağını da etkilemiştir.

Kilis'in coğrafi konumu, ticaret yollarının kesiştiği bir noktada olması ve Halep'e yakın olması nedeniyle gastronomi açısından zengin bir merkez olmuştur.

Kilis mutfağı, Gaziantep ve Hatay gibi Güneydoğu Anadolu ve Akdeniz Bölgesi etkilerini taşır. Bu bölgede yetişen çeşitli bitki ve ürünler, Kilis'in zengin bir mutfak kültürüne sahip olmasını sağlar.

Kilis mutfağında bulgur ve et ön plandadır. İnce bulgur, Kilis'in özel bir ürünüdür ve birçok yemekte kullanılır. Et yemekleri de Kilis mutfağının vazgeçilmezlerindedir. Özellikle kuzu ve koyun eti, tercih edilir. Kebaplar, tava yemekleri, dolmalar, köfteler ve çorbalar gibi birçok lezzetli yemek Kilis mutfağının örnekleridir. Kilis mutfağının önemli bir özelliği de tatlılarıdır. Baklava, bülbül yuvası, şöbiyet, peynirli irmik helvası, züngül, katmer, şıllık tatlısı, künefe gibi tatlılar Kilis'e özgü lezzetlerdir. Tatlılar genellikle şerbetli ve bol cevizli olarak yapılır.

Kilis mutfağında ayrıca çeşitli baharatlar da yoğun bir şekilde kullanılır. Acı ve tatlı biber, tarçın, kimyon, kişniş, kekik gibi baharatlar yemeklere aroma katmak için kullanılır. Bu baharatlar, Kilis mutfağına karakteristik bir tat verir.

Kilis mutfağının özel günlerde yapılan yiyecek ve içecek ritüelleri de dikkat çekicidir. Bayramlarda yapılan yemekler, doğum, düğün ve cenaze gibi önemli anlarda sunulan yemekler Kilis mutfağının özel bir parçasıdır. Ayrıca, Kilis'te misafirperverlik önemlidir ve misafirlere özel yemekler sunulur.

Kilis mutfağının özellikleri arasında yemek pişirme teknikleri, kullanılan malzemeler, sofrayı düzeni ve sunumu gibi unsurlar da vardır. Yemekler genellikle

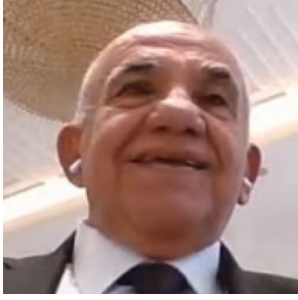
aynı anda sofraya getirilir ve büyüklerin öncülüğünde yemek yenir. Yemeklerin yanında salata, yeşillik, turşu ve ayran gibi eklemeler yapılır. Yemeklerden sonra sofrada dua yapılır ve tatlılar, meyveler, çay ve kahve sunulur.

Kilis mutfağı, zengin bir kültürel mirasa sahiptir ve Kilis'in coğrafi, tarihi ve kültürel özelliklerini yansıtır. Kilis mutfağı, özel lezzetleri, yöresel yemekleri ve benzersiz tatlılarıyla tanınır. Bu mutfak kültürü, Kilis'in gastronomi turizmi açısından önemli bir cazibe merkezi olmasını sağlar.

Sonuç olarak, Kilis mutfağı geçmişten günümüze kadar gelişen ve zenginleşen bir mutfak kültürüdür. Yemeklerinde bulgur, et, baharatlar ve tatlılar ön plana çıkar. Kilis mutfağı, Kilis'in coğrafi konumu, tarihi geçmişi ve kültürel çeşitliliğiyle şekillenmiş "özgün" bir mutfaktır. Bu özellikleriyle Kilis mutfağı, lezzetli ve benzersiz yemekler sunan bir gastronomi kültürüdür.

MEHMET ŞAHİNER

KİLİS COĞRAFYASININ KİLİS MUTFAĞI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Mutfak kültürü, kültürün en önemli göstergelerindedir. İnsanoğlunun neyi, nasıl elde edip, ne şekilde tükettikleri kültürel yapıyı tanımlayan öğelerdendir. Bu yapı her toplumda bölgelere ve yörelere göre farklılık göstermektedir. Yemek yapımında kullanılan araç gereçler, yemek çeşitleri, pişirme teknikleri, sofraya düzeni ve sunumu kültürel yapının bir yansımasıdır.

Türkiye-Suriye sınırında bulunan Kilis; Suriye, İslâhiye, Gaziantep merkez ve Gaziantep'in Oğuzeli ilçeleriyle çevrilmiştir.

Kilis, ticaret yollarının bağlantı noktasında bulunması ve Halep'e yakın olması sebebiyle coğrafi açıdan önemli bir merkez durumundadır.

Konumu gereği diyebiliriz ki, Kilis mutfağı; Güneydoğu Anadolu, Halep ve Gaziantep etkileri taşımaktadır

Kilis'te bilinen en eski uygarlık Halep Krallığı'dır. MÖ 1700'lerde Hititlerin önemli kentlerinden olan Kilis te daha sonra Asur, Roma ve Bizans medeniyetleri hüküm sürmüştür. Bizans'tan sonra 639 yılında, Hz. Ömer zamanında Revanda Kalesi ile İslam topraklarına katılmıştır. Mercidabık savaşı sonunda Osmanlılara geçmiş ve 1995 yılında da Gaziantep'ten ayrılarak il olmuştur.

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin en büyük höyüğü (tarih boyunca türlü sebeplerle yıkılıp yok olmuş yerleşme bölgelerinde, yıkıntıların üst üste birikmesi nedeniyle oluşmuş, çoğu kez içerisinde tarihsel kalıntıların gömülü bulunduğu yayvan toprak tepe) olan Oylum Höyük, Kulsürün Höyük, Leylit Höyük, Yavuzlu Höyük, Sinnap Höyük, Belentepe Höyük, Çörten Höyük, Ağca Kent, Ören yeri, Kuru Kastel, Hitit yapısı olan Ravanda Kalesi Kilis'te bulunmaktadır.

Kilis ili, Güneydoğu Anadolu Bölgesi ile Akdeniz Bölgesi arasında geçiş konumunda yer aldığı için, doğu kesimlerinde karasal iklimde yetişebilen bitkiler yer alırken, orta ve batı kesimlerinde ise Akdeniz ikliminde yetişebilen bitkiler bulunmaktadır. Yörenin zengin bir floraya sahip olması sayesinde çeşitli türde bitkiler yetiştirilebilmektedir. Bunun yanında yetiştirilen bitkilerdeki zenginlik halk mutfağına da yansımıştır.

Kilis ovası ve çevresi zeytinliklerin en yoğun olduğu bölgedir. Fakat son zamanlarda bağcılıkta, zeytincilik kadar önemli hale gelmiştir. Bağlar, zeytinlikler, tahıl ambarı ovalar Kilis'in geleneksel ürünlerinin kaynağıdır. Oylum höyük kazılarında yapılan araştırmalar, Antep fıstığı, üzüm, zeytin, baklagiller ve çeşitli buğday türlerinin tarımının çok eski çağlara dayandığını göstermiştir

Kilis'te en çok urumu üzüm yetişmektedir. Taze sofralık olarak tüketilmeyen bu üzüm çeşidi daha çok işlenip pekmez yapılarak kullanılmakta ya da kurutularak değerlendirilmektedir. Bağlardan gelen üzümlerle yapılan pekmez çeşitleri özellikle 'Gün pekmezi' kentle özdeşleşmiştir. Şireden yapılan cevizli sucuk, muska, dilme, kesme gibi tatlı lezzetler ile kuru üzüm türleri Kilis'in geleneksel ürünleri arasındadır.

Yörede küçük çapta meyvecilik ve antepfıstığı üretimi var.

KİLİS sahip olduğu yemek kültürünü, güneydoğudaki çoğu il gibi ticarete dönüştürmeyi basarmıştır. Yöreye özgü eski binalar restore edilerek veya yeniden inşa edilerek restoran olarak kullanılmakta, yemek kültürü hem yöre sakinlerine hem de gelen turistlere aktarılmaktadır.

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin hemen hemen bütün illerinde geleneksel olarak benzer mutfak kültürü hâkimdir.

Eski Kilis evlerin de eve dış kapıdan hayat denilen bir avludan girilmekte; odalar, mutfak, kiler, hazna ve odunluk avluya açılmaktadır. Kilere, mutfaktan geçilerek giriliyorsa kiler, odadan geçilerek giriliyorsa hazna veya hazne denilmektedir. Mutfak genellikle düz, tek katlı ve toprak damlıdır. Dam, bulgur kurutma, salça yapımı, bastık serilmesi vb. işler için kullanılmaktadır. Mutfaktaki ocak, çeşitli boylarda tencerenin oturacağı bölümlere ayrılmıştır. Bir tarafında çırpı, bağ ve zeytin kütüğü vb. yakacakların konulduğu boşluk bulunmaktadır.

Kilis mutfak kültürünün önemli özelliklerinden biri de sofraya düzenidir.

*Yemekler sofraya diğer bölgelerde olduğu gibi ayrı ayrı ve sırayla değil, aynı anda getirilir.

*Yemeklerin yanında hangi tür pilavın yenileceği kültürel yapı içinde belirlenmiş ve kuşaklar arasında kural olarak aktarılmıştır.

*Yemeğe önce büyükler başlar. Sofraya "Besmele" ile başlamak diğer bölgelerde olduğu gibi burada da önemlidir. Yemek yeme esnasında konuşulmaması, kaşık, çatal sesi çıkmaması genel görgü kurallarındandır. Yemeğin sonunda sofraya duası

okunduktan sonra sofradan kalkılmaktadır. Yemeklerin yanında salata, yeşillik, turşu ve ayran hep beraber sunulur.

* Tatlı ve meyve ise çay ve kahve servisinden sonra ayrı bir sofraya olarak sunulmaktadır. Tatlı olarak farklı tatlı çeşitleri olabileceği gibi, meyve olarak sofraya birçok meyve çeşidi, havuç, salatalık, marul gibi ürünler getirilmektedir.

Mutfağa Özgü Kavramlar

Kilis in tarih boyunca farklı medeniyetlere ev sahipliği yapmış olması. Suriye ye yakın olması gibi özelliklerinden dolayı çok boyutlu kültürel bir yapıya sahiptir. Bu farklı kültürel özellikler mutfak kültüründe de kendini göstermiş, mutfağa özgü olan farklı kavramların ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu kavramların bazılarını şu şekilde sıralandırabiliriz;

Yemeği vurmak; yemeği ateşe koymak.

Kaşık çalımı; yemek zamanı özellikle de akşam yemeği zamanı anlamındadır.

Sini genel olarak tepsi anlamındadır

Yemeğin dik olması; pişmiş ama az pişmiş, pütür pütür olmak anlamında kullanılır.

Tatavı yemek; iyi pişmemiş, tam yenecek hâle gelmemiş yemek anlamındayken.

Yemeği terletmek kavramı, sebzeli ve meyveli kebabların kabuklarının daha kolay soyulması ve daha lezzetli olması için tat verici soslarla ağzını kapatarak veya çok hafif ateş üzerinde dinlendirme işlemidir.

Söğülme; patlıcan ve domatesi ateş üzerinde veya fırında kebab gibi pişirme seklidir.

Bölgenin önemli yemeklerinden olan kebabların pişirilmesinden önce ete uygulanan marine işlemine çürütme denilmektedir.

Bir şeyi ufak parçalara bölmek, doğramak, kesmek anlamında çirtmek terimi kullanılmaktadır.

Mutfakta çok sık kullanılan kimyona Kilis'te kemmun denilmektedir.

Kilis'te Özel günlerde yapılan yiyecek-içecekler, ritüellere göre; *dini bayramlarda yapılan yiyecek ve içecekler, *ramazan yemekleri kandil yemekleri, *hac yemekleri, *sahre yemekleri, *hamam yemekleri, *doğum yemekleri, *düğün yemekleri ve *cenaze yemekleri olarak gruplandırılabilir.

Ramazan Bayramı'nda Kızartma, bayram kahkesi, gerebiç, pilav, etli sarma ve dolmalar genellikle bütün evlerde yapılmakta ve misafirlere bu yemeklerden ikram edilmektedir. Kurban bayramlarında ise kebab, kelle, mumbar dolması, oruk gibi yemekler yapılmaktadır.

Hac ile ilgili olarak hacdan dönen kişiye yakın akrabalar ve komsular tarafından yemek daveti vermek eskiden olduğu gibi hâlâ uygulanmaktadır. Seybana(sahra) yemekleri ise özellikle Kilis'te uygulanan, bir tören havası içinde gerçekleştirilen yemekli kır gezileri olup en önemli toplu yemeklerden biridir.

Hamama gidildiğinde mutlaka evden yemek götürülmekte, iki su arası denilen molada yenilmektedir. Hamamda yenilen yemeklerin başında; dolma, peynir semseği, Arap köftesi, çiğ köfte, yağlı köfte, hedik gibi çeşitli meyveler, çerezler, bastık, sucuk gelmektedir.

Doğumlarda daha çok pekmezli unlu kuymak, çorba gibi lohusanın sütünü arttırıcı yemekler yapılmakta, lohusayı ziyarete gelen konuklara lohusa şerbeti ikram edilmektedir. Bebeğin doğumunun yirminci ve kırkıncı gününde lohusa hamamı organize edilerek es, dost, akraba davet edilmektedir.

Nişanda damat ailesi tarafından gelin evine tatlı, lahmacun, çerez, meyve gibi çeşitli yemekler gönderilmekte, bu gelenek nisan sonrasındaki ramazan aylarında da devam etmektedir.

Güneydoğu Yemek kültürü, bereketli topraklarda yüzyıllardır lezzetini korumuş, Arap kültürüyle yoğrulmuş, acısı ve tatlısıyla nefis tatları içinde saklayan bir bahçedir. Farklı kültürlerden insanlar, eski tarihlerden bu yana barış içinde içi içe yaşamışlar. Bu süreçte yemek kültürleri de etkilenip ortaya zengin bir yemek kültürü mirası bırakmışlar.

Güneydoğu Anadolu Bölgesi ve Kilis mutfak kültüründe, bitkisel ve hayvansal ürünler dengelidir. Et, tahıl, yoğurt, sebze ve meyveler dengeli bir şekilde kullanılmakta ve bu denge yiyeceklerin hazırlanması ve pişirilmesinde farklı pişirme yöntemlerinin kullanılmasında olduğu kadar, mevsimlik yiyeceklerin saklanmasında da kendini göstermektedir.

Kilis yemeklerinin ana malzemelerini et ve bulgur oluşturur. Sebze yemekleri bile etli, bulgurlu olur.

Güneydoğu bölgesinde ve Kilis'te, ince bulgur çok fazla kullanılır. Oralara misafir gittiğinizde sakın sofraya ilk konulanları yiyip de hemen karnınızı doyurmayın, asıl sonra gelecek bulgurlu, etli yemekleri bekleyin. Doktorların bile hastalarına

ilaç olarak önerdikleri bu zengin besin kaynağı bulgurun, bölgede bol tüketilmesi rastgele denk gelmiş bir şey değildir. Burası eski medeniyetlerin beşiğidir. Birçok alanda ün yapmış bilim ve ilim adamları bu bölgelerde yaşamıştır. M. Ö kalma yapılar, Harran'ın eski bilim merkezi oluşu ve hala yapılan kazı çalışmalarıyla ortaya çıkan kültür hazineleri, buranın Dünya'nın en eski medeniyeti olduğunu gösteriyor. Bu kadar eski ilimle, bulguru sık tüketmek arasındaki bağ, Amerika daha keşfedilmemişken karşımıza çıkıyor.

Bulgurun, çeşit çeşit olması, farklı tatları da beraberinde getiriyor. Çiğ köfte, mumbar dolması, analıkızlı ve içli köfte, Fellah köfte, simit kebabı, kısır, bulgurlu dolma, bulgur ekmeği, oruk kebabı, meyhane pilavı, firik pilavı, ciğerli bulgur pilavı, malhitalı köfte, yumurtalı köfte, bulgurlu çorba... Saymakla bitmez, lezzetinden geçilmez daha birçok bulgurlu lezzetleri, ancak Güneydoğu Anadolu yemekleri içerisinde bulabilirsiniz.

KİLİS'TE ÇORBALAR

Koyu kıvamlı hazırlanan, ana yemek olarak da kullanılan, etin, yoğurdun ve bakliyatın bol kullanıldığı yemeklerdir. Bölgenin önemli çorbaları; lebeniye çorbası, eşkili yahni, yoğurtlu köfte, tarhana çorbası, kelle paça, ekşili malhita, işkembe çorbası, mercimek çorbası gibi sayılabilir

Kilis mutfağında sıkça yapılan Köfteler, Farsça küfben dövmek, vurmak, ezmek, bastırmak eyleminden, küfte dövülmüş, dayak yemiş anlam genişlemesiyle doğranıp dövülmüş, ezilip karışmış etten yapılan yemek anlamına gelmektedir. Etli ve etsiz olmak üzere iki şekilde yapılmaktadırlar. İçli köfte, çiğ köfte, mercimek köftesi, zeytli (zeytinyağlı) köfteler, fırın köfteler, şiş köfte ve daha birçoğu Kilis mutfağına damgasını vuran köfte çeşitlerindedir.

Anadolu'nun birçok yerinde olduğu gibi sarmalar, dolmalar, doldurmalar bölgeye has malzemeleri ve yapım teknikleri ile bu bölgede de oldukça yaygındır. Kış için hazırlanan kuruluklar. Kilis mutfağında önemli bir yer tutar. Kuruluklarla yapılan dolmaların yeri bambaşkadır. Sarmalar ve dolmalar bulgurlu, firikli, pirinçli veya bunların karışımından yapılmaktadır. Ayrıca şirden ve mumbar dolmaları da bu bölgeye özgüdür. Patlıcan dolması, biber dolması, işkembe dolması, kaburga dolması, kabak dolması, hindi dolması, kuzu dolması, domates dolması, tavuk dolması, acur dolması gibi sarma ve dolmalar bölgenin kültüründe önemli bir yer tutmaktadır.

ET YEMEKLERİ

Arapça kebbeb kelimesinden dilimize geçen *KEBAP, bu bölgenin en önemli et yemeklerini oluşturmaktadır

*Tavalar, kavurmalar, kızartmalar bölge mutfağında diğer önemli yemek grubudur. Kilis'te etli, salçalı, susuz veya az sulu yapılan yemeklere tava denilmektedir. Tava yapımında kullanılan et parça olarak kullanıldığı gibi, kıyma olarak da kullanılmaktadır. Kilis tava en çok bilinenlerindedir

Kilis yemek kültüründe bulgur kadar ette başı çekmektedir. Tabiri caiz ise bu bölgenin insanları et yemeden doymamaktadır. Toprakları verimli, suyu lezzetlidir. Koyun ve kuzu bu topraklarda beslenince tatları çok daha lezzetli olmaktadır. Bu bölgedeki kasaplar hayvanın neresini ne için kullanacaklarını, eti nasıl döveceklerini, zırh mı çekeceklerini, nasıl kıyacaklarını çok iyi bilirler. Bölge halkı ayrıca koyunların kuyruklarını kuşbaşı şeklinde keser ve eriterek içinden çıkan kıkırdağı ve yağı, yemeklerde lezzet versin diye kullanırlar. Yörede sadeyağ (sarı yağ), zeytinyağı ve kuyruk yağı bolca tüketilmektedir

Tavuk eti pek fazla tercih edilmez. Dana etinden çok koyun ya da kuzu eti tercih edilir. Yörenin et yemeklerinden birkaçını sayarsak;

Tepsi kebabı, soğan kebabı, Arap tavaşı, domates tavaşı, simit kebabı, kıyma kebabı, patlıcan kebabı, sac kavurma, kaburga dolması, balcan kebabı, içli köfte, bayram kızartması gibi.

Et, hamur işleri için de de çok fazla kullanılır. Lahmacun, kırk semseği Kilis'te çok yapılan yemeklerdendir. Ayrıca etsiz yapılan peynir semseği de Kilise özgü bir pide çeşitlidir. Kilis'te evlerde açılan yufkalarda çok amaçlı kullanılır. Kurutularak saklanır ve yenileceği zaman, yumuşatılarak sofraya konur.

Kilis yemeklerinde ve kebaplar da acı, tatlı biber, tarçın, kimyon, küzbara (kişniş), kekik gibi baharatlarda çok kullanılır

Tencere yemekleri de çeşit çeşittir. Yoğurtlu yemekler, salçalı, sulu yemekler, musakkalar, bastırmalar derken Kilis mutfağı anlatmakla bitmez.

Kilis'te tatlılar da ana yemeklerin ardından sofraya damgasını vuran lezzetlerdir. Baklavaların, tatlılar içerisindeki yeri büyüktür. Antepfıstığı, ceviz ve badem, baklavaların çoğunda vardır. Baklavaların şerbeti koyu olur. Yufka ise sert zemin üstünde incecik açılır. Tatlılardan bazıları; baklava, bülbülyuvası, şöbiyet, peynirli irmik helvası, züngül, katmer, şıllık tatlısı, künefe, kadayıf ve sargılı burma.

KİLİS YÖRESEL YEMEKLERİ

1. Silkme

Kilis yöresel yemekler listemizin başında yer alan meşhur sebze yemeği silkme, Kilis sofralarında yaz kış yerini alıyor. Patlıcan, soğan ve domates ile yapılan yemeğe, isteğe göre çeşitli sebzeler de eklenebiliyor. İnce kesilen patlıcanlar, kavruktan soğan ve domatesle birleştğinde kendi suyunu verdiğinden, yemek karıştırılmıyor. Sadece sallanarak karıştırıldığı için silkme adını alan yemek, genellikle üzerine yoğurt dökülerek servis ediliyor.

2. Teşrübe

Kilis mutfağının sevilen patlıcan yemeklerinden bir diğeri de meşhur Teşrübe yemeği. Kilis dışında Gaziantep'te de sıklıkla yapılan yemek, et, patlıcan ve domatesle yapılıyor. Küçük küçük parçalanmış tırnak pidenin üzerine dökülen tereyağlı etli patlıcan, sarımsaklı yoğurtla birlikte yeniyor.

3. Kübbülmüşviyye

İçli köfteyi sevenlerdenseniz, Kilis'in meşhur köftesi Kübbülmüşviyye'de tam size göre. Köftelik bulgur ve kıyma ile yapılan köfte, tarçından, cevizle pek çok farklı lezzetle birleşerek ortaya çıkıyor. Kilis dışında çok fazla bilinmeyen yemek, genellikle akşam yemeklerinde tercih ediliyor. Koyunun iç yağı ile tatlandırılan köfte, içli köfteye çok fazla benzese de ondan daha kuru olduğu için oldukça farklı bir lezzet.

4. Öcce

Görüntüsüyle tıpkı mücveri andıran öcce, Kilis'in en sevilen kolay yemeklerinden birisi. Yumurta ve un ile yapılan yemeğe, taze soğan, taze sarımsak, nane ve maydanoz gibi sağlıklı yeşillikler katılıyor. Yağda kızartıldıktan sonra servis ediliyor. Günün her saatinde yenilebilen yemek, oldukça hafif olduğu için, atıştırılabilir olarak da yenebilir.

5. Ekşili Malhita

Bir yerin yöresel mutfağından bahsederken hem hafif hem de doyurucu çorbalarından bahsetmemek olmaz. Listemizin altıncı sırasında yer alan ekşili Malhita çorbası, Kilis'te sıklıkla yapılan çorbaların başında yer alıyor. Mercimekle yapılan çorba, sarımsak ve limon eklendiği için hafif ekşi bir tada sahip. Bu yüzden ekşili Malhita adını alan çorbayı, denemediyse mutlaka tatmalısınız.

6. Lebeniye

Türkiye'nin pek çok yöresinde sevilerek tüketilen Lebniye çorbası Gaziantep, Hatay ve Kilis'te yöresel çorba olarak sofralarda yerini alıyor. Nohut ve et ile yapılan çorba, yoğurt ve un ile terbiye ediliyor. Herkes kendi isteğine göre yapsa da genellikle içerisine bulgurdan yapılan minik köfte topları atılıyor.

7. Kilis Tava

Kilis'in et yemekleri çeşidi epeyce bol, Kilis tavada bu yemeklerden birisi. Hatay'ın tepsi kebabı ile neredeyse aynı olan yemek, bol kıymayla yapılıyor. Tepsiyeye dizilen dilimlenmiş patateslerin üzerine serilen çeşnili kıyma, üzerine biber ve patlıcan şeritleri dizilerek fırına veriliyor. Bol kıymasıyla ete doyacağınız Kilis tavayı, güzel bir akşam yemeği sofrasında deneyebilirsiniz.

8. Oruk

Hepimizin yakından bildiği içli köftenin isim ve çok azcık şekil değiştirmiş hali olan oruk, Arap mutfağından mutfağımıza gelmiş oldukça lezzetli bir yemek. Bildiğimiz içli köfteden farklı olarak düz ya da ince uzun şekilde yapılan oruk, Kilis'te genellikle ince uzun olarak yapılıyor. Oruk ile yapılan yoğurtlu domatesli kebaba ise, simit kebabı deniyor.

9. Şihılmaşşe

Dolmaların şahı olarak bilinen, Türk mutfağının en güzel dolmalarından şihılmaşşe, aslında kabak dolması. Kilis usulüne göre, içerisine zerdeçal, muskat ve zencefil de eklenen dolma, kabağın tadının yanı sıra, iç harcının ilginç tadı ile dikkat çekiyor. Kızartılan kabağın içine eklenen lezzetli iç harç da eklenip piştikten sonra üzerine yoğurt dökülen şihılmaşşe, servise hazır hale geliyor.

10. Mıkla

Yumurta ile yapılan bir yemek olmadan yöresel yemekler listesi hiç olur mu, olmaz. Kilis yöresel yemekler listemizde yerini alan yumurtanın en güzel hali olan mıkla, tıpkı çılıbır yemeğine benziyor. Zeytinyağında pişen yumurta ile sarımsaklı yoğurtun birleşmesiyle olan yemek, günün her saatinde rahatlıkla yenebilir.

11. Firik Pilavı

Tütsülenmiş buğday olan firik ile yapılan yöresel firik pilavı, Kilis'in çoğu restoranında karşınıza çıkabilir. Firik, bulgur ve soğanın birleşimiyle nefis bir tada sahip olan pilav, ev yapımı salçayla yapıldığında daha da güzel oluyor

12. Keşkek

Türkiye'nin neresine giderseniz gidin sofrasında karşınıza çıkacak klasik bir yemek olan keşkek, Kilis'te de yöresel yemek haline gelmiş. Buğday ve tavuktan yapılan keşkek, her yörede farklı kıvamlarda ve çeşitlerde yapılsa da genellikle aynı lezzete sahip. Genellikle düğün, sünnet ve bayram gibi özel günlerde yapılan yemek, üzerine tereyağında kızdırılmış biberli sos eklenerek servis ediliyor.

TATLILAR

13. Bulamaç

Kilis'in pekmezele yapılan en lezzetli tatlılarından olan bulamaç, oldukça az bir malzemeyle müthiş bir tada sahip oluyor. Sadece un ile kavru lan pekmez, üzerine çekilmiş ceviz serpidikten sonra, isteğe göre soğuk ya da sıcak olarak servis ediliyor. Hızlı ve kolay yapıldığı için her an yapılabilen tatlıyı, Kilis'te pek çok evde görebilirsiniz.

14. Gerebiç

Fıstıklı gerebiç adıyla da bilinen meşhur tatlı, içi dolu bir kurabiye çeşidi. Ramazan bayramlarında neredeyse Kilis'teki her evde pişen gerebiç, gelenek haline gelmiş bir tatlı. Çabuk bayatlamadığı için uzun süre tüketilen tatlı, yapıldığı zaman bol bol yapılıyor. İçerisinde tarçın, ceviz içi ve fıstık olan kurabiye, tazecik bir çayın yanında harika gidiyor.

15. Züngül

Kilis'e özgü tatlılardan olan züngül tatlısı, oldukça basit yapılan, misafirliklerde sıklıkla karşınıza çıkabilecek oldukça lezzetli bir tatlı. Kare şekilde kesilmiş üzüm pestilinin unlu ve yumurtalı harca batırılarak kızartılmasıyla yapılan tatlı, üzerine çekilmiş fıstık ya da ceviz serpilerek servis ediliyor.

16. Katmer

Katmer, Gaziantep yöresine özgü bir tatlı olarak bilinse de aslında Kilis'in de yöresel tatlıları arasında yer alıyor. İncecik açılmış ve kaymaklı katmer hamurlarının, mis gibi şerbeti emdikten sonra üzerine dövülmüş fıstık dökülmesiyle servise hazır hale gelen tatlı, genellikle çayla birlikte yeniyor.

17. Cennet amuru

Cennet amuru ismi sizi rktmesin, Türkiye'nin en güzel lezzete sahip tatlılarında başı çeken bir tada sahip olan tatlı, genellikle künefe ile karıştırılıyor. Kullanılan malzeme bakımından benzese de oldukça farklı bir şekilde yapılan cennet çamuru, bol tereyağında pişen tel kadayıfla ve dövülmüş Antep fıstığıyla yapılıyor. Hamur kıvamını alan tatlı, üzerine şerbet dökülerek bol fıstık ve top dondurma ile servis ediliyor.

18. Kilis Burma Tatlısı

Hepimizin de bildiği burma tatlısı, Kilis'te en çok yenen tatlılardan birisi. İrmik ile yapılan burma tatlısı, karışımı yapıldıktan sonra şekil veren bir sıkma aletiyle kızgın yağa dökülüyor. Kızardıktan sonra yemeye hazır olan tatlı ister soğuk ister sıcak olarak tktilebiliyor. Sargılı burma olarak da anılan burma tatlısını, size de afiyetle yemek düşüyor.

19. Peynirli İrmik Helvası

İrmik helvası, genellikle her yörede sevilerek tktiliyor. Kilis'te irmik helvasını mutfağından eksik etmeyen şehirlerden biri. İrmik ile yapılan helva, içerisine katılan peynir ile lezzetleniyor. İçerisine ve üzerine çekilmiş fındık da katılan peynirli irmik helvası, özel günlerde de sıklıkla yapılıyor.

20. Anasonlu Kahke

Kilis mutfağının sevilen tuzlu kurabiyelerinden olan anasonlu Kahke, ay saatlerinden, özel günlere kadar pek çok etkinlikte sofralarda yerini alıyor. Oldukça kolay bir şekilde yapıldığı için kısa sürede bol miktarlarda yapılabilen kahke, un karışımının içine anason, çörekotu gibi lezzetlerle eklenerek yapılıyor.

21. Haytayla

Kilis ve Gaziantep yöresinin en sevilen tatlılarından olan Haytayla, ismi kadar ilginç bir tatlı. Genellikle yazın sıcak günlerinde yapılan tatlı, nişastadan elde edilen hamurların kp küp doğranmasıyla yapılıyor. zerine gl suyu ve meyve suyu konsantresi dökülen hamurlar, isteğe göre üzerine buz dökülerek ikram ediliyor.

22. Sucuk Hapısası

Kilislilerin sucuk hapısası dedikleri tatlı aslında hepimizin de bildiği cevizli sucuk. Her yörede farklı bir isimle anılan cevizli sucuk, Kilis mutfağında da yerini almış. şerbet haline getirilmiş üzüm suyunun nişasta ile hamur kıvamına

getirilmesinden sonra ceviz konularak sarılan tatlı, sucuk şeklinde ipe dizilerek hazırlanıyor. Kilis'in pek çok yerinden satın alabileceğiniz sucuk hapısasının, ev yapımı olanlarını tercih etmenizi öneririz.

23. Şıllık Tatlısı

İsmi oldukça ilginç olan Kilis'in meşhur tatlısı şıllık tatlısı, aslında hepimizin bildiği akıtma ya da krep denilen kahvaltılardan baş tacı hamur işinden yapılıyor. Kreplerin içine ceviz içi doldurulduktan sonra rulo halinde sarılmasıyla şerbet dökülen tatlı, üzerine çekilmiş ceviz ya da Antep fıstığı dökülerek servis ediliyor.

24. Meyan şerbeti

Osmanlı dönemine dayanan tarihîyle, günümüzde yerini gazoz ve kolalı içeceklere bırakmış gibi görünse de Kilisin vazgeçilmez içeceklerindedir

25. Kahvaltılık Zahter

Çeşitli yiyecek ve bitkilerin (nane, sarı leblebi, susam, çörek otu, kekik, kimyon, pul biber, tuz, karpuz çekirdeği) iç içe öğütülmesiyle elde edilen bir karışımdır. Zeytinyağı ile yenilir.

26. Humus

Arap mutfağından Kilis mutfağına girmiş, nohut, tahin, sarımsak, zeytinyağı, kimyon ile yapılan bir mezedir

KİLİS MUTFAĞI VE MÂNİLER

Kilis, hudut bölgesinde bulunmasından ötürü zengin bir kültürel dokuya sahiptir. Bölgede edebi türlerdeki zenginlikler de dikkatten kaçmamaktadır. Bu edebi türlerden birisi de mânilerdir. Kültür hayatını yansıtan mânilerde; Kilis mutfağına ait manilerde karşımıza çıkmaktadır (Elmalı, 2012). Gerek kadınların mutfak işlerinde hâkimiyeti gerekse mânilerin söyleyicilerinin genellikle kadınlar olması bu iki halk bilimi unsurunu ortak paydada buluşturmaktadır.

Zahter

Kahvaltılık olan zahterin vazgeçilmezi zeytinyağıdır. Aşağıdaki mânide zahterin zeytinyağına batırılarak yenilmesi aktarılmıştır:

Zeyte batır ye zahteri

Kız sana kimler müşteri

Yurt için çok alın teri

Dökenin var güzel Kilis

Züngül

Un, yumurta ve kabartma tozu karıştırılarak hazırlanan bulamaca bulanana üzüm pestilinin kızgın zeytinyağında kızartılması ile yapılan bir tatlıdır. Yörenin lezzetlerinden olan züngülün hazırlanışıyla ilgili ipucu mâninin ilk dizesinde kendine yer bulmuştur:

Tavada kavrulur züngül

Gönüllerde açar bin gül

Yanık sesli sarı bülbül

Diyarsın güzel Kilis

Sucuk Hamra (mumbar dolması)

Kilis'in yerlilerinin çok sevdiği bir yemek olan sucuk hamra ve özel günlerde sunulur. Aşağıdaki mânilerde sucuk hamranın yapım süreci hakkında bilgiler bulunmaktadır.

Ben yaprağı soldurdum

Sucuk hamra doldurdum

Oğlan everdim deyin

Saçlarımı yoldurdum

Sucuk hamrayı şişirdik

Kazana koyduk bişirdik

Şükürler olsun Allah'a

Kızı dengine düşürdük

Aşağıdaki mânide kızın güzelliği ile mumbar dolması arasında bağıntı kurulmaktadır.

Kaşları kâtip kalemi

Gözleri çamın çırası

Parmağı yaprak sarması

Kolları mumbar dolması

Şihılmaşşe (Tüylü Acur Dolması)

Kilis mutfağına has yemeklerdendir. Bu yemekte Arap mutfağının etkileri görülmektedir. Dolmaların şahı anlamına gelir. Aşağıdaki mânide şihılmaşşenin yapıılışıyla ilgili bilgilere yer verilmektedir:

Kabağı ince oyduk

İçine kıyma koyduk

Düğünde şihılmaşşe

Yedik vallahi doyduk

Şunu unutmamak lazım, Kilis Ortadoğu mutfağının bel kemiği sayılan Osmanlı-Arap yemeklerinin yapıldığı coğrafi bir bölgenin önemli parçasıdır.

Türkiye'nin hemen her şehrinde olduğu gibi Kilis ilinin de kendine has yöresel lezzetleri bulunmaktadır. Sebze yemeğinden et yemeğine, salata çeşitlerinden tatlılarına kadar Kilis, kendini diğer şehirlerden ayırmaktadır. Güneydoğu Anadolu Bölgesinde bulunan Kilis ili, bulunduğu coğrafi şartlar itibariyle zengin bir mutfak kültürüne sahiptir.

Kilis yemekleri Halep mutfağına da Antep mutfağına da benzemez, çok özeldir ve güzeldir. Gerçekten de Kilis mutfağı, Halep ve Antep esintileri taşısa da kendine has, farklı bir mutfaktır. Komşu kentlerdeki ile aynı adı taşıyan bir yemek bile Kilis'te biraz farklıdır.

**1. ULUSAL
KİLİS SEMPOZYUMU
ONLINE 2023
18 MART 2023**

“Geçmisten Geleceğe Kilis”

Kilis ve Göç

MEHMET MISIRLIOĞLU

KİLİS VE ÇEVRESİNDEN GELİŞEN DOĞAL OLAYLAR

ÖZET

Tarih boyunca bulunduğumuz coğrafyada depremler, aşırı yağışlara dayalı sel, kuraklığa bağlı kıtlıklar meydana gelmiştir. Bunların içinde aniden olan binlerce binaların yıkılması, binlerce insanı deprem sonucunda enkaz altında insanların ölümüne sebep olan depremlerdir. Depremleri önleyemeyeceğimiz için depreme karşı yapılaşma yapılacak zemin bakımında elverişli yerleri ve depreme karşı dayanıklı yapılar yaparak, depreme karşı kontrol almamız mümkündür.

Depremler, yer kabuğundaki faylanmanın bir sonucudur. Bunlar bölgenin jeolojik ve topografik incelenmesi ve hava fotoğraflarının değerlendirilmesi sonucu tespit edilebilir. Yer kabuğundaki plakaların hareketi depremlere neden olmaktadır. Deprem konusunda en eski tarihsel bilgi Çin ve Akdeniz'e komşu ülkelere ve özellikle Anadolu'ya aittir. Yurdumuzda meydana gelen depremlerin çoğu, Suudi Arabistan, Irak ve Suriye'nin bulunduğu Arap Plakasının Avrasya plakası altına dalma hareketi ile meydana gelmektedir. Anadolu'da Doğu Anadolu, Kuzey Anadolu, Marmara, Ege Bölgesi ve Ölü Denizden Doğu Anadolu'ya uzanan Faylanmada kaynaklanmakta olup, Belli aralıklarla tekrarlandığı görülmektedir. Günümüzde yapılan çalışmalar, topraklarımızın %92'sinin, değişik deprem tehlikesiyle karşı karşıya bulunan bölgeler içerisinde bulunduğunu, nüfusumuzun %95'nin bu bölgelerde yaşadığını, yine büyük sanayi merkezlerimizin %98'nin ve barajlarımızın %92 sinin deprem bölgelerinde olduğunu ortaya koymaktadır. Kilis ve çevresinde gelişen Depremler incelenecektir.

Anahtar Kelimeler; Deprem, Kıtlık, Kuraklık, Veba hastalık, Kahramanmaraş, Antakya, Kilis, Depreme dayanıklı yapı

GİRİŞ

Bu yazıda Boğaziçi Üniversitesi Kandilli Rasathanesi ve Deprem Araştırma Enstitüsü ile Orta çağ tarihçileri kitaplarından geçen depremi anlatıları, yazımda anlatılmaktadır.

Yurdumuzda 1900-1970 arasında ancak birkaç deprem istasyonu bulunduğu halde, 1970'den sonra deprem istasyonlarının sayısı hızla artmıştır. Bu nedenle

1970'li yıllarda sonra kayıt alınan deprem sayısında önemli bir artma olduğu görülmektedir. 1900 yılında günümüze kadar olan depremler incelendiğinde 1939 yılına kadar ana tektonik bölgelerin belirli yerlerinde bazı depremlerin ortaya çıktığı gözlenir. Yakın tarihte en büyük deprem 26.12.1939 Erzincan Depremi ile Kuzey Anadolu Fayı'nın doğu kesimi faal bir döneme girmiştir. Kuzey Anadolu Fayı'nda Erzincan'da başlayarak Erbaa'ya uzanan 360 km uzunluğunda bir kırık meydana gelmiştir. Erbaa – Niksar tektonik havzası, kırığın batıya ilerlemesini engelleyerek Amasya'ya yönelmesine sebep olmuştur. Doğudan batıya baştan başa geçen Kuzey Anadolu Fayı, deprem harekâtı bakımında dünyanın en diri faylarından biridir. Bu fay hattı batıda Sapanca ve Armutlu yarım Yarımadası'nın kuzey kenarını izleyerek Marmara denizinden geçerek Saros körfezine uzanır. Güney kolu ise, Geyve, İzmit, Bandırma ve Biga Yarımadası'nı izleyerek Ege Denizi'nde devam eder.

17.8.1999 Gölcük depremi ile 12.11.1999 Düzce depremleri gündeme gelmiştir. Tarihsel depremlerin incelenmesi Kuzey Anadolu Fayı'ndaki uzun fay parçalarında depremlerin 200-250 yıl ara ile ve kısa aralığı 50-100 yıl ara ile meydana geldiği görülmektedir. Doğu Anadolu fayı, Kuzey doğuda Karlıova birleşim noktasından başlar güney batıda Türkoğlu kavşağında kollara ayrılır. Kuzeydeki kolları Kıbrıs yayı ile birleşirken, güneydeki kolları Ölü deniz fayına uzanır. Bu fay hattında 27.06.1998 tarihinde deprem olmuştur.¹

Kilis'i etkileyen depremler; Güney-Anadolu (Akdeniz) Bölgesinde Meydana Gelen Depremler: Anadolu'nun güneyinde söz konusu olan depremlerle ilgili olarak tespit edebildiğimiz kayıtlara göre, bu bölgede başlıca Antakya'da, Suriye'de ve görünüşe göre Akdeniz kıyı şeridi içinde kalan sahalarda, Kilikya'da (Çukurova) ve coğrafi yakınlığı dolayısıyla bu bölgeye sokmayı doğru bulduğumuz Kıbrıs'ta muhtelif tarihlerde çeşitli depremler meydana gelmiştir

Cyrrhus, (Kurus, Kuris, Nebi Horoz) Kilis'in Güney batısında Kilis'e 17 km mesafede ve Türkiye Suriye sınırında, sınırda 3km mesafede Suriye'de Afrin Nehri civarında yer alan, Cyrrhus, (Kurus, Kuris) MÖ 300 civarında Seleucus Nicator tarafından kuruldu ve adını Makedonya'nın Cyrrhus kentinden aldı. MÖ 64'te Pompey Suriye'yi aldığı Romalı olmuştur. MS 1. yüzyılda, Antakya ile Fırat Nehri'nin Zeugma'da kesiştiği ticaret yolu üzerinde bir Roma idari, askeri ve ticari merkezi haline gelmiş ve Sasani Pers İmparatorluğu, 3. yüzyılda burayı birkaç kez ele geçirdi.

¹ Zekai CELEB, Nahit KUMBASAR, Deprem Mühendisliğine Giriş, Depreme Dayanıklı Yapı Tasarımı İstanbul 2000,

6. yüzyılda şehir, Bizans İmparatoru Justinian tarafından süslendi ve güçlendirildi. Ancak 637'de Müslümanlar tarafından alınmış ve o zamanlar Qorosh adıyla ve daha sonra 11. yüzyılda Haçlılar tarafından önemli bir şehir olmuş. Nureddin Zengi burayı 1150'de geri aldı. 13. ve 14. yüzyıldaki Müslüman seyyahlar şehrin hem büyük bir şehir hem de büyük ölçüde harabe halinde olduğunu bildiriyor.²

Kirus antik kenti MÖ 300 civarında Seleucus Nicator tarafından kuruldu ve adını Makedonya'nın Cyrrhus kentinden aldı, denilmekteyse Cyrrhus (Kurus, Kiros, Kyrus) ismi Pers İmparatoru Kirus ile aynı adı taşıması, Pers İmparatoru Kirus tarafında kurulup, kendi adını vermiş olabilir.

(Büyük Kyros (Pers dilinde Kuraş) başa geçer geçmez (MÖ 559-529) Babil kralının da desteğiyle Medlere karşı savaş açmış ve Med Devleti'ne son vermiştir. MÖ 6. yy'da Önyasya'nın en büyük gücü olmasını sağlayan Büyük Kyros Pers devletinin kurucusu sayılmaktadır.³)

Kuris kenti antik tiyatrosu ve tüm şehir, çöküntü haline gelmiştir. Kuris antik kenti, büyük ihtimalle Bölgede meydana gelen 712, 1114, 1157 ve 1170 yıllarında meydana gelen depremlerle tamamen yıkılmış olabileceğidir.

² <https://en.wikipedia.org/wiki/Cyrrhus>

³ DR. ÖĞRETİM ÜYESİ ALİYE EROL-ÖZDİZBAY, Eski İnan Tarihi, İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ AÇIK VE UZAKTAN EĞİTİM FAKÜLTESİ, sayfa 59

KİLİS VE ÇEVRESİNDE, KİLİS'İ ETKİLİYEN DEPREMLER⁴

KİLİS ÇEVRESİNE, KİLİS'İ ETKİLİYEN DEPREMLER				
Tarih	Enlem	Boylam	Şiddet	Yer
BC 69	36.25	36.1	IX	Antakya,Syria
13 12 115	36.25	36.1	IX	Antakya
245	36.25	36.1	X	Antakya
334	36.25	36.1	IX	Antakya,Beyrut,Cyprus
14 09 458	36.25	36.1	IX	Antakya ve Northern Syria
10 09 506	36.25	36.1	IX	Antakya,Samandag
29 05 526	36.25	36.1	IX	Antakya,Samandag
29 11 529	36.25	36.1	IX	Antakya
30 09 587	36.25	36.1	IX	Antakya-(60.000 deaths)
08 04 859	36.25	36.1	IX	Antakya,Lazkiye
867	36.25	36.1	IX	Antakya
10 08 1114	36.5	35.5	IX	Ceyhan,Antakya,Maras- (Tsunami)
1268	37.35	35.8	IX	Kozan,Ceyhan-(60 000 deaths)
13 08 1822	36.4	36.2	X	Antakya,Iskenderun-(20 000 deaths,Tsunami)
02 04 1872	36.25	36.1	IX	Antakya,Samandag- (1800 deaths)
31 03 1893	38.4	38.7	IX	Malatya-(469 deaths)

Tablo incelendiğinde; bölgemizde en yıkıcı depremler M. 587, 1268, 1822, 1872 depremleri ile bu tabloda yer almayan ancak bazı Ermeni, Süryani ve Arap tarihçilerin anlatılarına göre M. 1054, 1082, 1114, 115, 1157 ve 1070 yıllarında şiddeti büyük ve çok sayıda can kaybının olduğu depremlerin olduğu anlatılmaktadır.

Tarihsel olarak, Antakya, Kahraman Maraş fay hattında meydana gelen depremler Kilis'i etkilemektedir.

Tarihi sıralamasına göre bölgemizde meydana gelen kuraklık ve kuraklığa göre meydana gelen kıtlıklar ve depremler:

Hicretin on sekizinci yılı Kıtık ve Veba Hastalığı çıkması; Hicretin on sekizinci senesinde, Arap cezaresine yağmur yağmadı. Yerler kurudu. Toprak, rüzgâr esince kül gibi uçup savruluyordu. İnsanlar ve hayvanlar aç kaldı. Hazreti Ömer etrafındaki kumandanlardan yardım istedi. Önce Suriye orduları kumandanı Ebu

⁴ [Tarihsel Depremler - B.Ü. KRDAE Bölgesel Deprem-Tsunami İzleme ve Değerlendirme Merkezi \(boun.edu.tr\)](http://boun.edu.tr)

Ubeyde dört bin yük zahire gönderi. Filistin Emiri Amr-ı As, Mısır taraflarında zahire toplamak, Kızıl denizden gemiyle erzak gönderdi ve bu suretle Medine'de bolluk oldu.⁵

Boğaziçi Üniversitesi Kandilli Rasathanesi ve Deprem Araştırma Enstitüsü,
Bölgesel Deprem – Tsunami İzleme ve Değerlendirme Merkezi Deprem
Bilgilerinde

Tarihsel Depremler tablosunda 587 yılı depreminde 60 000 kişi öldüğü belirtilmektedir.

712 yılında Şam bölgesinde uzun süreli bir zelzele oldu. Kırk gün süreyle devam eden bu zelzele bölgeyi harabeye çevirdi. Bunun en büyük etkisi ise Antakya'da görüldü.⁶

859-860 yılında Mağrip illerinde şiddetli depremler meydana gelmiş; kaleler, evler, köprüler yıkılmıştı. El-Mütevekkil evleri yıkılan kimselere üç milyon dirhem dağıtmıştı. Ayrıca Medain ve Antakya'da da depremler meydana gelmiş ve çok kimse hayatını kaybetmişti. Anlatıldığına göre, Antakya'da bin beş yüz ev yıkılmış, şehrin surlarında doksan küsur burç düşmüş, deprem sırasında daha evvel hiç işitilmedik sesler duyulmuştu. Antakya civarlarında bulunan çıplak dağ da yıkılmış, parçalanmış ve kayalar denize yuvarlanmıştı.⁷

Urfalı Mateos Vekayi-Namesinde, 2 Nisan 952-1 Nisan 953, Birçok yerlerde şiddetli kıtlık oldu. Kıtlık, Cenupta, Tacik memleketinde çok büyük sıkıntılara sebebiyet verdi, fakat bundan en çok muztarıp olan memleket bütün Mezopotamya ülkesi olmuştur. Kıtlığın şiddeti yüzünden, birçok yerlerde ve Ermeni kralı Tigran'ın kurmuş olduğu meşhur payitaht şehir olan Urha (Ufa)'da insanlar büyük ızdıraplara ve meşakkatler oldu. Kıtlık yedi yıl devam etti ve sayısız insan telef oldu. Müslümanlar arasında da çok büyük telef oldu çok sayıda Hristiyan da öldü. Kıtlığın hüküm sürdüğü beşinci yılda sonra, aynı mıntıkadan deniz kumu kadar büyük miktarda çekirge gelip araziye tahrip etti. Kıtlık gitgide şiddet kespedince, birçok insan kudurup merhametsizce birbirlerine saldırdılar ve yekdiğerlerini yemeğe başladılar. İleri gelen zengin adamlar, sebze ve meyve ile besleniyorlardı, çünkü hayvanlar büyük telefata

⁵ Ahmet Cevdet Paşa, Kısas-ı Enbiye cilt II Hazırlayan Mahir İz, T.C. Kültür Bakanlığı 1000 Temel Eser, ikinci baskı 1985, sayfa 212

⁶ İbnü'l-Esîr, İslam Tarihi El Kamil Fi't- Tarih Çeviren . Beşir Eryarsoy, Bahar Yayınlar Cilt IV, sayfa 523

⁷ İbnü'l-Esîr, İslam Tarihi El Kamil Fi't- Tarih Çeviren . Beşir Eryarsoy, Bahar Yayınlar Cilt VII, sayfa 78

uğramışlardı, Tahrip olunan yerler bugüne kadar imar edilmemiş ve halkla dolmamıştır.⁸ Diye belirtmektedir.

M. 909 yılında Bağdat'ta şiddetli karlar yağdı ve damlar üzerinde 4 parmak kalınlığında kar birikti. Bu ana kadar Bağdat'ta kar yağmadığını gören olmamıştı. On sekiz yıl sonra yani M. 927 'da Bağdat'ta tekrar çok şiddetli soğuk oldu. Soğuk o kadar şiddetli idi ki kilerlerdeki sirkeler, yumurtalar, yağlar dondu ve ağaçlar kurudu.⁹

M. 1034 yılının aralık ayında Nisibis'te şiddetli bir karayel esti, zeytin, dut, erik ağaçlarını kökünden söktü ve taş ve kireçten yapılmış binaları yıktı. Daha sonra şiddetli bir yağmur yağdı ve el-parmak, bilek şeklinde dolular yağdı. Mısır ve Filistin'de zelzeleler oldu, insanlar evlerinde dışarı uğrayarak 8 gün gökyüzü altında yaşadılar. Balas şehrinin yarı harap oldu. Suriye'de birçok köyler ahalisi ile kayboldular. Kudüs mabedinin duvarlarında bir kısmı yıkıldı. Askalan'da Arapların bir minaresi düştü. Gazze'deki minarenin âlemi ile Akka şehrinin yarı yıkıldı.¹⁰

M.1042'de Tebriz şehrinde şiddetli bir zelzele oldu. Şehrin kalesi, suru, birçok sarayları ve hamamları yıkıldı ve 50 000 kadar insan enkaz altında can verdi.¹¹

1054 yılında Antakya'da deprem meydana geldi, 10 000 kişi bu depremde hayatını kayıp etti.¹² Urfalı Mateos, 8 Mart 1053-7 Mart 1054 tarihinde büyük Antakya şehrinde, felaket alameti olan korkunç bir nişane belirdi. Bu alamet, güneşin içinde görüldü ve herkesi hayret ve korku içine düşürdü.

1082 yılında Antakya'da meydana gelen sarsıntı için Süryani Mihal, şehir surlarındaki 86 kulenin yıkıldığını yazar.¹³ Urfalı Mateos, Sımpat İsparabed 1091 yılında yaşanan diğer bir depremi şöyle tasvir eder: Eylül ayında büyük bir deprem oldu. Yeryüzü şiddetle sallandı, gök altında bulunan bütün mahluklar titredi. Antakya şehri tahrip oldu. Surların 90 kulesi temelden kopup yere

⁸ Urfalı Mateos Vekayi-Namesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162) Türkçeye Çeviren Hrand Andreasyon, Türk Tarih Kurumu 4. Baskı 2019. Sayfa 3,4

⁹ ABU'L-FARAÇ TARİHİ Gregory Abu'l-Farac (Bar Hebraeus) Süryaniceden İngilizceye çeviren Enest A. Walls Budge, Türkçeye çeviren Ömer Rza Dğrul Türk Tarih Kurumu sh. 247.

¹⁰ ABU'L-FARAÇ TARİHİ Gregory Abu'l-Farac (Bar Hebraeus) Süryaniceden İngilizceye çeviren Enest A. Walls Budge, Türkçeye çeviren Ömer Rza Dğrul Türk Tarih Kurumu sh. 291

¹¹ ABU'L-FARAÇ TARİHİ Gregory Abu'l-Farac (Bar Hebraeus) Süryaniceden İngilizceye çeviren Enest A. Walls Budge, Türkçeye çeviren Ömer Rza Dğrul Türk Tarih Kurumu sh. 298

¹² Tüm zamanların şehri Antakya, hatay.gov.tr ve <https://www.agos.com.tr/tr/yazi/28237/ermeni-ve-suryani-tarihyaziminda-antakya-depremleri>

¹³ <https://www.agos.com.tr/tr/yazi/28237/ermeni-ve-suryani-tarihyaziminda-antakya-depremleri>

düştüler, surların büyük bir kısmı yıkıldı. Erkek kadın sayısız insan yıkılan evlerin altında can verdi.”¹⁴

M. 1056 yılında Bağdat'ta hastalık ve büyük bir kıtlık baş gösterdi. Suriye ve Mısır'da bilhassa İran'da vaziyet aynı merkezde idi. Buhara'da bir tek gün içinde şehirde çıkan tabutların sayısı 18 000'i bulmuştu. Üç ay gibi kısa bir müddet içinde ölenlerin sayısı 230 000'ni buldu. Dünyanın yaratıldığından beri böyle bir veba görülmediği söyleniyor.¹⁵

M. 1069 yılında Mısır'da insanların birbirini yemelerine sebep olan büyük bir kıtlık oldu. Mısırda Halifeye ait üç attan başka at kalmamıştı. Diğer hayvanlar yani atlar, katırlar ve eşekler, sahipleri tarafından istihlak edilmişti. Bir köpek 5 dinar ve 10 zuzeye satılıyordu.¹⁶

1092 Çekirge ve kıtlık: O zamanda çekirge ve kuraklık yüzünden müthiş kıtlık zuhur etti. Anide o kadar çok üzölmüşlerdi ki ölüleri defnedemiyor ve onlara nizamden zaruri olan dini merasimini yapamıyorlardı.¹⁷

M. 1157 yılında Suriye'de şiddetli zelzeleler oldu ve birçok şehirleri harap etti. Hama'daki kale ve şehirdeki büyük binalar ihtiyar adamların, kadınların ve çocukların üzerine yıkıldı ve nüfusun on binlercesi bu şekilde öldü. Şeyzer kalesi de kısmen yıkılmış ve burada ancak bir kadın ile bir haremağası kurtulabilmişti. Emesa halkı süratle kaçmak yüzünden canlarını kurtarabilmişler, fakat manastırlar ve kaleleri harap olmuştu. Halep ahalisi de şehirden aynı şekilde kaçtılar, günlerce şehir dışında ikamet bahasına canlarını kurtardılar. Fakat evleri yıkılmış ve 500 kadar kişi enkaz altında kalmıştı Kafar Tab ve Apamea'da bir kimse kurtulamamıştı, Rahbut'a kadar diğer yerlerde de aynı vaziyet hâsıl oldu. Frank şehirlerinden Hısn el-Ekrad ile Arka kâmilen yıkıldı. Lazkiye'de yalnız büyük kilise kaldı. Fakat kilisenin zemini yıkıldı ve içi çamur dolu bir uçurum peyda oldu Antakya'nın büyük kısmı ve Trablus şehri harap oldu.¹⁸

Ahmet Cevdet Paşa Kısas-ı Enbiya kitabında, hicri 552 (M. 1157) Suriye'de şiddetli zelzele oldu. Hama, Şizer, Humuz, Kürt Kalesi, Trablusşam, Antakya ve öteki etrafta bulunan şehirler harap oldu. Kaleler yıkıldı, pek çok adamlar yıkılan binaların altında kaldı. Hatta Şizer kalesi bütün bütün yıkıldığından, nice

¹⁴ <https://www.agos.com.tr/tr/yazi/28237/ermeni-ve-suryani-tarihyaziminda-antakya-depremleri>

¹⁵ABU'L-FARAÇ TARİHİ Gregory Abu'l-Farac (Bar Hebraeus) Süryaniceden İngilizceye çeviren Enest A. Walls Budge, Türkçeye çeviren Ömer Rza Dğrul Türk Tarih Kurumu sh. 308

ABU'L-FARAÇ TARİHİ Gregory Abu'l-Farac (Bar Hebraeus) Süryaniceden İngilizceye çeviren Enest A. Walls Budge, Türkçeye çeviren Ömer Rza Dğrul Türk Tarih Kurumu sh. 319

¹⁷ MÜVERRİH VARDAN, Türk Fütuhâtı Tarihi, (889- 1269), Türkçeye çeviren Hranl D. Andreasyan, Sayfa 48

¹⁸ ABU'L-FARAÇ TARİHİ Gregory Abu'l-Farac (Bar Hebraeus) Süryaniceden İngilizceye çeviren Enest A. Walls Budge, Türkçeye çeviren Ömer Rza Dğrul Türk Tarih Kurumu sh. 397

senelerden beri Şizer'de hükümler olan Münkizogulları yıkıntılar altında kalarak, sülalesi son buldu demektir.¹⁹

M. 1170 Yılı'nın Haziran'ın 29 uncu pazartesi günü şiddetli bir zelzele oldu ve yeryüzü deniz üzerindeki bir gemi gibi sallandı. Bu hadise nesillerden beri emsali görülmemiş mahiyette idi. Zelzele esnasında Halep, Ba'lebek, Hama, Emesa, Şeyzar, Bağras şehirlerinin surları, kaleleri ve büyük binaları ahalinin üzerine yıkıldı. Antakya'daki büyük Rum kilisesi ile Franklara ait Kusyana kilisesi kâmilten yıkıldı. Gabara'da ve Lazkiye'de birer küçük kilise yıkıldı. Bu zelzele 25 gün devam etti.²⁰

M. 1200'de Mısır'da kıtlık oldu. Çünkü Nil nehri her sene olduğu gibi taşmadı, insanlar ölü hayvanların ve insanların etlerini yediler. Kıtlıktan sonra veba başladı, bir de zelzele koptu ve Şam, Emesa, Hama Trablus, Sur, Akka ve Şamrin (Samary)'deki birçok binalar ve yüksek surlar yıkıldı. Zelzele Bet Romaya'ya kadar yayıldı.²¹

M. 1204 yılı içinde şiddetli bir zelzele oldu ve Sur şehrinin suru ile Mısır, Filistin, Bet Nahrin ve Musul'da birçok yerleri tahrip etti gibi Kıbrıs ve Sicilya adalarında da tahribat yaptı.²²

M. 1235 yılı içinde Rum diyarında hububat kıtlığı çok şiddetli idi. Bet Nahrin'de de vaziyet aynı merkezde idi. Bağlar ve ağaçlar kışın şiddetli olması yüzünden kurudu. Sontesrinden şubatın bedr-i tam sırasına kadar büyük Fırat nehri dondu ve hiç yağmur yağmadı.

Boğaziçi Üniversitesi Kandilli Rasathanesi ve Deprem Araştırma Enstitüsü,
Bölgesel Deprem – Tsunami İzleme ve Değerlendirme Merkezi Deprem
Bilgilerinde

Tarihsel Depremler tablosunda 1268 yılında Kozan-Ceyhan depreminde 60 000 kişi öldüğü belirtilmektedir.

1822 Yılında Olan Deprem: Batılı kaynaklara ve başka kataloglara dayanarak bu bölgede gerçekleşen iki depremden bahsedilmektedir: İlki 13 Ağustos'ta akşam saatlerinde vuku bulmuş ve Antakya, İskenderun, Kilis, Halep ve Lazkiye'yi

¹⁹ Ahmet Cevdet, Kısas-ı Enbiya cilt V, Hazırlayan Mahir İz, T.C. Kültür Bakanlığı 1000 Temel Eser, ikinci baskı 1985, sayfa 252,253

²⁰ ABU'L-FARAÇ TARİHİ Gregory Abu'l-Farac (Bar Hebraeus) Süryaniceden İngilizceye çeviren Enest A. Walls Budge, Türkçeye çeviren Ömer Rza Dğrul Türk Tarih Kurumu sh. 409-410

²¹ ABU'L-FARAÇ TARİHİ Gregory Abu'l-Farac (Bar Hebraeus) Süryaniceden İngilizceye çeviren Enest A. Walls Budge, Türkçeye çeviren Ömer Rza Dğrul Türk Tarih Kurumu sh. 474-475

²² ABU'L-FARAÇ TARİHİ Gregory Abu'l-Farac (Bar Hebraeus) Süryaniceden İngilizceye çeviren Enest A. Walls Budge, Türkçeye çeviren Ömer Rza Dğrul Türk Tarih Kurumu sh. 486

etkilemiştir. İkincisi ise sadece Halep'te yıkıma neden olduğu belirtilen 2 Eylül tarihli olanıdır. Bu depremin tam olarak hangi saatte meydana geldiği açıklanmamış ve öncekinin artçısı olabileceğinin belirtilmesiyle yetinilmişti.

Deprem nedeniyle Halep, Antakya, Ayıntab ve havalisinde en az 20.000 kişi ölmüş, bir o kadarı da yaralanmış veya sakat kalmış, binlerce ev yıkılmış ya da oturulamaz hâle gelmiş, 5-6 köy tamamen yok olmuştu.

6 Şubat 2023 Depremi

Depremim odak derinliğinin 5km gibi yüzeğe çok yakın olması sığ deprem özelliği ile fay kırığının 300 km'den ve dokuz saat ara ile iki büyük deprem ve artçılarının da büyük sayılabileceğinden bölgemiz açısında asrın en büyük depremi, büyük yıkımlara ve can kayıplarına sebep olmuştur. Büyük yıkımın en büyük nedenleri ise; yapılaşmada zemin araştırmalarının iyi yapılmadı, depreme dayanıklı yapıların yapılmadığı, yapının ana unsuru olan beton karşım kriterlerine uyulmadığı, betonarmenin bileşiminde önemli olan çelik kalitesi, kolon kiriş birleşim yerlerinde deprem etriyelerin yapılmamış olduğu görülmüş, yapıların iyi denetlenemediği ortaya çıkmıştır. Bunlara ilaveten nasıl projelendirildiği ve nasıl yapıldığı belli olmayan imar affıyla iskân verilen yapılarda da kaçının yıkıldığı araştırılmalıdır.

Deprem Güneydoğu Anadolu, Doğu Anadolu İç Anadolu ve Akdeniz Bölgelerini kapsayan geniş bir alanda hissedilmiştir. Türkiye'de bilinen depremlerin en şiddetlisi ve 11 ili etkilemiştir.

Deprem bölgelerinde binlerce binalar yıkılırken, hasarlı olabilen ama can kaybı olmayan yapılarla, sağlam binalarda görüldü.

TOKİ'nin binaları genelde şehir dışında engebeli veya dağ yamaçlarına kurulmuş, projelendirme ve denetimleri yapıldığında az hasarlı veya hasarsız olarak depreme karşı koyduğu görülmüştür. TOKİ'nin konutları tünel kalıpla yapıldığında duvarlarında B.A perde olan binaların depreme karşı dayanıklı olduğu görülmüştür.

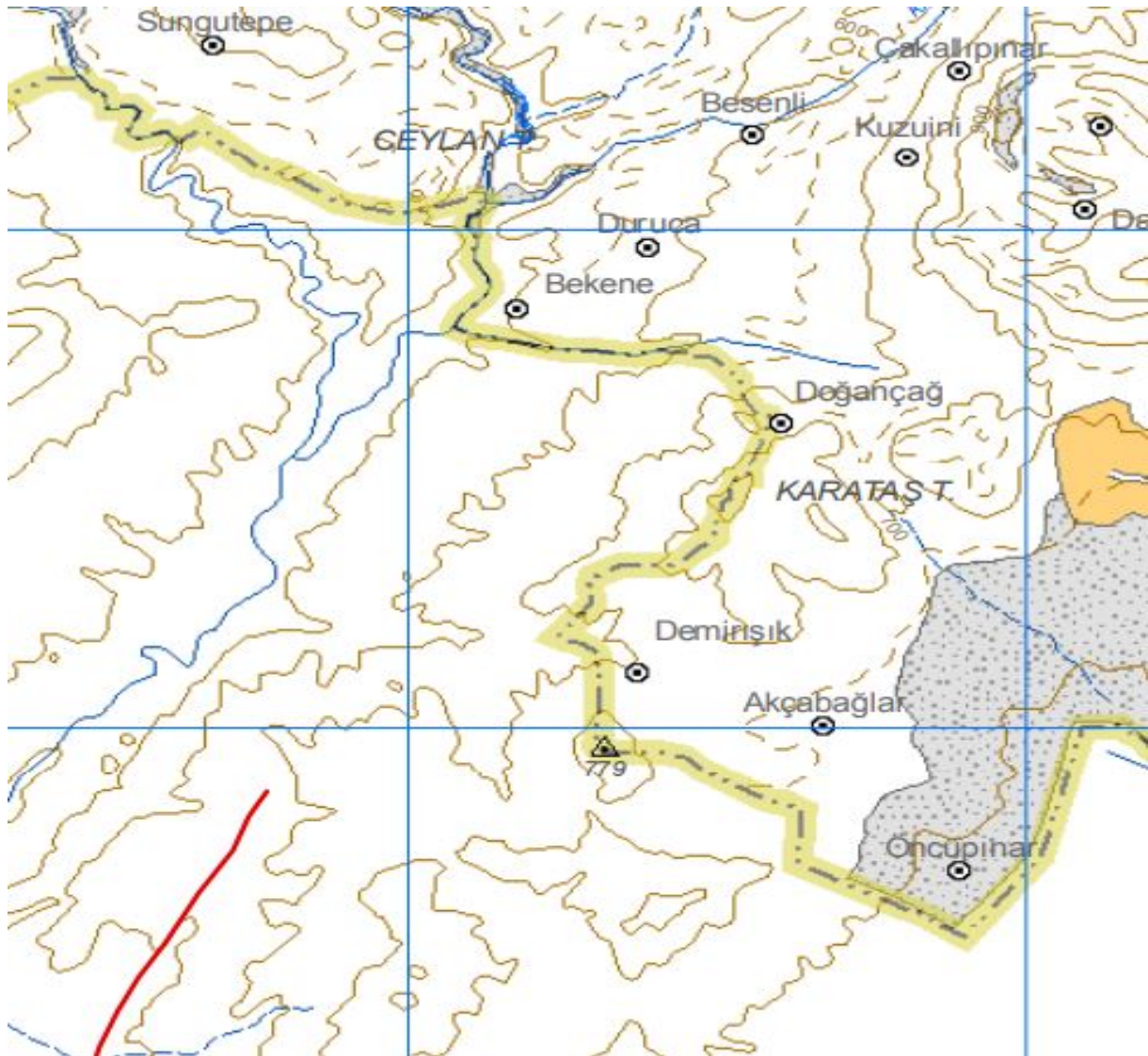
10 Mart 2023 tarihi itibarıyla, 6 Şubat'taki depremlerde hayatını kaybedenlerin sayısı 46 bin 104'e yükseldi. (10.03.2023 tarihi itibarıyla)

Erdoğan, 6 Mart'taki kabine toplantısının ardında yaptığı açıklamada "Deprem bölgesindeki 11 ilimizde yıkık, Acil yıkılacak ve ağır hasarlı bina sayısı 230 bini, buralardaki bağımsız bölüm sayısı da 645 bini buluyor" dedi.

AFAD'ın son verilerine göre depremde etkilen illerde kendi imkânlarıyla ayrılan veya devlet tarafından tahliye edildikten sonra gittikleri illerde kayıt yaptırılanların sayısı ise 1 milyon 971 bin oldu.²³

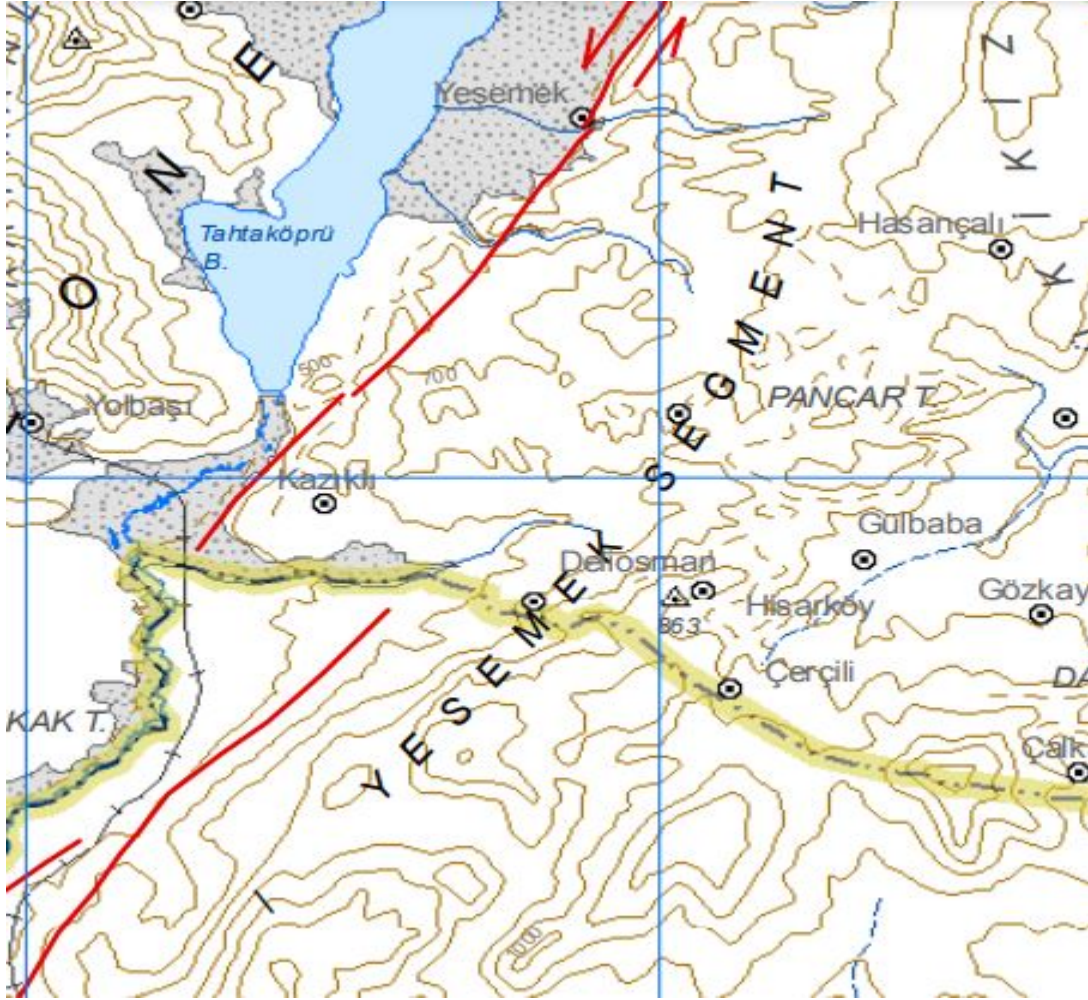
17 Ağustos Kocaeli depreminde de yamaçlardaki yapıların az hasarlı veya hasarsız oldukları gözlenmiş, düz ve ovalarda yapılarda deprem nedeniyle yıkılan bine ölen insanların sayısının yüksek olduğu görülmüştür.

Suriye sınırları içinde Ölü Deniz Fay hattının uzantısı Afrin segmenti Fayı ile yine Kilis il sınırları batısında Suriye'den uzanan ve Tahta köprü Barajının doğusunda uzanan Yesemek Segmenti Kırık Fay hattı bulunmaktadır.²⁴

²³ [Depremlerde hayatını kaybedenlerin sayısı 46 bin 104'e yükseldi - BBC News Türkçe](#)

²⁴ https://www.mta.gov.tr/v3.0/sayfalar/hizmetler/doc/diri_fay_haritalari/antakya.pdf

11 MART 2011 BÜYÜK TOHOKU DEPREMİ: 11 Mart 2011 günü Japonya'nın kuzeydoğu kıyısında, okyanusta meydana gelen 9,0 büyüklüğündeki deprem, büyüklük açısından, aletsel dönemde dünyada meydana gelen en büyük depremler içinde beşinci sırada yer almaktadır. Depremde yaklaşık 400 km uzunluğunda yüzey faylanması geliştiği öngörülmektedir. Japonya'nın kuzeydoğusunda, Honshu adası kıyıları boyunca can kaybının 10 000 bini aşmış ve bu deprem Japonya tarihinde görülmemiş boyutta ekonomik zarara yol açmıştır. Depremdeki can kaybı ve ekonomik zararın bu denli fazla olmasının sebebinin, *deprem sarsıntılarının yol açtığı yapısal yıkımlardan çok, depremin tetiklemeyle meydana gelen tsunamiyle ilgili olduğu rapor edilmektedir.*²⁵

17 Mart 2022, Japonya'da meydana gelen 7,3 şiddetindeki deprem Japonya'nın Fukushima ve Miyagi vilayetleri açıklarında 16 Mart 2022 tarihinde meydana

²⁵ MADEN TETKİK VE ARAMA GENEL MÜDÜRLÜĞÜ, 11 MART 2011 BÜYÜK TOHOKU (KUZEYDOĞU HONSHU, JAPONYA) DEPREMİ (Mw: 9,0), Abilgi notu, JEOLJİ ETÜTLERİ DAİRESİ Yer Dinamikleri Araştırma ve Değerlendirme Koordinatörlüğü Aktif Tektonik Araştırmaları Birimi 17 MART 2011 ANKARA

gelen depremde 4 kişinin hayatını kaybettiği, 97 kişinin ise yaralandığı üzüntüyle öğrenilmiştir.²⁶

12 Ocak 2010 Haiti Depremi, merkez üssü başkente Port au Prince'e 25 km uzaklıkta olan ve 7,0 büyüklüğünde ve yerin 13 km altında meydana gelmiştir. Haiti, Batı Yarımkürede en yoksul ülke olup, İnsani Gelişme Endeksi'ne göre 182 ülke içinde 149. sıradadır. Yaklaşık 240 bin kişi yaşamını yitirmiş, bu ülke büyük bir ekonomik kriz ve yoksullukla karşı karşıya kalmıştır. Tek başına bu durum bile, söz konusu ülkenin gelişmişlik derecesi ile hasar görebilirlik arasındaki ilişkisini anlamamız için yeterli olsa gerekir.

1960'da Şili'de 9,5 büyüklüğündeki depremde 5 bin 700 kişi hayatını kaybetmiştir. Depremden ardından oluşan tsunami, Pasifik kıyısındaki ülkeleri de tehdit etti ve Hawaii'de 61, Japonya'da 130 kişinin ölümüne yol açmıştır.²⁷

Japonya'da meydana gelen depremlerde yapıların yıkılması pek olmamakta ve can kayıpları 97 civarındadır. 1960 yılında Şili'de 9,5 şiddetindeki depremde 5 700 kişinin öldüğü görülmektedir.

Depremden dolayı oluşan hasarların Nedenleri:

Depremden dolayı yapıda oluşan hasarları birçok nedenleri bulunmaktadır.

Deprem Kaynaklı Özellikleri; En büyük yer ivmesi, Kuvvetli yer hareketinin süresi, Frekans içeriği, Kırılan fayın uzunluğu, Deprem yeryüzüne olan uzaklığı

Zemin Kaynaklı özellikler; Merkez üssü ile yapı arasındaki uzaklık ve zeminin jeolojik özelliği, Yerel zemin koşulları,

Yapısal Özellikler; Doğal periyodu ve sönüm özelliği, Yapım tekniği, yaşı, Deprem etkilerine karşı detaylandırılması.²⁸

Yapım Hataları ve iyi denetlenememe; Yıkılan birçok binada beton kalitesi için standartlara uygun kum çakıl kullanılmaması, beton karışımının uygun yapılmayışı (kum-çakıl, çimento ve su oranları), yapıda kullanılan çeliğin çekme gerilmesinin yeterli olmayışı, Betonun dökümünden sonra çimentonun rötne ısısından dolayı, betonun en az iki hafta sulanmamış olması.

²⁶ https://www.mfa.gov.tr/no_90_japonya-da-meydana-gelen-deprem-hk.tr.mfa

²⁷ Yrd.Doç.Dr., Afyon Kocatepe Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Doğal Yıkım Olaylarının Zararlarının Azaltılmasında Yerel Halkın ve Yöneticilerin Önemi-ŞİLİ VE HAITİ ÖRNEKLERİ,

²⁸ Prof. Dr. Kutlu Darılmaz, Depreme Dayanıklı Binaların Tasarımına Giriş. Birsen Yayınevi 2019, sayfa 8

İmar affı ile iskân verilen yapıların yıkılma durumları belirlenerek, kamuoyu ile paylaşılmalıdır.

SONUÇ:

2500 yıllık tarih içerisinde; Hatay-Kahramanmaraş fay hattına yakınlığı ve oluşan depremlerde, Ölü Deniz Kırığından Suriye içinden Türkiye sınırına yaklaşan Afrin nehri Segmenti Kırık Fay ile Yine Suriye sınırı içinde Ölü deniz Fay hattının uzantısı olan Yesemek Segmenti Suriye'den, Tahtaköprü Barajı doğusunda Kilis il sınırı batısında geçmektedir. Bu iki faydan yırtılmalar oluşabileceğinden, Kilis depremlerden etkilenecektir.

Tarıma elverişli ve düz arazilerde yapılaşma yasal zorunluluk ile engellenmelidir. Fay hatları kesine yakın tespit edilerek, fay hattı üzerine yapılaşmanın engellenmesi için yasa çıkarılmalıdır. Hazır beton işletmeleri çok sık denetim yapılarak, ürettikleri betonlardan basınç ve kırılma deneyleri yapılarak, uygun beton üretmeyenlere ağır ceza verilecek yasalar çıkarılmalıdır. İthal edilen B.A. demirleri yurda giriş esnasında çekme deneylerine tabi tutularak, standartlara uymayan İnşaat demirleri kontrol edilmelidir. Türkiye'den demir çelik fabrikalarında B.A betonu olarak üretilen inşaat demirlerinin üretimi denetlenmeli, uygun demir üretmeyenler ortaya çıkarılarak, gerekli cezalar verilmelidir. Yapı denetim firmalarının bir kısmında, yapıyı bilfiil kontrol etmede, düşük ücretle, yapıyı denetlemede, denetlemiş gibi çalışan yapı denetim firmaları ve yapıyı görmeden, yapıyı denetlemiş gibi imza atan mühendisler hakkında ağır ceza verebilecek yasalar düzenlemelidir. Kilis'in güney ve güney doğusunda bulunan yapılaşma önlenmeli, şehrin yapılaşması Resul Osman dağı'nın Güneyinden, Kilis İslâhiye yolunun Kuzey doğusundan, Kuzini köyü doğrultusunda tarıma elverişli olmayan, dağ yamacı olan yerlere şehir planı düzenlenmelidir.

ALAEDDİN ÖZKAR

GÖÇÜN KİLİS'İN DEMOGRAFİK YAPISINA ETKİLERİ

Güneydoğu Anadolu bölgesi, Mezopotamya'dan Harran'a, oradan amik ovasına kadar, bereketli hilal delinen toprakların bir kısmını da içinde bulunduran, geçmişte, kadim medeniyetlerin kurulduğu, aynı zamanda birçok peygamberin de yaşadığı bir bölgedir.

Yine bu bölge, Yahudi inancına göre (Arz-ı Mev'ud) Tanrı YHVH tarafından İbrahim'e ve soydaşlarına vadedilmiş bölgedir.

Hristiyan Evanjelist inancına göre, Armagedon yani kıyamet savaşları bu bölgede bulunan Amik ovasında gerçekleşecektir.

Dolayısıyla bölge, geçmişte olduğu gibi gelecekte de stratejik bir bölgedir. Hal böyle olunca, bölgede olan hiçbir gelişme, bölgede emeli olan emperyalist güçlerin bilgisi dışında değildir.

1990'lı yıllardan itibaren bölgenin demografik yapının değişmesi, bölge üzerinde geleceğe yönelik bir planın parçasından başka bir şey değildir.

O yıllarda önce 50 bin, sonra da Irak lideri Saddam'ın zulmünden kaçarak Türkiye'ye göç eden tam 400 bin Kürt bölgeye kalıcı olarak yerleşmiş ve vatandaş yapılmıştır.

2011'de ise Suriye'de çıkan iç savaşla birlikte, milyonlarca Suriyeli bir anda denetimsiz bir şekilde ülkemize göç etti. Devletin yetkilileri şu an ülkemizde 3.580.000 Suriyeli göçmen var dese de kayıtsız ve kaçak göçmen sayısı bize göre çok fazladır.

Bölgede ziyaret ettiğim Kilis göç idaresi müdürü Sayın Mesut Çakır ise Kilis'te kayıtlı 87.500 Suriyeli mülteci var dedi.

Niçin, Kilis'ten bahsediyorum, çünkü Kilis ülkemizde nüfusuna göre mülteci barındırma oranı en yüksek ildir. Kilis'te köyler hariç merkezde yaşayan Türklerin sayısı kadar Suriyeli mülteci vardır.

Artan nüfus oranı gerek Suriyelilerin birden fazla evlilik yapmaları, küçük yaşta evliliğe müsaade etmeleri, gerekse çok çocuk yapmaları mültecilerin lehine, yerli halkın ise aleyhine işlemektedir.

Ülkemizde üniversiteden mezun olup iş bekleyen milyonlarca gencimizle birlikte 12 yıllık mecburi eğitim ile çırak ve kalfa bulamayan binlerce Esnaf ve Sanatkârlar var.

İşçi bulamayan esnafların bu açığı ucuz iş gücü olarak mültecileri çalıştırmaya başladı, ilk zamanlar iyi ve kazançlı gibi görünse de 11 senenin sonunda gelinen durum, Kilis'te en önemli sivil toplum örgütü olan Esnaf ve Sanatkârlar çoğunluğu mültecilerden oluşmuştur.

Sosyoekonomik ve Kültürel yönden durum böyle iken, ben asıl sorunun ülkemizin ileride başını ağrıtabilecek olan ulusal güvenlik meselesinden endişeleniyorum.

Zira denetimsiz olarak bölgeye gelen mültecilerin arasında Suriye'yi karıştırmak için orada bulunan militanlar da olabilir.

Ülkemizde bulunan yabancılar ileride Büyük Orta Doğu (BOP) projesinin Türkiye ayağında kullanılabilir.

Özellikle, Kilis, Gaziantep, Hatay'a yerleştirilen yabancılarla birlikte, bölgenin demografik yapısı değişti. Bu hamle ile ülkemiz üzerinde hesapları olan emperyalist güçlerin ileriye dönük planları dâhilinde olan, self determinasyonun alt yapısı hazırlanıyor olabilir.

Self determinasyon: Avrupa birliği, uyum yasaları adı altında ikiz yasalar (Self Determinasyon Türkiye'deki halklara kendi geleceklerini belirleme hakkı)

BM, 1966 yılında halkların bazı hak ve özgürlükleri güvence altına almak amacıyla 1966 yılında "İKİZ SÖZLEŞME" adı altında bir dizi sözleşmeler hazırlamış ve üye devletlerin imzasına açmıştır.

Türkiye, ülke bütünlüğünü tehdit ettiği için 37 yıl imzalamadığı bu sözleşmeyi 15 Ağustos 2000 tarihinde ANAP-DSP-MHP koalisyon hükümeti zamanında imzalanan sözleşmenin yasalaşması ise Ak Parti hükümetine nasip olmuştur.

1- Bütün halklar kendi kaderlerini tayin hakkına sahiptir. Bu hak vasıtasıyla halklar kendi siyasal statülerini serbestçe tayin edebilir ve ekonomik, sosyal ve siyasal gelişmelerini serbestçe sürdürebilirler.

2- Bütün halklar, doğal kaynakları ve zenginlikleri üzerinde kendi yararına serbestçe tasarrufta bulunabilir. Bir halk sahip olduğu maddi kaynaklardan hiçbir koşulda yoksun bırakılamaz.

3- "Bu sözleşmeye taraf her devlet, bu sözleşmede tanınan... Kendi toprakları üzerinde bulunan ve egemenlik yetkisine tabi olan bütün bireyler için güvence altına almayı bu ve haklara saygı göstermeyi taahhüt eder" denilmektedir.

Devamla; "Sözleşme ile tanınan hakların, ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal ya da başka fikir, ulusal ya da toplumsal köken, mülkiyet, doğum ya da başka bir statü bakımından herhangi bir ayırım gözetilmeksizin uygulanacağını" açıklamaktadır.

Bu sözleşmelerde yer alan ortak hükümlerle, BM bünyesinde oluşturulacak komisyon ve komiteler, Türkiye'de denetim yapma ve iç işlerimize doğrudan müdahale etme olanağına kavuşuyorlar. Dikkat ederseniz birinci maddede Bütün halklar kendi kaderlerini tayin hakkına sahiptir.

Yani anlayacağınız ileride dış güçlerin oyununa gelen (Arz-ı Mev'ud) bir bölge halkı, Birleşmiş Milletlere müracaat ederek, ben kendimi yönetmek istiyorum der.

Bu bölgenin yer altı yer üstü kaynakların parasını ben kullanacağım der.

Komşu falan ülkeye bağlanacağım dediği vakit, sen referandum sandığını önüne koyman lazım, yapmaz isen Birleşmiş Milletlerin müdahale yetkisi var bu anlaşma ile.

Vahametin büyüklüğünü anlayabiliyor musun?

Bu olur mu? "Komplo teorisi üretiyorsun" diyenler, kısa zamanda iç karışıklıkla beraber Yugoslavya'nın nasıl 5'e bölündüğünü okusun.

DOÇ. DR. ALİ BESTAMİ KEPEKÇİ

YAŞAMIN YADSINAMAZ GERÇEĞİ: GÖÇ

Ben göç konusuna uzun yıllardan beri ilgilenen bir akademisyenim. Göç konusu, yaşamın yadsınamaz gerçeği olarak kabul edilmelidir. Göç, insanların farklı nedenlerle yaşadıkları yerden başka bir yere taşınması durumudur. Göç, savaş ve doğal afetler gibi durumların verdiği zararları önlemek ve yaşam güvenliklerini sağlamak amacıyla gerçekleşir.

İnsanlık tarihi ile var olan göç olgusu, insanların hayatta kalma durumunu etkiler. Göçler sırasındaki dolaşımı, etkileşimi ben bir hekim olarak; insan vücudunda damarlarda dolaşan kanın dolaşmasına benzetiyorum. Damarda kanın yani suyun normalden fazla olmasının zararlarını ya da hiç olmamasının zararlarını hepimiz biliriz. Tam da o misal. Göç kontrollü olduğu sürece bir gerçektir, ihtiyaçtır. Ama kontrolden çıktı mı; kalp yetmezliği olanların aşırı sıvı yüklenmesi ile karşılaştıkları hayati sorunlar gibi çok tehlikelidir, zararlıdır.

Göç aslında kanın vücut içinde besinleri, mineralleri, ilaçları, virüsleri ve bakterileri taşıması gibi bir süreçtir. Yani olumlu ve olumsuz etkileşimler söz konusudur.

Dünyada da insanlar göç eder, meslekler değişir, kültürler değişir, bilim ilim yayılır, hatta hastalıklar bile yayılır. Bu sosyal bir durumdur. Tarihte göçlerle kurulmuş ya da yok olmuş birçok medeniyet vardır.

Göç günümüzde gelişmiş ve gelişmekte olan tüm ülkelerin ulusal ve uluslararası bir konusu haline gelmiştir. Belki de göçler olmasaydı dünya statik bir halde kalmaya mahkûm olurdu. Göç, günümüzde herkesi bir şekilde etkiler. Göç edenler, göçe konu olanlar, göçün sorunlarını hissedenler ve göçün sonuçlarını yaşayanlar olarak hepimiz göçle bir şekilde temas halindeyiz. Göç, insanların yeni bir yaşam pratiği inşa etme sürecinde yaşadıkları zorluklarla birlikte sancılı bir durumdur. Göçmenlerin ve gidilen ülkedeki insanların yaşam düzenleri altüst olur. Göçmenlerin uyum süreci, temel ihtiyaçlarının karşılanması, çoğulculuk anlayışı, sosyal destek projeleri gibi konular önemli başlıklardır. Göçle ilgili yaşanan sorunlar, göçmenlerin kalıcı yerleşimleri ve hedef ülkedeki insanlar için güvenlik sorunlarını beraberinde getirir.

Son dönemde, özellikle 1. Dünya Savaşı ve 2. Dünya Savaşı sonrasında küreselleşme dönemiyle birlikte göçler, savaşlar, çatışmalar, güvenlik sorunları,

yoksulluk, kıtlık ve küresel iklim değişikliği gibi sebeplerle yeni bir boyut kazanmıştır. Gelir dağılımındaki adaletsizlikler, çevresel sorunlar ve uluslararası enerji kaynaklarının paylaşım mücadelesi de uluslararası göçü artırmış ve şekillendirmiştir. Özellikle son yıllarda Ukrayna ve Suriye savaşları gibi çatışmalar göçleri etkilemiştir. Eskiden insanlar iklim şartları, toprak verimsizliği, kuraklık, deprem gibi doğal olaylara karşı güçlüklerden dolayı göç ederlerdi. Günümüzde ise bölgemiz merkezli konuşursak Suriye, Ukrayna savaşı gibi uluslararası çatışmalar, göçleri etkileyen önemli bir faktördür. Bu örnekler, bölgeyi etkileyen sorunların bir arada ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Uyum sorunu, mültecilerin temel ihtiyaçlarının karşılanması, çoğulculuk anlayışı, sosyal destek projeleri gibi konular, yerel yönetimlerin karşılaştığı önemli sorunlar arasında yer almaktadır. Her göç deneyimi, yeni bir yaşam pratiği inşa etme sürecini içerir ve sancılı bir süreç olabilir. Göçün etkileri, göçmenlerin yeni yaşamlarını tasarlama süreçlerine ek olarak, gidilen ülkedeki insanların yaşam düzenini de etkileyebilir. Bu nedenle, uyum süreci önemlidir ve ciddi sorunlara yol açabilir.

Son dönemde ülkemizde yaşanan Suriye göçü örneğinde, çeşitli sorunlarla karşılaşmıştır. Göçün kontrolsüz olması ve Türkiye Hükümeti tarafından uygulanan “Açık kapı politikası” Türkiye’nin göçten ciddi anlamda olumsuz etkileşmesine yol açmıştır. Osmanlı Devleti’nin son dönemlerindeki yaptığı açık kapı politikasıyla Suriye İç Savaşında uygulanan politika benzerlik göstermektedir. Açık kapı politikasıyla birlikte, göçün yönetilmesi ve sorunların çözülmesi nerede ise imkânsız hale gelmiş, süreç başta Kilis olmak üzere birçok bölgemizde yerli vatandaşımızın mağduriyetine yol açmıştır.

Göç konusunda merkezi hükümetler tarafından belirlenecek göç politikaları çok önemlidir. Göç politikaları, kaynak ülkelerin çıkarlarına ve yerel yönetimlerin becerilerine dayanmalıdır. Ayrıca, göçün etkilerinin toplumsal, ekonomik ve psikolojik yönleri birlikte değerlendirilmelidir. Göç olaylarında göç edenle göç edilen kültürler arasında üst düzeyde etkileşim olur. İşte belirlenecek “Milli Göç Politikaları” ile etkilenen değil etkileyen rol üstlenilmesi önemlidir.

Unutmayalım, “kendi hesabını yapmayanların hesabını başkaları yapar.”

**1. ULUSAL
KİLİS SEMPOZYUMU
ONLINE 2023
18 MART 2023**

“Geçmisten Geleceğe Kilis”

Kilis'te Tarım ve Hayvancılık

PROF. DR. İSMAIL GÜVENÇ

BÖLGESEL KALKINMADA TARIM VE ÜNİVERSİTE: KİLİS ÖRNEĞİ

KSÜ Ziraat Fakültesi Bahçe Bitkileri Bölümü

GİRİŞ

Üniversite (Fr. Université) bilimsel özerkliğe ve kamu tüzel kişiliğine sahip yüksek düzeyde eğitim, öğretim, bilimsel araştırma ve yayın yapan fakülte, enstitü, yüksekokul vb. kuruluş ve birimlerden oluşan öğretim kurumudur. Genel bir kabul olarak üniversitenin işlevi üç başlıkta değerlendirilmektedir. Bunlar, eğitim-öğretim, araştırma ve sosyal sorumluluktur. İlk iki görevi yanında üniversitelerin ülke ve bulunduğu yörenin kalkınma ve gelişmesi ile ilgilenmesi de beklenilmektedir. Bu yaklaşımda önce üniversitenin kurulması gerekir. Kilis'te bir üniversite kurulmasının kısa hikayesi aşağıdadır.

Kilis ilinde yeni bir devlet üniversitesinin 2008-2017 yılları arasında birinci (Kurucu) ve ikinci dönem rektörü olarak görev yaptım. Bu tecrübemi "Üniversite: Bir Üniversitenin Kuruluş Sancıları" adı ile kitaplaştırdım (Güvenç 2016). Ayrıntıları bu kitapta sunulmuştur. Ancak burada süreç kısaca açıklanacaktır.

Türkiye'de 2000'li yılların hemen başında 80 kadar üniversite bulunmaktaydı. 2007 yılından sonra yukarıda da belirtildiği gibi, devlet tarafında kurulan üniversitelere, artan talep de dikkate alınarak yenileri eklendi. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde (TBMM) 2007 yılında çok sayıda üniversitenin kuruluş kanunu kabul edildi. Bu yeni üniversitelerden biri de Kilis ilinde Kilis 7 Aralık Üniversitesi (KİYÜ) adıyla kurulmuştu.

Cumhurbaşkanlığı Basın Merkezi'nden 9 Eylül 2008'de yapılan açıklamada, 11. Cumhurbaşkanı Sayın Abdullah Gül'ün, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 130. Ve 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu'nun 13. Maddesi uyarınca YÖK'ün önerdiği adaylar arasından yeni kurulan üniversitelere rektör atadığı bildirildi. Basın duyurusunda 11. Cumhurbaşkanı Sayın Abdullah Gül'ün, YÖK'ün önerdiği adaylar arasından yeni kurulan 23 üniversiteye rektör atadığı bildirilmekteydi. KİYÜ'ye Rektör atanması 10.08.2008 tarihli Resmi Gazete'de Yayınlandı (Şekil 1). KİYÜ'nün kurucu rektörü olarak atanmam sonrası şehre gelerek görevime başladım.

T.C. Resmî Gazete

Başbakanlık Mevzuatı Geliştirme ve Yayın Genel Müdürlüğüne Yayınlanır	
10 Eylül 2008 ÇARŞAMBA	Sayı : 26993

ATAMA KARARI

Cumhurbaşkanlığından :

Karar Sayısı: 2008/64

Yeni kurulan Kilis 7 Aralık Üniversitesi Rektörlüğüne, Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 130 uncu ve 2547 sayılı Yükseköğretim Kanununun 13 üncü maddeleri uyarınca, Yükseköğretim Kurulunun önerdiği adaylar arasından, Prof. Dr. İsmail GÜVENÇ atanmıştır.9/9/2008

Abdullah GÜL
CUMHURBAŞKANI

<http://www.basbakanlik.gov.tr>

e-posta: resmigazete@basbakanlik.gov.tr

Şekil 1. KİYÜ'ye Rektör Atanmasının Resmî Gazete Yayınlanması.

KALKINMA VE GELİŞME

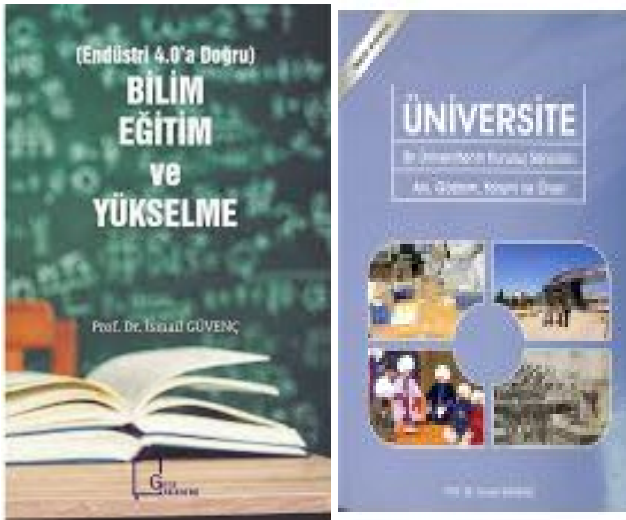
Kalkınma/gelişme (İng. development) üretim ve kişi başına gelirin artması ile birlikte, toplumsal-kültürel yapının değişip yenileşmesi olarak tanımlanmaktadır. Bilim adamları, filozoflar veya büyük düşünce insanları toplumların/devletlerin kalkınması ile birçok görüş ileri sürmüşlerdir. Bunları ayrıntılı incelemek bu incelemenin konusu olmadığından özetle şu hususlar aktarılabilir.

Bazı ekonomistlere göre geri kalmışlığı açıklayan faktörler dört ana başlıkta toplanmaktadır: Ekonomik, Demografik, Sosyo-Kültürel ve Coğrafi. Ekonomik yaklaşım, geleneksel iktisada dayalı, yapısal ve bağımlılık faktörleri ile açıklanmaktadır. Sosyo-kültürel yaklaşım ise ikilik kuramı, psikolojik-düşünce yapısı (Zihniyet), sosyal değer yargıları ve dinsel faktörler ile açıklanmaktadır. Bu faktörler ile ilgili kapsamlı değerlendirmeler mümkündür. Bu konuda incelemeleri olan (Şekil 2) bir bilim insanı olarak durumsallığı ve eklektik

yaklaşımı önemsemekle birlikte beşeri sermaye yaklaşımını öncelikli gördüğümü belirtmek isterim.

İnsan Sermayesi; Toplumların kalkınma ve gelişmesinde bireylerin bilgi ve becerilerinin geliştirilmesi epeyce taraftar bulan bir düşüncedir. Bu düşünce toplumsal değişimde “Beşeri Sermaye Teori” olarak adlandırılmaktadır... Genel olarak bir toplumun sahip olduğu nitelikli işgücü beşeri (insan) sermaye olarak adlandırılmaktadır.

Rektör olarak görev yaptığım dönemde gerek üniversitenin gerekse şehri beşeri sermayesinden azami yararlanmayı tercih ettim.

Şekil 2. Üniversite ve Kalkınma ile ilgili iki kitabın kapağı.

BÖLGESEL KALKINMA

Göreve başladıktan sonra öncelikle üniversitenin kurulmasını ve gelişmesin eğitim ve araştırma boyutlarında sürdürürken bir başka boyut olarak sosyal sorumlulukları (Bölgesel Kalkınma ve gelişme de denebilir) yerine getirmeye çalışıyordu. Öncelikle düzenli toplantılarla nasıl bir yol haritası izlememiz gerektiğini ortaya koydu.

Görev yaptığım dönemde Kilis nasıl kalkındırılabilir sorusuna bizlerde cevap aradık. O yıllarda daha somutlaştırırsak Kilis'in kalkınması için üniversite, tarım ve turizm sektörü ön plana çıkıyordu. Turizme yoğunlaştığımızda tarihi yapı vardı ama turizm için alt yapı olmadığını gördük. Tarımda da kilisin belli bir potansiyeli vardır. Gerek tarımda gerekse turizmde devletin sorumlu kurumları vardı. Biz öncelikle yükseköğretimi geliştirmeliydik. Önceliğimiz eğitim-öğretim (üniversite) olmakla birlikte diğer iki sektörü de harmanlayarak yürümeye çalıştık. Bunlardan bazılarını aşağıda özetleyeceğim.

Kampüs ve Fakülteler

KİYÜ görev yaptığımız dönemde 3 modern kampüse sahip olmuştur. Ziraat fakültesi tarımsal sorunlarla ilgilenen bir yapıda planlanmıştır. Bu kampüsler o kadar düzenli ve sağlam binalara sahiptir ki 06 Şubat 2023 Asrın Depreminde dimdik ayakta kalarak insanlara ev sahipliği yapmıştır.

Uygulama ve Araştırma Merkezleri

Üniversitemizde Yükseköğretim Kurulu'nun izniyle kurulmuş sayıları ondan fazla olan uygulama ve araştırma merkezleri mevcuttur. Bu merkezlerden konu ile ilgili olanlar şunlardır:

- Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sürekli Eğitim Merkezi (KÜSEM): KİYÜ bünyesinde yaşam boyu öğrenmeye yönelik sertifika ile sonlanan faaliyetleri yürütmektedir.
- Tarımsal Uygulama ve Araştırma Merkezi (TAMER): Kilis ili ve yakın çevresinde zeytin, fıstık ve üzüm önemli tarımsal ürünlerdir. Başta bu ürünler olmak üzere diğer tarım alanlarında araştırma faaliyetlerini yürütmek için kuruldu. Merkeze bağlı olarak GAP Başkanlığı ile iş birliği içerisinde toprak analiz laboratuvarı kuruldu. Bu laboratuvar kurulmadan önce diğer illere toprak analizi yaptırmak için giden yöre çiftçileri artık toprak analizlerini Kilis'te yaptırmaya imkânına kavuştu. Bu laboratuvar daha sonra kurulan merkezi laboratuvarın çekirdeğini oluşturdu.
- Orta Doğu Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi (ODAMER): KİYÜ'nün Ortadoğu'ya yakın bir sınır ilinde bulunması nedeniyle bölge ile ilgili araştırmalar gerçekleştirmek için böyle bir merkez kuruldu. Bu merkez 2013-2014 yılında Suriyeli sığınmacılarla ilgili 2 rapor hazırlandı.
- Dil Öğretimi Uygulama ve Araştırma Merkezi (TÖMER): Yerli ve yabancı öğrencilere Türkçe ve diğer dilleri öğretme amacıyla kuruldu. Uygulamada üniversitemize gelen uluslararası öğrencilere Türkçe öğretimi üzerine çalışmalarını yoğunlaştırdı.
- İleri Teknoloji Uygulama ve Araştırma Merkezi (İTAMER): KİYÜ bünyesinde kurulan merkezi laboratuvarın çalışmalarını düzenlemek amacıyla kuruldu.
- Baharat ve Tıbbi Bitkiler Uygulama ve Araştırma Merkezi (BATMER): Gittikçe önemi artan baharat ve tıbbi bitkiler ile ilgili araştırmaların yürütülmesi amacıyla kuruldu.

- Uzaktan Eğitim Uygulama ve Araştırma Merkezi (KİYUZEM): KİYÜ’de gelecekte uzaktan eğitime yer verilmesi için gerekli çalışmaları yürütmek amacıyla kurulmuştur.

Kültürel ve Sportif Katkı

KİYÜ bünyesinde bir kütüphane kuruldu ve burada “Belgelerin Diliyle Kilis” bölümü oluşturulmuştur. Kıymet bilmenin önemine inanarak Ünlü bestekar Alaattin Yavaşca için “Alaattin Yavaşca Yılı” ilan edilerek bir seri etkinlik gerçekleştirilmiştir.

KİYÜ bünyesinde 2008 yılının Ekim ayında Halk Eğitim Merkezi Müdürlüğü ile iş birliği yaparak folklor ekibini kurduk. Bu takım Kayseri’de 25 Nisan 2009 tarihinde üniversitelerarası folklor müsabakasında 24 takım arasından 5. oldu. Bu KİYÜ için önemli bir başarıydı. Daha sonraki yıllarda folklor çalışmalarını destekledik.

Spor Hizmetleri: Kampüs kurulmasında üniversitede spor alanları oluşturmuştur. Bu alanlar öğrenci ve mensuplar şehrin insanının hizmetine sunulmuştur.

Güçlü İletişim

Kilis 7 Aralık Üniversitesi yeni kurulduğundan gelişmesi ve tanıtılması için birçok alanda desteğe ihtiyacı vardı. Bunun için de ikili diyalogların iyi olması önemliydi. Üniversitede ayda bir de olsa yerel yöneticileri bir araya getiren tertipledik. Merkezi yönetimde görev alanları da sürekli olarak KİYÜ’de görmek mümkündü.

Devlet üst yönetimini üniversiteye düzenli olarak davet edilmiştir.

Cumhurbaşkanı Sayın Abdullah Gül’ün KİYÜ’yü Ziyareti. Kilis ilini 30 yıldan beri hiçbir Cumhurbaşkanının ziyaret etmediği söyleniyordu. Bu nedenle 11.

Cumhurbaşkanı Sayın Abdullah Gül’ün gerek şehri gerekse üniversiteyi ziyareti önemliydi. 11. Cumhurbaşkanının Kilis ve üniversite ziyareti 05 Aralık 2013 Perşembe günü gerçekleşti. Kalkınma Bakanı Sayın Cevdet Yılmaz ve birçok bakan KİYÜ’yü ziyaret etmiştir.

YÖK Başkanı Prof. Dr. Yekta Saraç’ın KİYÜ ziyareti. Kilis iline 18 Ocak 2016 tarihinden başlayarak Suriye’den roket saldırıları olmaya başlamıştı. Düşen roketler sonrası YÖK Başkanımız Sayın Prof. Dr. Yekta Saraç’a KİYÜ’ye yapacağı bir ziyaretin “Mensuplarımızın morallerinin düzelmesine destek sağlayacağını” belirterek davet ettim. Bu daveti hemen kabul eden Sayın Saraç, 11 Nisan 2016

Pazartesi günü Üniversitemizi ziyaret etti. Prof. Dr. Mehmet Görmez Diyanet İşleri Başkanı olarak 16.05.2016 Pazartesi günü KİYÜ' ye bir ziyarette bulundu.

Birlikte güç doğar: Göreve başladığımız ilk günden başlayarak ilişkili olsun veya olmasın tüm kuruluşlarla iyi ilişkiler içerisinde bulunmaya çalıştık.

Kilis'e Atılan Roketler: Kilis şehir merkezinde 2011 yılında Suriye'de başlayan iç savaş nedeniyle günün farklı zamanlarında Suriye'den gelen patlama seslerini duymak mümkündür. 18 Ocak 2016'da duyulan patlama sesi diğerlerinde çok farklıydı. Patlamanın sesi o kadar yüksekti ki pencereden baktığımda korkudan kaçışan insanları gördüm.

KİYÜ Uluslararası Arenada

Yeşil ölçümde üniversiteler 6 başlıkta değerlendirilmektedir: Tesisler ve alt yapı, enerji ve iklim, atık yönetimi, su, nakil-taşıma ve eğitim-öğretim konularında değerlendirilmektedir. KİYÜ 2015 yılında Greenmetric World Ranking'de toplamda 2.995 puan alarak Türkiye'deki üniversiteler arasında 7. ve Dünyada üniversiteler arasında ise 341. sırada yer aldı. Bu sonuçlar KİYÜ'nün yeni kurulan kampüsleri ile çevre dostu, doğal çevrenin korunmasında hassasiyet gösteren bir özellikte olduğunu göstermektedir.

Uluslararası Öğrenciler: Yapılan bu çalışmalar sonunda Kilis 7 Aralık Üniversitesi 2007 yılından sonra kurulup uluslararası öğrenci kabul eden üniversiteler arasında 1. sırada yer aldı. Ayrıca sayıları 104 olan devlet üniversiteleri arasında da 37. Sıradaydı.

Tarıma Katkı

Yukarda Merkezler, laboratuvarlar, MYO'da bölümler ve Ziraat Fakültesi kurulmasına değindim. Bunların yanında aşağıdakileri de eklemek uygun olacaktır. İlde önemli tarımsal ürünler ile ilgili çalışmalar: Biber, zeytin ve üzüm. Bu ürünlerle ilgili kuruluşlarla bilimsel iş birliği içerisinde toplantılar, üretimde doğru girdi kullanımı ve pazarlama gibi konularda çalışmalar yürütülmüştür.

Biber: Kısa bir süre önce "Türkiye'de Biber Üretimi, Dış Ticareti ve Rekabet Gücü" başlıklı bir incelemem oldu. Biber, Ege, Marmara ve güney illerimizde biber salçası, kurutmalık veya toz/pul kırmızıbiber (baharat) üretiminde yetiştiricilik ve işleme aşamalarında yoğun insan emeğine ihtiyaç duyulması nedeniyle önemli bir istihdam kaynağıdır. Önemli biber üretici illerimiz arasında, Bursa, Samsun, İzmir, Hatay, Gaziantep, Kilis ve Kahramanmaraş yer almaktadır. Türkiye baharatlık kırmızıbiber üretimi 2021 ve 2022 için sırasıyla 285 ve 274 bin

ton olarak gerçekleşti. Aynı yıllarda biber (salçalık, kapy) 1.445.275 ve 1.481.612; biber (dolmalık) 420.918 ve 404.459; biber (sivri) 1.064.633 ve 979.180 ve biber (arliston) 160.469 ve 153.524 olarak tespit edilmiştir. Kilis'te 40 bin ton biber üretimi gerçekleştirilmektedir.

Zeytin: İlde potansiyeli olan bir üründe zeytindir. Bu tür için "zeytincilik alıştayı" gerçekleştirdi. Türkiye zeytin üretimi 2021 ve 2022 için sırasıyla 1.74 ve 2.98 milyon ton olarak gerçekleşti. Kilis'te yıllık üretim miktarı 12 bin ton olarak gerçekleşiyor.

Üzüm: Türkiye üzüm üretimi 2021 ve 2022 için sırasıyla 3.67 ve 4.17 milyon ton olarak gerçekleşti. Kilis 2018 Yılı Üzüm Üretimi 46.783 tondur. Bunun 1.681 tonu sofralık, 20.300 tonu şaraplık Üzümler (Rumi) ve 24.802 tonu Kurutmalık Üzüm/ekirdekli (Horozkarası). Kilis Üzüm Üretiminde %2.01 pay ile ilk 10 il arasındadır.

SONUÇ

Üniversiteler bulunduğu yörenin, şehrin gelişmesine önemli katkı sağlayan kurumlardır. Günümüzde toplumla iç içe, toplumun sorunlarını çözen üniversite modeline olan talep gittikçe artmaktadır. Günlük politik olayların içerisinde taraf olarak yer almak üniversiteleri asli görevlerinden uzaklaştırmaktadır. Maarif davasının ileri götürülmesinde ekip olarak iyi bir mücadele verdiğimiz kanısındayım. Kilis'in kalkınması da KİYÜ önemli bir görev üstlendi. Bunu ekip olarak yaptık, ekip arkadaşlarıma teşekkür ederim. Bundan sonrası için N. F. Kısakürek'in UTANSIN başlıklı şiirini buraya alıyorum: Tohum sa, bitmezse toprak utansın! /Hedefe varmayan mızrak utansın! /Hey gidi küheylan koşmana bak sen! /atlarsan, doğuran kısarak utansın! /Ustada kalırsa bu öksüz yapı, /Onu sürdürmeyen ıracak utansın!

KAYNAKLAR

Anonim 2018. Kilis Üzüm Raporu.

<https://www.ika.org.tr/assets/upload/dosyalar/kilis-uzum-raporu.pdf>

Anonim 2023. Bitkisel Üretim İstatistikleri (TUİK).

<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Bitkisel-Uretim-Istatistikleri-2022-45504>.

Erkan, B., Arpacı, B.B., Yaralı, F.ve Güvenç, İ. 2011. Kilis İlinin Tarımsal Üretim ve İhracatının TRC1 Bölgesinin Ekonomik Gelişimine Katkısı. III. Ulusal Yerel Ekonomiler Kongresi, 26-28 Mayıs 2011, Konya, s: 192-206.

Güvenç İ., 2016. Üniversite: Bir Üniversitenin Kuruluş Sancıları. S: 339.

Güvenç, İ and Demiroglu, 2016. The Evalution of main Campus Area of Kilis 7 Aralık Universty in Terms of "Xeriscape" Aprroach. 3rd International Symposium on Environment and Morality,, 1(1), 414-425. (Tam Metin Bildiri/Sözlü Sunum)(Yayın No:2899842).

Güvenç, İ 2019. Bilim, Eğitim ve Üniversite (Endüstri 4.0'a Doğru). Gece Akademi, Ankara. S: 193.

Güvenç İ. 2020. Türkiye'de Biber Üretimi, Dış Ticareti ve Rekabet Gücü. KSÜ Tarım ve Doğa Dergisi. 23 (2): 441-445.

Güvenç İ. 2020. Kahramanmaraş'ta Bağcılığın Mevcut Durumu, Potansiyeli ve Geliştirilmesi. KSÜ Tarım ve Doğa Dergisi, 23 (3): 554-56.

GÜVEN ÖZDEMİR

KİLİS TARIMI

Öncelikle, geçmişte ve günümüzde yaşanan afetlerden dolayı hayatını kaybedenlere başsağlığı diliyorum. Hayatta kalanlara da geçmiş olsun dileklerimi iletiyorum. Gerçekten zor bir süreçten geçiyoruz, umarım Rab bize yardım eder. Her gün yeni zorluklarla karşılaşyoruz. Daha önce Koronavirüs vardı, evden çıkmamız yasaktı. Şimdi ise tam tersi, eve girmememiz söyleniyor. Zor bir süreçten geçiyoruz.

Bu arada, Çanakkale Zaferi'nin yıl dönümünü kutluyorum ve teşekkür ediyorum. İyi oldu, aklıma Erzurum Atatürk Üniversitesi geldi, o günleri hatırladım. Ayrıca, daha önce İsmail Hocamız da bizim hocalarımızı ve Kilis'e katkı sağlayanları anlatmıştı. Kilis tarımının tanımına değinelim. Kilis gerçekten tarım şehri. Yüz ölçümümüzün 155.000 hektarı, bunun 110.000 hektarı tarım alanıdır. Başka bir geçim kaynağımız yok, Kilis denince akla tarım geliyor.

Kilis'in kendine adapte olmuş ürünlerine dikkat çekmek istiyorum. Örneğin, Musabeyli'de Kilis Horoz Karası üzümü yetişir. Bu üzüm, en kaliteli üzümler arasında yer alır. Aynı şekilde Elbeyli, Düzova ve Polateli gibi bölgelerde de çörek otu, kişniş, pamuk gibi ürünler yetişmektedir. Kilis zeytini de önemli bir geçim kaynağımızdır. Kilis zeytinyağı uluslararası alanda tanınmış bir markadır. Zeytinin içerisindeki asit oranı çok düşüktür ve omega 7 asidi gibi özel bileşenlere sahiptir.

Kalkınma sürecinde marka değeri ve kaliteli ürün yetiştirme önemlidir. Örneğin, zeytin ve zeytinyağı üretiminde markalaşma ve paketleme önemli adımlardır. Kilis zeytinine ve zeytinyağına kendi isimleriyle pazarda yer vermemiz gerekiyor. Aynı şekilde üzüm, biber, domates gibi ürünlerde de marka değeri oluşturarak katma değerli ürünler üretebiliriz. Tarım ürünleri için kooperatifçilik önemlidir. Birlikte hareket ederek üreticilerin kazanmasını sağlamamız gerekiyor.

Kilis tarımında alternatif ürün yetiştirme konusunda da çalışmalar yapmamız gerekiyor. Örneğin, çörek otu üretim alanını arttırmamız, Kilis menisi gibi ürünlerin yetişmesini sağlamamız önemlidir. Ayrıca, sebze ve meyve üretiminde de katma değerli ürünlerin imalatı ve paketlenmesiyle ilgili çalışmalar yapmalıyız. Biber, patlıcan, dolmalık biber gibi ürünlerde de tesisler kurarak değerlendirme yapabiliriz.

Üretici ile tüketici arasındaki aracılarn azaltılması gerekiyor. Üretici düşük fiyata satarken, tüketici yüksek fiyatla ürün alıyor. Bu durumu düzeltmek için tarım ürünlerimizin pazarlama ve satış kanallarını geliştirmeliyiz. Üreticilerin kazanmasını sağlarken, tüketicilerin de uygun fiyatla kaliteli ürün tüketmesi önemlidir.

Sonuç olarak, Kilis tarımına değer vermemiz ve marka değeri ürünler yetiştirmemiz gerekiyor. Üreticilerimizin bilinçli tarım yapması, paketleme ve pazarlama konusunda desteklenmesi önemlidir. Kilis'in tarım potansiyelini değerlendirmek ve marka değeri ürünlerle uluslararası pazarda yer almak için çalışmalar yapmalıyız.

MEHMET CANARSLAN

KİLİS'TE SEBZE VE MEYVE ÜRETİCİLİĞİ

Güneydoğu, Doğu Anadolu ve Akdeniz Bölgesi'nde büyük sınavlardan geçiyoruz. Deprem, dolu yağışları ve Urfa'da yaşanan sel felaketi gibi olaylar yaşandı. Bu zorlu süreçte tarım arazileri ve ürünlerimize büyük zararlar verildi. Üreticilerimiz mağdur oldu ve devlet büyüklüğünde zararlar oluştu. Bu sınavlarla karşı karşıyayız ve başarıyla atlatabilmek için ne yapmamız gerektiği konusunda düşünmeliyiz.

Kilis tarımı, özellikle sebze üreticiliği konusunda uzun bir geçmişe sahiptir. Sebzeçilik Kilis merkezde gelenek haline gelmiş bir uğraştır. Sebzeçilikle uğraşan üreticiler olarak bir aile gibiyiz ve birbirimize yardımcı olmaya çalışıyoruz. Kilis sebze üretimi genellikle organik tarım yöntemleriyle yapılmaktadır. Doğal gübreler kullanılırken, kimyasal gübreler minimum düzeyde kullanılır.

Kilis merkezde alternatif ürünlerle ilgili çalışmalar yapılmaktadır. Ürünlerin kurutulması, işlenmesi ve değerlendirilmesi için tesisler kurulmuştur. Örneğin, domates salçası veya kurutulmuş biber gibi ürünler elde edilir. Bu şekilde ürünlerin boşa gitmesi engellenir ve katma değerli ürünler elde edilir. Kilis biberi, Türkiye genelinde tanınmış bir üründür ve yoğun miktarda üretimi yapılmaktadır.

Tarım sektörü, Kilis'in ekonomisinde önemli bir yer tutar. Kilis'in tarıma dayalı bir geçim kaynağı olduğu göz önünde bulundurulmalıdır. Tarım politikalarının ve desteklerin üreticilere yönelik olması gerekmektedir. Üreticilerin maliyetlerini karşılayabilecek ve karlılık sağlayabilecek şekilde üretim yapmaları önemlidir. Ayrıca, üretici ile tüketici arasındaki fiyat farkının azaltılması için önlemler alınmalıdır. Bu sayede hem üretici kazanırken, tüketici de daha uygun fiyatlarla ürün tüketebilir.

Tarımda planlı üretim ve sözleşmeli tarım modelleri önemlidir. Üretimin planlanması, üreticilerin belirli ürünler üzerinde yoğunlaşmalarını ve verimli üretim yapmalarını sağlar. Devletin de ürün fiyatlarına müdahale ederek çiftçilerin zarar etmesini önlemesi gerekmektedir. Tarımsal üretimde stratejik ürünlere odaklanması ve yerli üretimin teşvik edilmesi önemlidir. Ayrıca, kullanılmayan arazilerin tarıma kazandırılması da desteklenmelidir.

Son olarak, tarım sektörünün geliştirilmesi ve sorunların çözülmesi için tüm paydaşların iş birliği içinde çalışması gerekmektedir. Tarım Bakanlığı, İl Tarım

Müdürlükleri, Ziraat Odaları, üretici birlikleri ve diğer ilgili kurumlar arasında koordinasyon sağlanmalıdır. Kilis tarımının daha da gelişmesi ve marka değeri ürünlerle ulusal ve uluslararası pazarda yer alması için adımlar atılmalıdır.

**1. ULUSAL
KİLİS SEMPOZYUMU
ONLINE 2023
18 MART 2023**

“Geçmisten Geleceğe Kilis”

Kilis'te Esnafılık, Sanayi ve Ticaret

PROF. DR. ERDOĞAN TAŞKIN

KİLİS ÜRÜNLERİNİN PAZARLAMA ESASLARI

Özet

Kilis ürünlerini imal eden işletmeler için pazarlama esasları, pazarlama karmasına dayanır. Pazarlama karması, başarılı bir pazarlama stratejisinin dört temel unsurunu özetleyen bir çerçevedir: Ürün, fiyat, dağıtım ve tutundurma. Ürün, bir işletmenin müşterilerinin ihtiyaç ve isteklerini karşılamak için sunduğu mal veya hizmetleri ifade eder. Fiyat, müşterilerin ürün veya hizmet için ödemeleri istenen para miktarını açıklar. Dağıtım, ürünün fiziksel veya çevrimiçi olarak, müşterilere nasıl ve nerede sunulduğunu belirtir. Tutundurma, reklam, satış geliştirme, halkla ilişkiler ve kişisel satış gibi ürünü hedef kitleye iletmek ve tanıtmak için kullanılan farklı yöntemleri kapsar. İşletme, bu unsurların her birini göz önünde bulundurarak ve en uygun duruma getirerek, hedef müşterilerine ulaşmak ve onları tatmin etmek için kapsamlı bir pazarlama stratejisi oluşturabilir.

1. Giriş

Kilis vilayeti içinde çeşitli imalat sanayi işletmeleri vardır. Bu işletmelerin mevcut ürünleri açısından pazarlama esasları, yapılan bütün faaliyetlerin pazarlama karması ile uyumlu olmasını kapsar. Pazarlama karması, işletmelerde yapılan ürünlerin en doğru hedef kitleye ulaştırılması için verilmesi gereken fiyat, ürün, dağıtım ve tutundurma için gereken stratejik kararlara ışık tutar.

Pazarlama karmasının unsurları yöneticilere, işletmenin amaçlarına erişmesi ve pazarlama hedeflerine ulaşılması için değişen dış çevre koşulları ile uyumlu kararlar almasının yolunu aydınlatır.

Pazarlama karmasının unsurlarının her biri uygulamada, bir ölçüde birbirinin yerine geçerek kullanılabilir. Uygulama maliyetleri ve elde edilen sonuçlar her işletmede farklıdır.

2. Kilis İşletmeleri ve Ürünleri

Kilis genel olarak kapalı bir ekonomidir. Tarım, sanayi ve ticaret daha çok küçük ölçektedir. Ürünlerin satışı Doğu ve Güneydoğu Bölgesine yöneliktir. Ülke içinde farklı bölgelere satışı yapılan üzüm ve zeytin gibi tarım ürünleri vardır. Ancak satış dışında, işletmelerde diğer pazarlama faaliyetleri yaygın bir uygulama değildir. Kilis tarım ürünleri içinde en önemlileri: Antep fıstığı, arpa, buğday, mercimek, mısır, nohut, pamuk, soğan, sarımsak, susam üzüm ve zeytin olarak sıralanabilir. Ayrıca bölge tüketicisinin ihtiyacını karşılayacak kadar bahçe işleri,

sebze ve meyve üretimi yapılmaktadır. Hayvancılık olarak arazi, iklim koşulları ve tüketici tercihleri gibi diğer nedenler ile koyun ve keçi yetiştiriciliği ağırlıklıdır. Küçük baş hayvanların bir kısmı Orta Doğu ülkelerine ihraç edilmektedir. Ticaret bölge koşulları ile sınırlı ve yöresel bir nitelik taşımaktadır (Cumhuriyetin 75. Yılında Kilis).

Kilis ürünlerinde küçük ölçekte dış ticaret ve ihracat vardır. Ancak ihracat dışında uluslararası pazarlama faaliyetleri büyük ölçekte değildir (Taşkın, 2017).

Sanayi tarıma dayalı ve üretimde organize sanayi bölgesinin etkinliği geniş çaplıdır. Kilis Organize Sanayi Bölgesi sanayi parselleri içinde, tekstil ve gıda sektörleri ağırlıklı olup, üretimde olan fabrikalarda baharat, kahve, şekerleme ve çikolata, plastik ambalaj, çit teli, pilavlık bulgur, kumaş imalatı, plastik boru imalatı, pamuk ipliği, hububat paketleme, çiçek yağı, prefabrik ahşap ürünleri, temizlik ürünleri, sentetik çuval, triko, dokusuz kumaş, kuruyemiş, meyan çayı, granit, salça, pencere profilleri imalatı ve geri dönüşümü yapılmaktadır (www.kilisob.org.tr).

3. Kilis ve Pazarlama Karması

Pazarlama karması, işletmeler için yapılması gereken dört ana bileşeni tanımlamak için kullanılan bir kavramdır. Ürün, fiyat, dağıtım ve tutundurma olmak üzere dört unsuru vardır (Taşkın, 2009).

Ürün, ilk olarak hedef pazara sunulan mal veya hizmetleri açıklar. Hedef piyasa, iç pazar olacağı gibi uluslararası pazar da olabilir. İşletmenin bu piyasalara sunduğu ürünlerin çeşidi, kalitesi, özellikleri, paketlemesi, hizmetleri ve marka ismi pazarlama verimliliğini sağlar. Marka örneğin Kilis Belediyesi'nin, Ekşili Kebap ve Kübbülmüşviyye'nin tescili için Türk Patent Kurumu'na yapmış olduğu başvuruları sonuçlanmış ve coğrafi işaret tescil belgesi alınmıştır (www.kilis.bel.tr).

Marka değeri yaratan, ürünlerin fiyatını yükselten ve işletmelerin kazançlarını yükselten bu belgenin, ekşili malhita, karma katma, acur dolması, balcan bastırması ve muhammara gibi Kilis'e özgü pek çok lezzet için de sağlanması gerekir (Serkant, 1990).

İkinci olarak fiyat, müşterinin ürün için ödediği tutardır. Bu nedenle liste fiyatı, indirimler, ödeme koşulları, müşteriye sağlanan vade ve krediler gibi önemli ayrıntılar ürün fiyatını etkiler.

Ürünün müşteriye sunulduğu yer veya dağıtım kanalı, pazarlama karmasının üçüncü önemli unsurudur. Ürünün istihsal veya imalat bölgeleri, stok durumu, sevkiyatı, nakliyatı ve müşteri teslimatı koşullarını belirtir. Dağıtım faaliyetleri, nihai tüketiciler için ürünlerin uygun zamanda, uygun yerde ve uygun

miktarlarda bulunmasını sağlamalıdır. Örneğin nefis Kilis pekmezi İstanbul'da çok sınırlı sayıda satış noktasında teşhir edilmekte ve tahta ambalajı rafta görünür bir şekilde bulunmaktadır.

Dördüncü önemli unsur olarak tutundurma; tanıtım, reklam, kişisel satış, satış geliştirme, halkla ilişkiler ve çevrim içi faaliyetlerden oluşur. Bu çalışmalar, hedef pazardaki müşteriler ile nihai tüketicileri, ürünü satın almak için yapılan bilgilendirme, ikna etme ve mübadeleyi sağlamaya yönelik olan bütün satış çabalarıdır.

Her işletme mevcut pazarlama faaliyetlerini göz önünde bulundurarak ürünü, hedef pazarı, şirket amaçlarını ve kaynaklarını dikkate alan uyumlu bir pazarlama stratejisi oluşturabilir. Pazarlama karmasının bileşenlerini dengeli bir şekilde oluşturan işletme yönetimi, hedef piyasanın taleplerine daha kolay cevap verebilir. Bu unsurları denetleyebilir ve duruma göre en uygun gelen ayarlamaları yapabilir (Kotler ve Armstrong, 2020).

4. Sonuç

Kilis tarıma dayalı sanayi ağırlıklı bir vilayetimizdir. Zirai mahsuller arasında bakliyat, bağ ve bahçe ürünleri ile zeytincilik vardır. Kilis ilinde üretilen sanayi mamulleri içinde de tarımsal girdiler büyük yer tutar. Tarım dışında hayvancılık, ticaret ve hizmet işletmeleri yerel tüketim ihtiyaçlarını karşılayacak ölçektedir. Genel kapsamda açıklanan pazarlama esasları bakımından Kilis ürünleri açısından pazarlama karması unsurları sahada daha fazla araştırılması gereken önemli bir konudur. Pazarlama esaslarının işletmelerdeki iç piyasa uygulamalarına ek olarak; uluslararası pazarlama konuları ile çevrimiçi satış da Kilis işletmeleri tarafından dikkat ve rikkatle değerlendirilmelidir.

Kaynakça

Ahmet Serkant, Annemin Kilis Yemekleri, 2. Baskı, Birsen Yayınevi, İstanbul, 1990.

Cumhuriyetin 75. Yılında Kilis, Kilis Valiliği Yayını, Önder Matbaası, Ankara, 1998.

Erdoğan Taşkın, Pazarlama Esasları, Türkmen Kitapevi, İstanbul, 2009.

Erdoğan Taşkın, Uluslararası Pazarlama, 2. Baskı, Türkmen Kitapevi, İstanbul, 2017.

Philip T. Kotler and Gary Armstrong, Principles of Marketing, Eighteenth Edition, Pearson Global Edition, 2020.

www.kilis.bel.tr/5.02.2023.

www.kilisosb.org.tr/5.02.2023.

ŞEVKET MEMİLER

KİLİS'TE ESNAFLIK VE TARİHİ SÜRECİ

Esnaflık ve zanaatkarlık, Kilis'te uzun yıllardan beri birçok esnaf ve zanaatkârı bünyesinde barındırmış ve yetiştirmiştir. Özellikle yemek sektörü, mobilyacılık, baklavacılık, kebabçılık, dev lokantacılık gibi alanlarda Kilis, ülkenin en ünlü işletmelerini sahiplenmiştir. Kilis, aynı zamanda giyim sektöründe de çok başarılıdır. Esnaf ve zanaatkârlara şunu ifade etmek istiyorum, her zaman ileriye doğru bir adımdır ve büyük girişimcilerin fidanlığıdır. İleriye doğru büyüdükten sonra Türkiye ekonomisine yön verebilecek ticaret, sanayi ve tarım sektörlerinde kendilerini geliştirebilirler.

Kilis'te ticaret, daha önceleri sınır bölgesi olmamız nedeniyle büyük ölçüde ithal eşyaların Türkiye'de satılması ve dağıtımına dayalıydı. Ancak 1980'lerden sonra sınır kapılarının kapanmasıyla Kilis, kendi bölgesinde gelişmeye çalıştı ve bu konuda kısmen başarılı oldu. Ancak rekabet koşullarında esnaf ve zanaatkâr kesiminin karşısında büyük zorluklarla karşılaşması Kilis Ticaretini olumsuz etkilemeye devam edecektir.

Esnaflık ve zanaatkârların karşılaştığı en büyük sorunlardan biri, kontrolsüz bir şekilde sahaya çıkan ve eşit olmayan bir rekabetle karşılaşmalarıdır. Bu durum, Kilis esnafı için dezavantajlı bir duruma neden olmaktadır. Ancak biz yılmayacağız ve özellikle Türkiye'deki 12 yıllık kesintisiz eğitim uygulamasıyla esnaf ve zanaatkâr sayısında hızlı bir azalma yaşandığını görüyoruz. Bu yanışı gören devlet yetkilileri önlem aldı ve mesleki eğitim merkezlerinde çocukların meslek sahibi olmaları için önlerini açtı. Bu nedenle ailelere sesleniyorum, herkesin kapasitesine uygun bir mesleği vardır. Eğer çocuğunuzun akademik anlamda bir yeteneği yoksa, mutlaka bir esnaf veya zanaatkârın yanına yerleştirerek çocuğunuzun hem bir meslek sahibi olmasını hem de okulu devam ettirmesini sağlayabilirsiniz. Devletin bu konuda çok büyük teşvikleri vardır. Mesleki eğitim merkezlerine kayıt yaptırarak çocuklarımızı iş alanında ve eğitim alanında aynı anda geliştirebiliriz.

Esnaflık ve zanaatkârların yanında yetişen bir çocuk topluma hazır olarak yetişir ve sorumluluk bilinciyle hareket eder. Aileler de yük olmaktan kurtulur ve genç yaşta iş gücüne katılan bir değer olarak devam eder. Bu konuda ailelere çağırım, çocuklarınızı 8. sınıftan sonra mesleki eğitim merkezlerine yazdırarak onları iş

alanında ve eğitim alanında aynı anda geliştirebilirsiniz. Bu çok önemli bir adımdır ve geç kalmış olsak da son 2 yıldır hayatımızın içerisindeyiz.

Esnaf ve zanaatkârların yanında yetişen çıraklar, mesleğin her yönünü öğrenmekle birlikte, ahlaki değerlerle davranışlarıyla topluma örnek olmalıdır. Ustaların çırağını mezun ettiği zaman, çırak askerden gelene kadar aynı ustasının yanında çalışmalıdır. İş kazançlarından ziyade, ustaların ne kadar çok esnaf ve zanaatkâr yetiştirdiği ve nasıl ustalar yetiştirdiği önemlidir.

Esnaf ve zanaatkârların ahlakı yeniden kazandırabilmek için en güzel yollarından biri, çırakların ustalarının yanında yetişmesidir. Bu konuda sizlere sesleniyorum, geçmişte olduğu gibi bugün de ahlaki değerleri tekrar kazandırabilecek bir nesli yetiştirmek için çıraklarınızı esnaf ve zanaatkârların yanına yerleştirin.

HACI MUSTAFA CELKANLI

KİLİS VE SANAYİLEŞME

Bugün 18 Mart. Bu vesileyle Çanakkale şehitlerimizi Başkomutanımız Mustafa Kemal Atatürk ve arkadaşlarını rahmetle anıyorum. Tabii ki, daha önceki hocalarımızın da bahsettiği gibi, Suriye sınırıyla ilgili konuya çok girmeyeceğim. Ancak, geçmişten bugüne Kilis hep bir çıkmaz sokak olarak bilinçaltına yerleşmiş bir şehirdi. Peki, o günden bugüne ne değişti? Aslında, çok şey değişti. Artık kendi kabını kıran bir Kilis, olma yolunda ilerleyen bir şehirdir.

Tabii ki, 2016'da Suriye bölgesindeki savaş nedeniyle etkilenen bir şehirdik. Bu dönemde olumsuz etkiler yaşadık hem Türkiye konjonktüründe hem de dünya konjonktüründe. Son 6-7 yılda esnaf, tüccar, sanayici ve üretici olarak büyük sorunlarla karşılaştık. Corona virüsü, Türkiye'nin yaşadığı en büyük enflasyon krizi, son yaşadığımız deprem gibi birçok olumsuzlukla karşılaştık. Ancak, bu kadar olumsuzluğa rağmen sanayimizde büyük bir artış yaşandı.

Örneğin, Kilis Organize Sanayi Bölgesinde çalışan kişi sayısını sorduğunuzda size 880 kişi diyebilirdim. Ancak bugün, bu rakam 6.000'e yaklaşmış durumda. Bu, büyük bir artış demektir. Hatta Polateli Organize Sanayi Bölgesinde faaliyet gösteren firmalarımızın altyapı ihalesini yaptık ve önümüzdeki ay Polateli Organize Sanayi Bölgesi altyapı çalışmalarına başlayacak. Ayrıca, Amanos Tüneli ve Dört Yol Limanı ile bağlantı projeleri üzerinde çalışıyoruz. Bu da Kilis'in denize 82 kilometre yaklaşmasını sağlayacak. Kilis, cazibe merkezi olmaya devam ediyor.

Kilis'teki sanayicilerimiz, üreticilerimiz ve tüccarlarımız Kilis'in avantajlarının farkında. Kilis, teşvik kap samı bölgesinde bulunması nedeniyle sanayiciler için cazip bir şehir haline gelmiştir. Ayrıca, yerel üretim ve kendi ürünlerimizin tanıtımına da ağırlık veriyoruz. Örneğin, Kilis zeytinyağı Avrupa yarışmalarında ödüller almış ve tanınmış bir ürün haline gelmiştir. Biber salçası gibi Kilis'te üretilen ürünlerin sanayileşmesi için üyelerimize destek veriyoruz.

Kilis, deprem bölgesinde bulunması nedeniyle diğer bölgelerle ticaret yapan bir şehirdir. Bu nedenle, finansal anlamda da zorluklar yaşamaktayız. Ancak, umutlu olmaya devam ediyoruz ve her zaman daha iyiye, daha yeniye ulaşabileceğimize inanıyoruz. Kilis'teki sanayicilerimiz ve üreticilerimiz Kilis'in potansiyelini biliyor ve ilerlemeye devam ediyorlar.

Son 5 yılda Kilis'in sanayide ne kadar yol kat ettiğini hep birlikte göreceğiz. İhracat rakamları bunun en büyük göstergesidir. Kilis için hayal edilemeyen şeylerdi ancak daha da iyi olacak, daha da büyüyeceğiz ve sanayimizdeki katma değerlerle memleketimize önemli katkılar sağlayacağımıza inanıyorum.

Bu noktada, Kilis Ticaret ve Sanayi Odası olarak Kilis'in tanıtımına büyük katkılar sağladığınız için sizlere teşekkür ediyorum. Tüm katılımcılara teşekkürlerimi sunuyor, Kilisli hemşerilerimize şükranlarımı iletiyorum.”

**1.ULUSAL
KİLİS SEMPOZYUMU
ONLINE 2023
18 MART 2023**

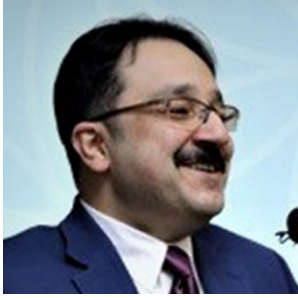
“Geçmisten Geleceğe Kilis”

Kilis Kültür Sanat ve Tarih

PROF. DR. BİLGEHAN PAMUK

OSMANLI ZAMANINDA KİLİS KAZA'SINDA NÜFUS VE YERLEŞME

6 Şubat 2023 tarihi itibarıyla içimizde anlatılmayan kederler ve acılar mevcuttur. Bu süreçte, bu aziz milletimize geçmiş olsun dileklerimi iletiyorum. Öncelikle kaybettiğimiz insanlarımıza Cenab-ı Haktan rahmet, hayatta kalanlara ise sabır diliyorum. Yaşanan doğal felaket, aslında gerçek felaketin milletimizin dayanışmasında ortaya çıktığını göstermiş ve bu nedenle onlara teşekkür etme borcumuz olduğunu Sayın konuklar, bugün burada hepimizi derinden etkileyen bir süreci birlikte yaşamaktayız. 6 Şubat 2023 tarihi itibarıyla yaşadıklarımızı şairin de ifade ettiği üzere tarifsiz kederler içindeyiz. Bu vesile Aziz milletimize geçmiş olsun dileklerimi iletmek arzusundayım. Öncelikle kaybettiğimiz vatandaşlarımıza Cenab-ı Haktan rahmet, kalanlara ise sabr-ı cemiller diliyorum. Yaşanan doğal felakete karşı yek vücut olan aziz milletimizin sergilediği hamiyetperverliğe de teşekkür etmenin borç olduğunu düşünüyorum.

Yaşadığımız acı süreçle birlikte zamanla hayatın normal seyrine doğru adımlar atacağız. Normalleşme süreci belki tam anlamıyla gerçekleşmese de bizlere umut verecektir. Dolayısıyla, normalleşme gayretleri içerisinde bu anlamlı organizasyonu gerçekleştiren başta Doç. Dr. Ahmet Hamdi Kepekçi Bey Efendi olmak üzere organizasyon ekibine teşekkür etmek arzusundayım. Ayrıca, hayli uzun bir süredir üzerinde yılmadan çalıştığımız ve elde ettiğimiz kıymetli bilgileri kamuoyuyla paylaşmanın mutluluğunu yaşıyorum.

Kilis hakkında uzun bir süredir devam eden çalışma sürecinde farklı sorularla muhatap olmaktayız. Özellikle geçmiş dönem yaşanmış olaylar, büyük bir merak konusudur. Ekseriyetle elde ettiğimiz bu bilgilerin onların faydasına olup olmadığı konusunda birtakım şüpheler söz konusudur. Bütün kalbimizle diyebiliriz ki evet, bu bilgilerin onların faydalı olduğudur. Keza, asrın felaketi olarak kabul gören deprem hadisesinin aslında 1822 yılında meydana geldiği sonucuna ulaşmış bulunmaktayız. 200 yıl önce kıyamet-i zelzele-yi azim olarak tarif edilmiştir bu büyük felaket, günümüzdeki felaketle benzer şekilde cereyan etmişti. 1822 depreminden sonraki süreci yakından takip ettiğimizde günümüzde ve ilerleyen süreçte elde ettiğimiz bilgilerin bize nasıl tedbir almamız gerektiği ve nasıl daha güvenle bir şekilde hareket etmemiz gerektiği hususunda ciddi katkı sağlayacaktır.

Kilis'in tarihi ile ilgili olarak özellikle nüfus ve yerleşim konularına karşı büyük bir ilgi vardır. Gerçi bu konuda hayli fazla şehir efsaneleri olsa da gerçeklik paylarının olmadığını net bir şekilde söyleyebiliriz. Tarihi süreç içerisinde farklı isimlerle anılan Kilis, tarihin en büyük şehirlerinden biri olarak kabul gören Halep'in yanında ve verimli topraklar üzerinde yer almaktadır. İpek Yolu'nun geçtiği noktalara yakın bir konumda olması da ayrı bir önem arz etmektedir.

GİRİŞ

Kadim pek çok medeniyetine ev sahipliği yapan topraklarda yer alan Kilis, konumu itibariyle sosyal ekonomik açıdan önemli bir yerleşimdi. Dünya üzerindeki kadim pek çok medeniyetin yaşam alanı içerisinde yer alan Kilis, Mezopotamya'yı Orta - Kuzey Anadolu ve Akdeniz sahillerine bağlayan güzergâh üzerinde olması münasebetiyle tarihi süreç içerisinde yerleşim ve iskân sahası olarak karşımıza çıkmaktadır²⁹. Güneydoğu Anadolu ile Kuzey Suriye arasında geçiş noktası olan Kilis, 1516 yılında Yavuz Sultan Selim zamanında Osmanlı hâkimiyeti altına girmişti. Osmanlı idaresine geçtikten sonra önce nahiye, sonra kaza ve nihayetinde sancak statüsü kazanarak sırasıyla Arap/Şam ve Halep eyaletlerine bağlanmıştı. 19. yüzyılda Osmanlı idarî yapılanmasında Kilis, Halep Vilâyeti'ne bağlı bir kaza merkeziydi. Kilis'in yerleşim merkezi olarak ne zaman teşekkül ettiği konusunda tarihi kaynaklarda net bir bilgi olmamakla birlikte 15. yüzyılda kırsal bir yerleşim tipi olarak köy hüviyetine sahip olduğu görülmektedir. Özellikle 16. yüzyılda Kilis şehrinin kurulmasına, büyümesine ve gelişmesine Osmanlılar ciddi katkı sağlamışlardır³⁰. Süreç içerisinde Kilis, dönemin şartlarına göre kimi zaman hızlı bir gelişimin kimi zaman ise oldukça yavaş bir gelişim seyri takip etmişti.

DEMOGRAFİK YAPI

Toplumsal araştırmalarla meşgul olanların öncelikli olarak belirlemeye çalıştıkları hususlardan birisi de toplumu oluşturanların nitelikleri ve nicelikleridir. Elbette ki toplumların gerçek görünümleri, ancak nüfus özellikleri öğrenildikten sonra net bir şekilde ortaya çıkabilmekteydi (31). Bu bağlamda özellikle şehir tarihi üzerine yapılan çalışmalarda demografik yapının

²⁹ Sıdika Bebekoğlu-Mehmet Tektuna, *Kilis Kültür Envanteri (Kentsel Mimari, Kırsal Mimari, Yazıt Eserleri)*, (Ankara: Kilis Valiliği, 2008), 2.

³⁰ Ökkeş Kesici, "Kilis'in Şehir Coğrafyası Özelliklerine Genel Bir Bakış", *Doğu Coğrafya Dergisi*, 1, (1995), 247.

³¹ Musa Çadırcı, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1991), 44.

belirlenmesi olmazsa olmaz hususlardandı. Şehrin yerleşim düzeninde yer alan; kale, saray, cami, kilise, medrese, külliye, han, hamam, bedesten, çarşı, pazar, köprü, mahalle, sokak ve diğer sivil mimarî yapılar; sosyal, idarî, ticarî ve kültürel ihtiyaçlarına göre şehrin kimliğini kazanmasında etkili olduğu gibi demografik yapısı da kimliğin ortaya çıkmasında aynı derecede ehemmiyetliydi. Öyle ki geçmişte olduğu gibi günümüzde de şehirlerin büyük veya küçük olarak kabul edilmesi, nüfusu mevcuduyla bağlantılıydı. Bilindiği üzere yerleşim birimlerinin kategorilendirilmesinde yani kasaba ile şehir ayırımın da nüfus etken faktördü. Dolayısıyla şehrin silüetine katkı yapan fiziki yapılanma yanı sıra şehre ruh kazandıran demografik yapısının ortaya çıkarılması üzerinde hassasiyetle durulması gereken hususlardandı.

Osmanlı Devleti'nin hâkimiyeti altındaki Kilis'in demografik yapısı yani nüfusu konusunda ilk ve en kapsamlı bilgilere tahrir defterlerinde rastlanmaktadır. Tarih araştırmalarında demografinin ehemmiyetine dikkat çeken Ömer Lütfü Barkan'ın tahrir defterleri üzerinde yaptığı çalışmaları, ilerleyen süreçte araştırmacılara model teşkil etmiştir³². 15. - 18. yüzyıllarda iktisadi amaçlar doğrultusunda gerçekleştirilen tahrir sayımlarında yerleşim birimleri; şehir, kasaba, köy, mezra, yaylak-kışlak gibi mahallerin yanı sıra meskûn ahalinin isimleri, hukuki ve iktisadi statüleri, tahsil edilen vergi cinsleri ve miktarları, toprağı tasarruf şekilleri ve mülkiyet-vakıf sistemi yer almıştır. Elbette tahrir defterlerinde nüfus hakkında birtakım bilgiler olmakla birlikte nüfusun mevcudu, niteliği ve etnik yapısı net değildir³³. 16. yüzyıldaki tahrir sayımları sonrasında tertip edilen tahrir defterlerinden istifade edilerek Kilis'in nüfusu hakkında birtakım tahmini verilere ulaşmak mümkündür.

Yavuz Sultan Selim zamanında Osmanlı idaresi altına giren Kilis'in ilk tahrir sayımı, 1519 yılında tamamlanmıştı. İlk sayımda; 260 hane ve 74 mücerred kayıtlıydı³⁴. Her ne kadar tahrir defterinde on dokuz çiftin olduğu yazılmışsa da çift mevcudu hane sayısı içerisinde yer almıştı. Sayımdaki verilerin ışığı altında Kilis'teki nüfusun tamamı Müslüman olduğu net bir şekilde ifade edilebilir. Tahmini nüfusu belirlemek noktasında ise birtakım pürüzler vardı. Araştırmacılar arasında gerek hane ve gerekse nefer olarak kaydedilenlerin kaç kişiden

³² Ömer Lütfü Barkan, "Türkiye'de İmparatorluk Devirlerinin Nüfus ve Arazi Tahrirleri ve Hakana Mahsus İstatistik Defterleri I", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, **II/1**, (1940-1941), 20-59; Ömer Lütfü Barkan, "Türkiye'de İmparatorluk Devirlerinin Nüfus ve Arazi Tahrirleri ve Hakana Mahsus İstatistik Defterleri II", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, **II/2**, (1941), 214-247; Ömer Lütfü Barkan, "Tarihi Demografi Araştırmaları ve Osmanlı Tarihi", *Türkiyat Mecmuası*, **X**, (1956), 1-26.

³³ Bilgehan Pamuk, *Ayntâb Kazâsı (1867-1908)*, (Gaziantep: Şehitkâmil Belediyesi, 2019), 68-69.

³⁴ *Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi (bundan sonra BOA.) Tahrir Defteri (bundan sonra TD.)* **93**, 205-209.

oluştukları konusunda mutabakat yoktur. Bundan ötürü, şehir ve kırsal kesime ait nüfusun belirlenmesi halen tartışma konusudur. Bir hanede vergi mükellefi erkek nüfusun haricindekilerin yazılmaması ve bölgelerarası farklılıklar, nüfus mevcudu konusunda birtakım tahminlerin oluşmasına yol açmıştır. Varsayımlar içerisinde genelde kabul edilen görüşe göre bir hanenin beş kişiden oluştuğuydu³⁵. Bu varsayımdan hareketle; Kilis şehrinin 1519 yılındaki nüfusu; $260 \times 5 = 1\ 300$, mücerredler ilave edildiğinde $1\ 374$ idi. Vergi ödemekle mükellef nüfusa vergiden muaf olanlar da ilave edildiğinde şehrin tahmini nüfusu, $1\ 500$ civarındaydı.

Kanuni Sultan Süleyman zamanında Kilis'te yeni bir tahrir sayımı yapıldı. 1526 yılında biten sayımda; 392 hane ve 36 mücerredin olduğu deftere yazılmıştı³⁶. Müslüman nüfusun sayısal açıdan üstünlüğü yine devam etmekteydi. İlk sayımdan yedi yıl sonra ise fellah nüfusun varlığına tesadüf edilmişti. 1526 yılında Kilis'in tahmini nüfusu; $392 \times 5 = 1\ 960$, mücerredler dâhil edildiğinde $1\ 996$ idi. Vergi veren nüfusun yanı sıra vergiden muaf olanlar da eklendiğinde şehir nüfusu, muhtemelen $2\ 200$ civarındaydı

Kanuni Sultan Süleyman zamanında bayındırlık işlerine hız verilen Kilis'te ikinci sayım, 1536 yılında tamamlandı. Sayım sonucu şehirde; 392 hane ve 121 mücerred mevcuttu³⁷. Nüfusun ezici olarak çoğunluğu yine Müslümanlardaydı. Ancak ikinci sayımdan on yıl sonra yapılan yoklamada gayrimüslim nüfusun varlığına rastlanmıştı. 1536 yılında şehir nüfusu; $392 \times 5 = 1\ 960$ mücerredler ilave edildiğinde $2\ 081$ idi. Vergi veren nüfusun yanı sıra vergiden muaf olanlar da göz önüne alındığında şehir nüfusu, muhtemelen $2\ 300$ civarındaydı.

Kilis'in gelişmesi ilerleyen süreç içerisinde Sultan II. Selim ve Sultan III. Murad devrinde de devam etmişti. Özellikle Canbolad ailesinin Kilis'e yerleşmesiyle birlikte şehirdeki gelişim olağanüstü bir hız kazanmıştı. 1586 yılında yapılan tahrir sayımına Canboladoğlu Hüseyin Paşa itiraz etmişti. Sayımdan sorumlu Antakya Sancakbeyi Ahmed Bey'in konuya vakıf olmadığını için pek çok sorunun ortaya çıkmasına neden olduğunu hükümete iletti. Yapılan tetkikler neticesinde

³⁵ İsmet Miroğlu, *Kemah Sancağı ve Erzincan Kazâsı (1520-1566)*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1990), 137; Feridun M. Emecen, *XVI. Asırda Manisa Kazâsı*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1989), 55; İlber Ortaylı, *Osmanlı Toplumunda Aile*, (İstanbul: Pan, 2000), 4; Mübahat S. Kütükoğlu, *XV ve XVI. Asırlarda İzmir Kazasının Sosyal ve İktisadi Yapısı*, (İzmir: İzmir Büyükşehir Belediyesi, 2000), 25.

³⁶ *BOA. TD.* **146**, 594-600.

³⁷ *BOA. TD.* **181**, 45-51.

Canboladoğlu Hüseyin Paşa'nın itirazı hükümet nezdinde kabul görerek yeniden sayım yapılmasına hükmedildi ve yeni sayım 1590 yılında tamamlanabildi³⁸.

1590 yılında biten sayım neticesinde Kilis şehrinde toplam 1 095 neferin olduğu kayıtlara yansımıştır. Bunların 1 030'u Müslüman, 65'i ise gayrimüslimdir³⁹. Bu arada tahrir defterinde "hâne" yerine "nefer" kullanılmasını gözden kaçırmamak gerekir zira 16. yüzyıl sonlarına doğru yapılan sayımlarda, "nefer" yazılması genelde tercih edilmiştir⁴⁰. 1590 senesinde yapılan hesaplama neticesinde şehrin tahmini nüfusu 5 475 kişidir. Vergi ödeyenlerin yanında vergiden muaf olanlar da ilave edildiğinde şehir nüfusunun; 6 000 civarında olduğu söylenebilir. Yaklaşık yetmiş yıllık bir zaman zarfında şehirdeki nüfusun nasıl oluştuğuna dair kaynaklarda net bir bilgi olmamasına karşın bunların dışarıdan göçlerle geldikleri düşünölmektedir⁴¹. Faroqhi'nin de belirttiği üzere; özellikle 1580'li yıllara gelindiğinde Anadolu'da görece kentleşmiş kesimlerinde şehir nüfusu artmıştır⁴². Dolayısıyla yüzyılın başı kıstas alındığında yüzyılın sonlarına doğru Kilis'te de %300'lük oranında nüfus artışının olduğu dikkat çekmektedir.

Tablo. Kilis Şehri'nin Nüfusu (16. Yüzyıl)

	1519	1526*	1536	1590
Hâne/Nefer	260	392	392	1 095
Tahmini Nüfus	1 500	2 200	2 300	6 000

16. yüzyılın sonlarına doğru yaşanan bazı hadiseler, 17. yüzyılda sistem değişikliğini kaçınılmaz kılmıştır. Timar sistemi hızla çözölerek işleyemez bir noktaya gelmiştir. Timar sisteminin uygulandığı topraklardaki vergilendirilebilir ekonomik etkinliklerin ve insan kaynaklarının yerinde tespit ve kaydını içermesi açısından istatistiksel analize uygun ve en zengin sayısal veriler sunan klasik tahrir sayımları da işlevselliğini kaybetmiştir⁴³. Dolayısıyla demografik yapının

³⁸ BOA. Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Tahrir Defteri (bundan sonra TK. GM.d.) 171, varak.3a-4a.

³⁹ BOA. TK. GM.d. 171, varak.49a-54a.

⁴⁰ Miroğlu, *Kemah Sancağı ve Erzincan Kazası*, 134.

⁴¹ Ronald Jennings, "Urban Population in Anatolia in the Sixteenth Century A Study of Kayseri, Karaman, Amasya, Trabzon and Erzurum", *International Journal Of Middle East Studies*, 7, (1976), 49.

⁴² Suraiya Faroqhi, *Osmanlı'da Kentler ve Kentliler*, (Çeviren. Neyyir Kalaycıoğlu), (İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, 1994), 16.

⁴³ Oktay Özel, "Avârız ve Cizye Defterleri", *Osmanlı Devleti'nde Bilgi ve İstatistik*, (Editörler. Halil İnalçık-Şevket Pamuk), (2000), 35.

tespitinde çok önemli olan bilgilerin bir arada olduğu tahrir defterleri yazımı neredeyse terk edilmiştir. Timar sisteminin eski önemini kaybetmesiyle birlikte avarız vergisi, merkezî maliye açısından giderek ön plana çıkmıştır. Böylelikle avarız vergisinin tahsili açısından önem arz eden avarız tahrirleri yapılmaya başlanmıştır. (44). Ancak değişimin ve dönüşümün yaşandığı 17. yüzyıldaki Kilis'in demografik yapısı hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.

18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren devletlerin, nüfuslarını tam olarak tespit etmek amacıyla harekete geçtikleri bir dönem başladı. 19. yüzyılın ortalarından itibaren "demografi çağı" olarak tasvir edilen süreçte devletler, nüfuslarını tam olarak belirleme çabası içerisine girdiler. (45).

19. yüzyılın başlarında, Osmanlı İmparatorluğu'nu dağılmaktan ve çökmekten kurtarma çabalarıyla birlikte; nüfus, arazi ve mal-mülk sayımı yeniden ehemmiyet kazandı. Sultan II. Mahmud, otoritesini tesis ettikten sonra, içte ve dışta karşılaştığı güçlüklerin az da olsa üstesinden gelince, birtakım yenilikleri hayata geçirme gayreti içerisine girdi (46). Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasının akabinde teşkil olunacak yeni ordunun masrafları, çözülmesi gereken önemli bir sorundu. İmparatorluğun vergi kaynakları ile askerlik çağındaki potansiyel nüfusu bilinmeden problemin çözümü de imkânsızdı. (47). Sorunun çözümü noktasında nüfusu yaş gruplarına ayırmadan askerlik hizmetine uygun olanlar ile vergi mükelleflerinin tespitine yönelik sayımın yapılması yeterli görüldü. Müslüman erkekler, askerliğe elverişli olup olmadıkları veya askerlik çağında olup olmadıkları dikkate alınarak matluba muvafık ve matluba gayr-i muvafık olarak sınıflandırılmalarına karşılık gayrimüslim erkekler gelirlerine göre âlâ, evsat ve edna olarak tasnif edildiler. Böylelikle merkezi yönetim, beşeri ve mali kaynaklarına ilişkin bilgi edinebilme imkânına sahip oldu. (48).

Osmanlı idaresi, idari ve askeri ihtiyaçlarını tespit edebilme adına hem merkezde hem de eyaletlerde nüfus sayımlarını ve yıllıkları (salname) geliştirdiler. Bunlar, nüfusun genel kompozisyonuyla birlikte büyüklüğü ve aynı zamanda Hıristiyanlar arasındaki etnik bölünmeleri hakkındaki temel bilgi

⁴⁴ Bilgehan Pamuk, "XVII. Yüzyılın Ortalarında Gümüşhane (Torul) Kazası", *Belleten*, **LXXIII/266**, (2009), 115.

⁴⁵ İbrahim Serbestoğlu, "19. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Nüfus Algısının Değişimi ve Nüfusu Arttırma Çabasında Müfettişlerin Rolü", *Balikesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, **17/31**, (2014), 259.

⁴⁶ Enver Ziya Karal, *Osmanlı İmparatorluğu'nda İlk Nüfus Sayımı 1831*, (Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, 1997), 8,10-11.

⁴⁷ Çadırcı, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, 45.

⁴⁸ Kemal Karpat, *Osmanlı Nüfusu (1830-1914) Demografik ve Sosyal Özellikleri*, (İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, 2003), 44.

kaynaklarıydı. Sayım yöntemleri ve istatistiklerin niteliği sürekli bir tekâmül geçirdi. Öyle ki 1881-1893 yılları arasındaki sayımlarda oldukça gelişmiş bir düzeye ulaşıldı. Ancak erken tarihli sayımlar genelde güvenilir olmakla birlikte 1881-1893 yıllarındaki sayımlardan daha fazla hata içermekteydiler. (49).

1831 yılındaki ilk nüfus sayımının temel amacı; vergi tahsil edilecek ve askere alınacak kişilerin belirlenmesi olduğundan, sayımda başta kadınlar olmak üzere nüfusun belirli kesimleri sayım dışında kaldılar. Ayrıca genel sayım, ülke genelini kapsamadığı gibi muhtelif tarihlerde farklı mahallerde yeniden yapıldı. 1831 senesindeki sayımın akabinde hariç zamanlarda da nüfus sayımları gerçekleştirildi. 1844 senesinde teşekkül olunan Redif Asâkir-i Mansûre ordusunun, asker ihtiyacını karşılama gayesiyle sayım yapılmasına ihtiyaç duyuldu. (50). 19. yüzyıldaki ilk nüfus sayımlarında; Kilis'in demografik yapısı hakkında tatmin edici bilgiler mevcut değildi. Özellikle 1830 yılındaki nüfus sayımda Kilis, Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'nın işgaline uğradığından sayımının yapılmasını mümkün olmadığı için nüfus hakkında herhangi bir kayıt da yoktu. (51).

1844 yılında ordunun artan asker ihtiyacını karşılayabilmek gayesiyle ülke genelinde yeni bir nüfus sayımı yapılmasına karar verilmiş ve tatbik edilmişti. (52). 1849 yılında Halep vilayetinde sayımın tamamlandığı, hükümet ile valilik arasındaki resmi yazışmalarda açıkça görülmekteydi. (53). Hatta Kilis'in demografik yapısıyla alakalı olarak birtakım belgeler de tespit edildi. Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ndeki 3727 numaralı nüfus icmal defterine göre; Kilis kazasında 1 897 hane mevcuttu. (54). Arşivdeki diğer nüfus defterinde ise Kilis'te misafir olarak meskûn olan şahıslar hakkında birtakım bilgilere rastlanmıştı. (55). Her iki kayıta da nüfus hakkında bazı bilgiler yer almıştı. Ancak kaza geneliyle ilgili kapsamlı bir nüfus sayımı yapılamamıştı. Netice itibarıyla gerek 1831 ve gerekse 1844 yılındaki nüfus sayımlarında Kilis'in nüfusu konusunda tatmin edici bir kayda rastlanmamıştı.

⁴⁹ Karpat, *Osmanlı Nüfusu (1830-1914) Demografik ve Sosyal Özellikleri*, 44.

⁵⁰ Halime Doğru, "Osmanlı Devleti'nde Toprak Yazımından Nüfus Sayımına Geçiş ve Bir Nüfus Yoklama Defteri Örneği", *Anadolu Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Dergisi*, **1(2)**, (1989), 249.

⁵¹ Bilgehan Pamuk, *Kilis Kazâsı (1867 – 1908)*, (Ankara: Kilis Belediyesi, 2020), 71.

⁵² Doğru, "Osmanlı Devleti'nde Toprak Yazımından Nüfus Sayımına Geçiş ve Bir Nüfus Yoklama Defteri Örneği", 249.

⁵³ *BOA. Sadaret Amedi Kalemî Evrakı* (bundan sonra *A.AMD.*) **10/100**; *BOA. Sadaret Mektubi Kalemî Defterleri* (bundan sonra *A.MKT.*) **160/11**; *BOA. A.MKT.* **167/72**; *BOA. A.MKT.* **225/93**.

⁵⁴ *BOA. Nüfus Defteri* (bundan sonra *NFS.d.*) **3727**, 25.

⁵⁵ *BOA. NFS.d.* **3724**, 71-81.

19. yüzyılın ikinci yarısında özellikle 1864 yılından itibaren yayınlanan vilayet salname dizilerinde demografik yapı hakkında oldukça kıymetli bilgilere yer almıştı. Yerleşim birimleri ve nüfus hakkında salnamelerde ehemmiyetli bilgiler mevcuttu. Dolayısıyla nüfus sayımları yapılamayan ya da sayım konusunda net bilgilerin olmadığı Kilis gibi yerleşim birimleri açısından vilayet salnameleri, bu noktada büyük önem arz etmekteydi. Vilayet salnameleri bir kısım eksikliklere karşın, ihtiva ettiği bölge nüfusunun dini mensubiyeti, mevcudu ve etnik yapısı hakkında kifayetli bilgiler vermekteydi. 1867 ile 1908 yılları arasını ihtiva eden salname külliyyatında Kilis'in nüfusuyla ilgili oldukça mühim bilgilere ulaşıldı.

Resim: Kilis Şehri'nden Görünüm⁵⁶

1867 ile 1889 yılları arasını ihtiva eden Halep Vilayet Salnameleri'nde; Kilis'in demografik yapısı hakkındaki bilgiler, bazı durumlarda kendi içerisinde tutarlı olmadığı gibi zaman zaman kadınların kayıtlarda yer almamaları, şehir merkezi ile kazanın birbiri yerine kullanılması, vergiden muaf olan veya askerlik hizmeti yükümlülüğü olmayan ya da ulaşamadıkları için sayım memurları tarafından kaydedilmeyen kişiler de göz önüne alındığında nüfus verilerinin sağlıklı bir şekilde değerlendirilebilmesi, karşılaşılan en ciddi sorunlardandı.

1867 ile 1889 yılları arasındaki yirmi iki yıllık süreçte Kilis'in nüfusu oldukça hareketliydi. Gerek hane sayısı açısından ve gerekse nüfus mevcudu bakımından

⁵⁶ Sertaç Tanıtım Arşivi.

istikrarlı bir durum görülmemektedir. Klasik nüfus hesaplamalarında hane sayısının beş olduğu görüşü, burada pek geçerli değildir. 1868 yılında hane başına düşen kişi sayısı 3,5; 1869'da 3,5; 1870-1871'de 12; 1872'de 8,2; 1873-1874'de 12; 1876'da 3,2; 1883'de 1,6 ve 1886-1889'da 4,6 idi. Süreç içerisinde rakamların sabit olmamasında sadece erkek nüfusun yazılması, kaza ile şehir merkezinin birbirinin yerine yer almasından ötürü inişli ve çıkışlı bir grafik ortaya çıkmıştı.

Gerek nüfus sayımının gerçekleştirilmesi noktasında yaşanan hadiseler ve gerekse sayım sonrası nüfus idaresinin yeniden yapılandırılması, Osmanlı yönetimi açısından değişimin göstergesiydi. 1881 yılında Nüfusi Umumi İdaresi'nin teşkiliyle birlikte planlanan ancak yapılması bir türlü hayata geçirilemeyen nüfus sayımı, 1874'de yeniden gündeme geldi. Osmanlı İmparatorluğu'nun modern anlamdaki ilk toplu nüfus sayımı, 1888-1889 yılında, Balkanlar, Anadolu ve Suriye'deki (Ürdün, Lübnan'ın büyük bölümü ve Filistin dâhil olmak üzere) topraklarının büyük bölümünde hemen hemen tamamlandığı görüşü⁵⁷, Kilis için de geçerliydi. Keza 1889 yılındaki nüfus mevcudu, 1891 senesinde yayınlanan salnamede "Kilis Kazâsının Nüfûs Cedveli" ibaresi olup 1895'de ise "Nüfûs İdâresi Kuyûdatından Çıkarılan Kilis Kazâsının Nüfûs Cedveli" başlığı altında nüfus verileri açıkça yer almaktaydı⁵⁸.

1890 ile 1908 yıllarını ihtiva eden on sekiz yıllık süreç içerisinde Kilis kazasının demografik yapısı istikrarlı bir görünüme sahipti. Yıllar içinde meydana gelen nüfus artış hızını ve yoğunluğunu tespit edebilmek mümkündü. Kilis'te gerek hane sayısı açısından ve gerekse nüfus mevcudu bakımından bariz bir şekilde artış görülmekteydi. 1890 ile 1908 yıllarındaki veriler, hane bazında ele alındığında artışın oranı %15 iken nüfus mevcudu açısından artış oranı %1,1 idi. Klasik nüfus hesaplamalarında hane sayısının beş olduğu görüşünün pek geçerli değildi. 1890 ile 1891 yıllarında hane başına düşen kişi sayısı: 17,6; 1892-1893'de 16,7; 1894-1897'de 17,5; 1898'de 16,3; 1899-1900'de 16,4; 1901'de 16,6; 1902'de 16; 1903'de 16,2; 1904'de 16,3; 1905'de 16,6; 1906'da 16 ve 1908'de 15,4 idi. Hane başına düşen kişi sayısının oldukça yüksek olması değerlendirmeye alınan kaza nüfus mevcudu ile kaza genelindeki hane sayısını ihtiva etmemesinden kaynaklanmaktaydı.

19. yüzyılda özellikle 1868 ile 1890 yılları arasına kapsayan zaman dilimi içerisinde Kilis'in nüfusu konusunda elde edilen rakamlar kendi içerisinde tutarlı

⁵⁷ Karpat, *Osmanlı Nüfusu (1830-1914) Demografik ve Sosyal Özellikleri*, 72-73.

⁵⁸ *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb 1308*, 170; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb 1313*, 193.

olmadığı dikkatten kaçmamaktadır. 1868 yılında 24 514 olan nüfus mevcudu iki yıl sonra 1870’de %122 oranında artarak 54 451 idi. 1872 yılında ise %9’lük bir düşüş ile nüfus 45 665 idi. 1873’de artış eğilimi içerisine giren nüfus mevcudu %9 oranında yükselerek 54 545 oldu. 1876 yılında %65 oranında olağanüstü bir düşüş yaşanarak nüfus, 18 914 rakamına gerilemişti. 1890 yılına kadar nüfus mevcudunda radikal anlamda bir düşüş ya da artış olmamıştı. Süreç içerisinde Kilis’e ait nüfus verileri arasında uç noktada inişlerin ve çıkışların olmasında kimi zaman kadınların kayıt altına alınmaması, şehir merkezi ile kaza genelinin birbiri yerine kullanılması, vergiden muaf olanlar veya askerlik hizmeti yükümlülüğü olmayanlar ya da ulaşılamadıkları kaydedilmeyen kişilerin olmasının etkili olduğu söylenebilir.

Salname kayıtlarının dışında da Kilis’in nüfus mevcudu konusunda bilgi veren kaynaklar vardı. Vital Cuinet’e göre; 1890 yılında Kilis kazasının nüfusunun 83 888 ve şehir nüfusunun da 20 000 idi⁵⁹. 1891 yılında *Annuaire Oriental du Commerce* (Şark Ticaret Yıllıkları)’de şehir nüfusu; 12 000 idi⁶⁰. 1893/1894 senesinde Kilis Şehri’nin nüfusu; 12 000 olmakla birlikte 4 335 hane mevcuttu⁶¹. Şemseddin Sami, 1894 yılında şehir nüfusunun 20 000 kaza nüfusunun 83 888 olduğunu belirtmektedir⁶². 1896 yılında Kilis şehrinde 12 000 nüfus ve 4 335 hane mevcuttu⁶³. Kilis nüfusu hakkında bilgi veren kaynakların verileri, salname kayıtlarıyla tutarlılık göstermemektedir.

Tarih	Müslüman	Ermeni	Ermeni Katolik	Rum Ortodoks	Protestan	Yahudi	Kıbtî	Yabancı	Toplam
1891	67 817	2 630	362	302	333	622	---	---	72 066
1892	64 464	2 542	349	301	333	611	---	---	68 600
1893	64 806	2 544	347	301	333	542	---	3557	72 430
1894	68 413	2 556	354	305	334	523	---	3357	76 042
1895	68 413	2 556	354	305	334	523	---	3557	76 042
1896	68 413	2 556	354	305	334	523	---	3357	76 042
1897	68 413	2 556	354	305	334	523	---	3557	76 042
1898	69 086	2 605	309	323	340	537	---	---	73 200

⁵⁹ Vital Cuinet, *La Turquie d'Asie; Géographie Administrative, Statistique, Descriptive et Raisonnée de Chaque Province de l'Asie-Mineure*, II, (Paris: Ernest Leroux, 1891), 185-186.

⁶⁰ *Annuaire Oriental du Commerce de L'industrie L'administration et de Magistrature*, (Şark Ticaret Yıllıkları), (1891), 894.

⁶¹ *Annuaire Oriental du Commerce de L'industrie L'administration et de Magistrature*, (1893-1894), 959.

⁶² Şemseddin Sami, “Kilis”, *Kamusü'l A'lâm*, V, (İstanbul: Mihran Matbaası, 1314), 3880.

⁶³ *Annuaire Oriental du Commerce de L'industrie L'administration et de Magistrature*, (1896), 1102.

1899	69 452	2 615	311	324	343	540	---	---	73 585
1900	69 558	2 629	311	322	341	543	90	---	73 794
1901	70 334	2 644	280	355	344	548	90	---	74 595
1902	70 791	2 647	280	357	344	549	90	---	75 058
1903	71 877	2 718	306	327	344	531	---	---	76 103
1904	72 219	2 92	303	334	387	539	---	---	76 574
1905	72 342	2 774	308	353	412	542	---	---	76 731
1906	66 820	3 780	324	375	329	578	---	---	72 206
1908	65 766	3 729	327	385	342	565	---	1689	72 803

Tablo: 1891 – 1908 Yılları Arası Kilis Kazasının Nüfus Dağılımı⁶⁴

Kilis kazasının demografik yapısı hakkındaki kayıtlar, daha profesyonel bir görünüm kazanmıştır. Osmanlı idaresinin süreç içerisinde yaptığı düzenlemeler neticesinden daha sarıh bilgiye ulaşmak mümkün hale gelmiştir. Kilis'in ortalama nüfus mevcudu 74 000 bandında olmakla birlikte en düşük olduğu 1893 senesinde 68 600, en kalabalık olduğu 1905'de ise 76 731 idi.

YERLEŞME

İnsanların doğal halde buldukları yahut yaptıkları barınaklarla göçebe kavimlerin daha uzun zaman bir yerde kalan çadır toplulukları, mevsimlere göre yer değiştiren, yazın yaylaya, kışın ovaya inenlerin yılın bir kısmında oturdukları ova, yayla ve dağ gibi eğreti yerleşmeleri, nihayet münferit mesken, çiftlik, mezra, köy, kasaba ve şehir, geçici yahut devamlı, toplu yahut dağınık, büyük yahut küçük bütün yerleşmeler, yerleşme tesisleri, münferit ev ya da ev toplulukları aynı zamanda iskân kapsamında değerlendirilir. Geniş manada bakıldığında insanın coğrafya ile ilişkisinin bir evresi olarak toprak üzerine sürekli ya da geçici şekilde yerleşmesi söz konusudur. Yerleşmenin sürekli veya geçici olması tamamen fizikî, coğrafî, ekonomik, iklimsel, siyasal ve beşerî sebeplere bağlıdır. Medeniyetin teşekkülü ve tekâmülü konusunda yerleşik hayata geçiş önemli bir aşama olarak görülmüştür⁽⁶⁵⁾.

⁶⁴ *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb 1308*, 170; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb 1309*, 124; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb 1310*, 197; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb 1312*, 228; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb 1313*, 193; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb 1314*, 197; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb 1315*, 201; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb 1316*, 209; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb 1317*, 215; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb 1318*, 230; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb 1319*, 240; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb 1320*, 243; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb 1321*, 257; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb 1322*, 282; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb 1323*, 278; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb 1324*, 265; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb 1326*, 262.

⁶⁵ Yunus Koç, "İşkân", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, **Ek. 1**, (2016), 650.

Kilis ve havalisindeki yerleşim, sahip olduğu coğrafi özellikler sayesinde çok eski tarihlere gidebilir. Tarih süreç içerisinde Kilis ve havalisinde birçok yerleşim birimi, günümüzdeki Kilis şehrinin dışındaki alanlarda kurulmuştu. İlezi Bahçesi, Ravanda Kalesi, Resul Osman Kalesi muhtemelen bir zamanların Kilis'teki yerleşimi oluşturan yükselti değeri fazla, dağlık eğimli alanlarda var olmuşlardı(66).

Kilis'in yerleşim merkezi olarak ne zaman teşekkül ettiği konusunda tarihi kaynaklarda açık bir bilgi olmamakla birlikte 15. yüzyılda yerleşim köy hüviyetine sahipti. 16. yüzyılda Osmanlılar, Kilis'in büyümesine ve gelişmesine ciddi katkı sağlamışlardır. (67). Kanuni Sultan Süleyman döneminde Canbolad ailesinin Kilis'i yurtluk-ocaklık olarak tasarruf etmesiyle gerek şehir ve gerekse kırsal alandaki yerleşim ciddi anlamda hız kazanmıştı.

19. yüzyılda Kilis kazasında yerleşme hem şehir hem de kırsal alan olmak üzere iki başlık altında sınıflandırılabilir. Şehrin muhtelif kesimlerindeki mahalleler ile kırsal alanda köyler, ahalinin ikamet ettiği yerleşim birimleriydi. Coğrafi koşullar ve ulaşım olanakları göz önüne alınarak birbirlerine yakın köylerin teşekkül ettiği nahiye; köy ile kaza arasındaki ayrı bir idari üniteydi.

Mahalle: Cuma namazı kılınan ve ticaretin gerçekleştiği pazarı bulunan bir yerleşim birimi olarak fizikî açıdan betimlenen Osmanlı şehrinde; yönetim ve savunma binaları, dinî ve kültürel yapıları, çarşı-pazar, evleri ve yolların hepsini içinde barındıran mahalleler, temel unsur olarak kabul görmüşlerdir. Osmanlı şehrinde mahalle, birbirini tanıyan, birbirlerinin davranışlarından kısmen sorumlu, sosyal dayanışma içinde olan kişilerin bir arada yaşadığı bir mekândı. Mahalle, şehrin sadece fizikî bir parçası olmaktan öte sosyal dayanışmanın da gerçekleştiği bir alandı. Mahalle, yerleşim birimi olmasının yanı sıra mülkî, beledî ve adlî teşkilatın da temel basamağını oluşturmuştu. (68).

Türk-İslam şehirlerinde olduğu gibi Kilis şehrinin de çekirdek dokusunu mahalle teşkil etmiştir. Kilis'te mahaller, sosyal tabakalaşmadan çok ırksal ve dinsel farklılaşmaya göre birbirinden ayrılmıştır. Mahalleler içindeki şehir dokusu çoğunlukla organik bir biçimde gelişen ve yönetsel bağlantılar gösteren,

⁶⁶ İlhan Oğuz Akdemir - Ömer Faruk İnceli, "Coğrafi Ortam ve Kent Fizyolojisi İlişkileri: XIX. Yüzyıl Kilis Şehri Örneği", *Marmara Coğrafya Dergisi*, **29**, (2014), 226.

⁶⁷ Metin Tuncel, "Kilis", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, **XVI**, (2002), 6.

⁶⁸ Özer Ergenç, "Osmanlı Şehirlerindeki Yönetim Kurumlarının Niteliği Üzerindeki Bazı Düşünceler", *VIII. Türk Tarih Kongresi Bildirileri*, **II**, (1981), 1265-1270; Özer Ergenç, "Osmanlı Şehrindeki Mahallenin İşlev ve Nitelikleri Üzerine", *Osmanlı Araştırmaları*, **IV**, (1984), 69; Gönül Tankut, "Osmanlı Şehrinde Ticarî Fonksiyonlar", *Türk Tarih Kongresi Bildirileri*, **II**, (1973), 776-777.

sokaklar ve çıkmazlar çevresinde (Mezopotamya geleneğine uygun olarak) sokaklardan tamamen kapalı, bir avlu çevresinde oluşmuştur⁶⁹. Kilis şehrinde; 1519 yılında 670, 1526'da 571, 1536'da 572 ve 1590'da 573 mahalle mevcuttur. Evliya Çelebi, 1671 yılında şehirdeki mahalle sayısının beş tane olduğu yönünde malumat vermektedir. Dolayısıyla 1526 yılından 1671 yılına kadar olan yüz kırk beş yıllık süreç içerisinde Kilis'teki mahalle sayısı değişmemiştir.

Tablo: 16. Yüzyılda Kilis Şehri'ndeki Mahalleler

1519	1526	1536	1590
Çukur Kastel	Çukur Kastel	Çukur Kastel	-
Kana	Kana	Kana	Kana
Hacı Gökçe/Meşhedlik	-	-	Meşata
Kıbeliyye	Kıbeliyye	Kıbeliyye	Kıbeliyye
Kızılca	Kızılca	Kızılca Oba	Kızılca
Sibbat	Sibbat	Sibbat	Sibbat

Zaman içerisinde gelişimini sürdüren şehrin, fiziki yapısı içerisinde yer alan mahalle sayısında artış yaşanmıştır. 19. yüzyılın ikinci yarısına ait kayıtlarda; şehirdeki mahalle sayısının ortalaması 33 idi. 17. yüzyılın ikinci yarısında beş tane olan mahalle sayısının 19. yüzyılın ikinci yarısında 33'lü rakamlara ulaşması, şehirdeki fiziki gelişiminin mahalle ölçeğinde %560'lık bir oranda olağanüstü bir şekilde artmıştı. Kilis şehriyle ilgili kayıtlardan elde edilen verilere göre; mahalle sayısı süreç içerisinde değişkenlik göstermişti. 1867 - 1874 yılları arasında 3274;

⁶⁹ Metin Akis, XVI. Yüzyılda Kilis ve Azez Sancağında Sosyal ve İktisadi Hayat, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi*, (2002), 196.

⁷⁰ *BOA. TD. 93*, 205-209.

⁷¹ *BOA. TD. 146*, 594-600.

⁷² *BOA. TD. 181*, 45-51.

⁷³ *BOA. TK. GM.d. 171*, varak.49a-54a.

⁷⁴ *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb 1284*, 128; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb 1285*,170,299; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb 1286*, 135; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb 1287*, 117; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb 1288*, 116; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb 1289*, 113; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb 1290*, 116; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb 1291*, 113.

1893 - 1902 yılları arasında 3475; 1903'te 3576 ve 1904 ile 1908 yılları arasında 33'dü77. Kilis ile alakalı kayıtlarda; kimi zaman mahallenin hem ismi hem de sayısı yer alırken kimi zaman sadece sayısal değerine yer verilmişti. 1876 ile 1892 yılları arasında mahallenin hem ismi hem de sayısı yoktur⁷⁸.

1867 - 1874, 1903, 1904 ve 1904 – 1908 yılları arasında şehirdeki mahalleler hakkında ayrıntılı bilgilere rastlanmıştır. 1867 - 1874 yıllarına ait kayıtlarda; şehirdeki mahalle sayısı otuz iki olmakla birlikte hepsinin ismi müstakil olarak yer almaktadır. Ancak uzun bir süre 1903 yılına kadar yaklaşık yirmi dokuz yıl mahalle isimleri, salname kayıtlarında mevcut değildir. 1903 yılında mahalle sayısı 35 olmakla birlikte ismi zikredilen mahalleler 34 taneydi. 1904 – 1908 yılları arasında ise şehirde 33 tane mahalle olup isimleri ayrı ayrı kaydedilmişti. Dolayısıyla konunun analitik değerlendirmesi noktasında 1868 – 1874, 1903 ve 1904 – 1908 yılları kıstas olarak alınmıştı.

Tablo: 1868 ile 1874 Yılları Arasında Kilis Şehri'ndeki Mahalleler

Abdî/Abdî Oymağı	Hakvirdi	Nacâroğlu
Arslan	Helvacı/Helvacioğlu	Nureddin
Aşit	Hindî oğlu	Okciyân/Okçıyan/Okcılar
Bölük	İnâblı/ İnâblı Kütah	Şeyh Abdullah
Cedîd	Kalaycıyan	Şeyhler
Çaylak	Kara 'Ali	Tekye

⁷⁵ *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb 1310*, 196; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb 1312*, 227; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb 1313*, 191; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb 1314*, 195; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb 1315*, 199; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb 1316*, 207; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb 1317*, 213; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb 1318*, 228; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb 1319*, 238; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb 1320*, 241.

⁷⁶ *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb 1321*, 252.

⁷⁷ *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb 1322*, 277; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb 1323*, 273; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb 1324*, 260; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb 1326*, 257.

⁷⁸ *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb 1293*; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb 1295*; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb 1299*; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb 1300*; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb 1301*; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb 1302*; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb 1303*; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb 1304*; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb 1305*; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb 1306*; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb 1307*; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb 1308*; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb 1309*.

⁷⁹ *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb 1284*, 128; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb 1285*, 170,299; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb 1286*, 135; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb 1287*, 117; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb 1288*, 116; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb 1289*, 113; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb 1290*, 116; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb 1291*, 113.

⁸⁰ *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb 1321*, 252.

⁸¹ *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb 1322*, 277; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb 1323*, 273; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb 1324*, 260; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb 1326*, 257.

Debbâğhâne	Ketenciyan	Tırıklı
Deveciyan	Kütâh/ Büyük Kütâh	Timürciyân
Ebû'l-'ula	Meşhedlik	Vâ'iz
Hâcı Gümüş	Mıh 'Ali /Şeyh Ali	Za'ter/Zahter
Hâcı İlyas	Molla Hamud/Munla Hamu/Munla Hamud	

1868 – 1874 yılları arasını ihtiva eden kayıtlarda otuz iki tane mahalle arasında isimleri kimi zaman farklı şekilde yazılı olanlara da tesadüf edilmişti⁸². Kâtipten kaynaklı olması muhtemel bu durumun ilerleyen dönemlerde farklı şekillerde de görülmektedir. Keza 1867-1869 yıllarında “Abdî” imlasıyla kayıtlara yansıyan mahalle, 1870-1874 yılları arasında Abdî Oymağı olarak yer almıştı. Yine 1867-1869 yıllarında “İnâblı” iken 1870-1874 yılları arasında “İnâblı Kütah”dı. 1867-1869 yıllarında Kütâh isimli mahalle 1870-1874 yılları arasında Büyük Kütâh olarak kaydedilmişti.

Tablo: 1903 Yılında Kilis Şehri'ndeki Mahalleler

Abdî Oymağı	Helvacı	Okciyân
Arslan	Hindî oğlu	
Aşıta	Hulasa	Şeyh Ali
Bölük	İnâblı Kütah	Şeyh 'Arâfiye
Büyük Kütâh	Kalaycıyan	Şeyhler
Debbâğhâne	Kara 'Ali	Timürciyân
Deveciyan	Ketenciyan	Tırıklı
Ebû'l-'ula	Kıbtı-ı Müsellem	Urban
Hâcı Gümüş	Meşhedlik	Vâ'ize

⁸² *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb 1284*, 128; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb 1285*, 170,299; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb 1286*, 135; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb 1287*, 117; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb 1288*, 116; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb 1289*, 113; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb 1290*, 116; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb 1291*, 113.

Hâcı İlyas	Munla Hamud	Za'imşer
Hadiye	Nacâroğlu	
Hakvirdi	Nureddin	

Yirmi dokuz yıl sonra isimleri zikredilen mahalleler, haliyle öncekilerden farklıydılar. 1903 yılında mahalle sayısı 35 (34) olmakla birlikte Hadiye, Hulasa, Kıbtı-ı Müsellem, Sa'ter, Şeyh 'Arâfiye, Urban ve Za'imşer adlarında yeni mahalleler mevcuttur. Değişiklik sadece yeni mahalle isimleriyle sınırlı kalmamıştır. Kütâh - Büyük Kütâh; Helvacioğlu - Helvacı; Za'ter/Zahter - Sa'ter şeklinde kayıtlara yazılmıştır.(83). Şehirdeki mahallelerden Aşıt – Aşıta ve Şeyh Abdullah - Şeyh 'Arâfiye olarak kayıtlarda yer alması ya matbu yazımdan ya da kâtipten kaynaklı bir durumdur. Zira ilerleyen dönemlerde mahalle isimlerinden Aşıt ve Şeyh Abdullah'ta herhangi bir değişiklik olmamıştır.

Tablo: 1904 ile 1908 Yılları Arasında Kilis Şehri'ndeki Mahalleler

Abdî Oymağı	Hâcı İlyas	Nacâroğlu
Arslan	Hakvirdi	Nureddin
Aşıt	Helvacioğlu	Okciyân
Bölük	Hindî oğlu	Sa'ter
Büyük Kütâh	İnâblı Kütah	Şeyh Abdullah
Cedîd	Kalaycıyan	Şeyhler
Çaylak	Kara 'Ali	Tekye
Debbâğhâne	Ketenciyan	Tırıklı
Deveciyan	Meşhedlik	Timürciyân
Ebû'l-'ula	Mih 'Ali /Şeyh Ali	Urban
Hâcı Gümüş	Munla Hamud	Vâ'iz

⁸³ *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb 1321*, 252.

1904 - 1908 yılları arasındaki kayıtlarda; şehirdeki mahalle sayısı 33 idi. İsimleri yazılı mahalleler, öncekilerden farklıydı. Hadiye, Hulasa, Kıbtı-ı Müsellem ve Za'imşer mahalleleri artık mevcut değildi. Mahalle sayılarında görülen değişim, bazı mahalle isimlerinde de kendisini göstermişti. Önceki kayıtlarda isimleri anılan mahallelerden Aşıta – Aşit; Helvacı – Helvacıoğlu ve Vâ'ize – Vâ'iz şeklinde yazılmıştı.(84).

Köy: Ekonomik nitelikteki etkinliklerin ağırlıkla doğal kaynakların değerlendirilmesine dayandırıldığı, yüz yüze ilişkilerin göreceli olarak daha yaygın olduğu, yaşama kurallarının büyük ölçüde gelenek ve göreneklere göre biçimlendiği, teknik ve teknolojik gelişmelerle ekonomik, toplumsal ve kültürel gelişmelerin daha yavaş ve dolayısıyla gecikmeli olarak gerçekleştiği ortamlar kırsal yerleşim alanlarıdır. En genel tanımlamayla kırsal yerleşim alanı, ülke içindeki köy yerleşmelerinin tamamıdır. (85). Osmanlı döneminde tarım alanlarının tamamı geleneksel köy topluluklarından oluşmakta, köylerin her biri toprakları, sosyal ve malî yapısıyla bir birimi ifade etmekteydi. Malî birim olma hususu aynı zamanda köylerin ne şekilde tasarruf edildiğini göstermekteydi. (86).

Osmanlı hâkimiyetinin tesisiyle birlikte Kilis'in merkezi idareye bütünleşmesi bağlamında 1519 yılında yapılan tahrir sayımında Azaz ile birlikte Halep eyaletinin bir nahiyesi olarak resmi kayıtlarda yer almıştır. Bu tarihte Kilis ile Azaz nahiyesine bağlı köy sayısı 93 id. (87). Kilis sancağının kapsamlı olarak yapılan ilk sayımı 1536 yılında tamamlandığında Azaz nahiyesi sınırları içerisinde 111 köy, Com nahiyesinde ise 37 köy kayıtlı iken toplamda 148 köy mevcuttu. (88). Yaklaşık otuz dört sene sonra yapılan diğer bir tahrir sayımında köy mevcudunun arttığı görülmektedir. 1570 yılında Azaz nahiyesinde kayıtlı köy 138 iken Com nahiyesinde 64 idi ki toplamda 200 köydür. (89). 1590 yılında az miktarda olsa köy sayısındaki artış devam etmiştir. Azaz nahiyesinde 133 köy ve Com nahiyesinde ise 70 köy olup toplamda 203 köy vardır. (90).

⁸⁴ *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb* 1322, 277; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb* 1323, 273; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb* 1324, 260; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb* 1326, 257.

⁸⁵ Mehmet Reşit Sevinç - Müge Kantar Davran - Gönül Sevinç, "Osmanlı İmparatorluğu'ndan Günümüze Kırsal Alanda Uygulanan Eğitim Politikaları", *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* 15/56, (2016), 254.

⁸⁶ Osman Gümüşçü - Mustafa Sabri Küçükbaşçı, "Köy", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, **Ek. 2**, (2016), 86.

⁸⁷ *BOA. TD.* 93, 201-281.

⁸⁸ *BOA. TD.* 181, 5-87.

⁸⁹ Akis, XVI. Yüzyılda Kilis ve Azez Sancağında Sosyal ve İktisadi Hayat, 42-43.

⁹⁰ *BOA. TK. GM.d.* 171, varak.9a-100a.

Osmanlı idarî teşkilâtı bünyesinde kaza statüsünde yer alan Kilis'in 19. yüzyılının ikinci yarısı ile 20. yüzyılın başlarına ait kırsal yerleşim alanı köyleri hakkında birtakım kapsamlı bilgiler bulunmaktaydı. Köyler, idari bakımdan kazadan küçük ayrı bir ünite olan nahiyeye bağlıydılar. Kilis'te coğrafi koşulları ve ulaşım olanakları göre birbirlerine yakın köylerin teşekkül ettiği Azaz-ı Fellağ/Fellağ, Azaz-ı Türkman/Türkman, Com, Şukağı, Musabeyli, Menbic-i Fevkani/Menbic, Amiki, Okcu İzzeddin ve Şeyhler isimlerinde nahiyeler mevcuttu⁹¹. Şartlar ve koşullarla bağlantılı olarak hem nahiyeye hem de köy sayılarında değişiklikler söz konusuydu. Dolayısıyla kaza geneline bakıldığında köy sayısında sabit bir rakam olmayıp da inişli çıkışlı bir çizelge göze çarpmaktaydı.

1867 ile 1908 yılları arasında Kilis kazasındaki köy mevcudunun zaman içerisinde arttığı görülmektedir. İlgili zaman dilimi içerisinde ortalama 441 köyün olduğu kazada veriler, daha detaylı bir şekilde incelendiğinde köy mevcudu hususunda inişli çıkışlı bir seyir dikkat çekmektedir. 1867 ile 1873 yıllarında Kilis kazasındaki köy sayısı, 360 idi. 1885 yılında %30 oranında bir artışla köy mevcudu 469'a ulaştı. 1893 yılına kadar 360 olan köy sayısı 1893'te %0,9'luk cüzi bir artış ile 473 rakamına ulaşmıştı. 1903 yılına kadar Kilis'teki köylerin sayısı sabit kaldı. Ancak 1903'te kısmi bir düşüşle köy sayısı yeniden 469 oldu.

1868 ile 1908 yılları arasında köylerin nahiyelere göre dağılımına bakıldığında oldukça ilginç bir tabloyla karşılaşmaktadır. Kilis kazasının idari yapılanmasından kaynaklı olarak 1868 ile 1874 yılları arasındaki nahiyelere ait köy sayıları ile 1903 ile 1908 yıllarına ait olanlar arasında farklılıklar arz etmektedir. Grafikte de görüldüğü üzere 1868 ile 1908 yılları arasında köy sayısı en fazla nahiyeye Com iken en az olan Şukağı nahiyesiydi. 1903 ile 1908 yılları arasında daha önce kaza bünyesinde olmayan nahiyeler olmakla birlikte köy sayılarında da değişkenlik söz konusuydu. Köy sayısı açısından en kalabalık nahiyeye Türkman (Azaz-ı Türkman) iken en azı Menbic (Menbic-i Fevkani) idi. Önceki dönemin en büyük nahiyesi Com iken son dönemin en büyük Türkman olmuştu. Elbette köy sayılarının azlık ve çokluk yönünden farklılık arz etmesi

⁹¹ *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb* **1284**, 128-132; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb* **1285**, 171-176; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb* **1286**, 135-139; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb* **1287**, 117-120; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb* **1288**, 117-120; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb* **1289**, 113-117; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb* **1290**, 116-120; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb* **1291**, 114-117; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb* **1308**, 131; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb* **1309**, 95; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb* **1310**, 164; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb* **1312**, 180; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb* **1313**, 189; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb* **1314**, 193; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb* **1315**, 197; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb* **1316**, 205; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb* **1317**, 211; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb* **1318**, 226; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb* **1319**, 236; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb* **1320**, 239; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb* **1321**, 253-256; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb* **1322**, 278-281; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb* **1323**, 273-278; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb* **1324**, 260-265; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb* **1326**, 257-262.

idari anlamda yapılan düzenlemeler ve nüfus hareketlerinden kaynaklanması kuvvetle muhtemeldir.

Vital Cuinet'te 1890 yılına ait olarak verdiği bilgiler arasında nahiye sayıları ve köy mevcutları bulunmaktadır. Kilis kazasında dokuz nahiyede 570 köyün varlığını ifade etmekle birlikte nahiyelerin ve köylerin isimleri konusunda herhangi bir bilgi vermemektedir⁹². Cuinet verdiği bilgileri, dönemin salname kayıtlarıyla karşılaştırıldığında zikredilen rakamlarının hayli yüksek olduğu görülmektedir. Keza 1890 ve 1891 yıllarında Kilis kazasında iki nahiye ve 469 köy vardı. (93).

1894 yılında Şemseddin Sami, Kilis kazasında dokuz nahiye ve 460 tane köyün olduğunu beyan etmektedir. Şukağı, Menbic-i Fevkani, Musabeyli, İzziyye Azaz-ı Fellah, Azaz-ı Türkman ve Com nahiyelerinin ismini vermekle birlikte köyler konusunda herhangi bir malumat vermemektedir. (94). Aynı tarihli 1894 yılına ait Halep Vilayet Salnamesi'nde ise iki nahiye ve 473 köy mevcuttur.(95). Dolayısıyla hem Cuinet'in hem de Şemseddin Sami'nin verdiği rakamlar ile salname kayıtları tutarlı değildir.

Nahiye: Coğrafi koşullar ve ulaşım olanakları göre birbirlerine yakın köylerin teşekkül ettiği nahiye, köy ile kaza arasındaki idari bir üniteydi. Osmanlı hâkimiyetinin tesisiyle birlikte 1519 yılında Kilis ile Azaz nahiyesi ile birlikte olup Halep eyaletinin nahiyesi olarak kayıtlarda yer almıştır. (96). 1536 yılında Kilis sancağının nahiyesi arasında Azaz ile Com mevcuttu. (97). 1570 ile 1590 yılları arasında da Kilis'e bağlı nahiyeler Azaz ve Com idi. (98).

19. yüzyılın ikinci yarısı ile 20. yüzyılın başlarında Kilis kazasına tabi nahiyelerle hakkında birtakım bilgiler mevcuttu. Kilis'e bağlı nahiyeler arasında; Azaz-ı Fellah/Fellah, Azaz-ı Türkman/Türkman, Com, Şukağı, Musabeyli, Menbic-i Fevkani/Menbic, Amiki, Okcu İzzeddin ve Şeyhler yer almaktaydı. Nahiyelerle

⁹² Cuinet, *La Turquie D'Asie*, II, 112,187.

⁹³ *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb* 1308, 140; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb* 1309, 246.

⁹⁴ Şemseddin Sami, "Kilis", 3880.

⁹⁵ *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb* 1312, 180.

⁹⁶ *BOA. TD.* 93, 201-281.

⁹⁷ *BOA. TD.* 181, 5-87.

⁹⁸ Akis, XVI. Yüzyılda Kilis ve Azez Sancağında Sosyal ve İktisadi Hayat, 42-43; *BOA. TK. GM.d.* 171, varak.9a-100a.

ilgili olarak 1868 – 187499, ve 1903 – 1908100 yılları arasındaki kayıtlarda oldukça kapsamlı bilgilere rastlanılmıştı. Nahiye sınırları içerisindeki köylerle birlikte kaydedilmişti. Ancak bunların dışındaki sair kayıtlarda sadece nahiyeye bağlı köylerin sayısal olarak mevcudu verilmişti.

Kilis hakkında kayıtlardan elde edilen veriler ışığında süreç içerisinde nahiye sayısı değişkenlik gösterdiği tespit edilmişti. 1519 yılında 1101; 1536 – 1590 yılları arasında 2102; 1867103 yılında 7; 1868 - 1874 yılları arasında 6104; 1890 - 1898 yılları arasında 2105; 1899 - 1902'da 7106; 1903 - 1908 yılları arasında 9107 idi. Kayıtlarda; kimi zaman nahiyenin hem ismi hem de sayısı yer alırken kimi zaman sadece sayısal değerine yer verilmişti. 1876 ile 1889 yılları arasında mahallenin hem ismi hem de sayısı yoktu. (108).

1.3.3. Azaz Nahiyesi: Kilis ile ilgili olarak ilk kayıtlardan itibaren yer alan Azaz nahiyesi, 16. yüzyılda müstakil bir nahiye iken zaman içerisinde gelişimi neticesinde 19 yüzyılın ikinci yarısından itibaren Azaz-ı Fellah/Fellah ve Azaz-ı Türkman/Türkman olarak müstakil iki nahiye haline gelmiştir. Bu nedenle öncelikle nahiyenin 16. yüzyıldaki köyleri akabinde 19. ve 20. yüzyıldaki köylerine yer verilmiştir.

1519 yılında nahiye ait köyler arasında; Ahterin, Ak Burhân, Armutca, Arpa Kesmez, Arşe Kibâr, Barûza, Belika, Celeme, Cibrîn, Dâbık, Delhemî, Deyrû'l-Cemal, Dölek, Düden, Ebû Ku'aybe, Enâb, Gökdâş, Görân, Halita, Harcele, Hezayânlı, Horbil, Kantara, Kara Kuyu, Karagöz, Kasr-ı Külbin, Katma, Kefer Nâyâ,

⁹⁹ *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb* **1285**, 179-180; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb* **1286**, 142; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb* **1287**, 123; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb* **1288**, 123; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb* **1289**, 119-120; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb* **1290**, 122-123; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb* **1291**, 119-120.

¹⁰⁰ *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb* **1321**, 241-242; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb* **1322**, 245; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb* **1323**, 259; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb* **1324**, 261; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb* **1326**, 246.

¹⁰¹ *BOA. TD.* **93**, 201-281.

¹⁰² *BOA. TD.* **181**, 5-87; Akis, XVI. Yüzyılda Kilis ve Azez Sancağında Sosyal ve İktisadi Hayat, 42-43; *BOA. TK. GM.d.* **171**, varak.9a-100a.

¹⁰³ *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb* **1284**, 128.

¹⁰⁴ *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb* **1285**, 170; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb* **1286**, 135; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb* **1287**, 117; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb* **1288**, 116; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb* **1289**, 113; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb* **1290**, 116; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb* **1291**, 113.

¹⁰⁵ *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb* **1307**, 187; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb* **1308**, 246; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb* **1309**, 124; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb* **1310**, 164; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb* **1312**, 180; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb* **1313**, 189; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb* **1314**, 193; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb* **1315**, 197; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb* **1316**, 205.

¹⁰⁶ *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb* **1317**, 211; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb* **1318**, 226; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb* **1319**, 236; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb* **1320**, 239.

¹⁰⁷ *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb* **1321**, 256; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb* **1322**, 281; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb* **1323**, 278; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb* **1324**, 265; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb* **1326**, 262.

¹⁰⁸ *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb* **1293**; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb* **1295**; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb* **1299**; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb* **1300**; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb* **1301**; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb* **1302**; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb* **1303**; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb* **1304**; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb* **1305**; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb* **1306**,

Kefer Safra, Kefre, Kesâd, Kubtân, Küfin, Ma'arin, Ma'rata, Mağidin, Mâlikiye, Ma'râsta, Mer'anâz, Meryemîn, Minniğ, Olbil, Salabiyân, Samândere, Savrân Seferiye, Sive, Sucu, Şâdır, Şeyh Ya'ô, Şimîrîn, Şivîrin, Tât-Humûs, Tâtya, Tel 'Acâr, Tel Ferfâd, Tel-Habeş, Tibil, Til-Hüseyin, Tineb, Tirşikin, Za'rî ve Ziyâdiye bulunmaktaydı.(109).

1536 yılında Abrâz, Acâr, Ahras, Ahterin, Anâz, Armutca, Arpa Kesmez, Arşe Kibâr, Ayn-ı Dakna, Azaz, Barâgatı, Barûza, Behvârta, Belika, Cedîde, Celeme, Cibrîn, Çâriz, Dâbık, Delhemî, Deyrû'l-Cemal, Dölek, Düden, Enâb, Eşref, Gökdâş, Görân, Halita, Halitânlı, Harcele, Harzân, Hezayânlı, Horbil, İki Ahûr, Kantara, Kara Kuyu, Karagöz, Karamel, Kasr-ı Külbin, Katma, Kefer Nâyâ, Kefer Safra, Kefre, Kesâd, Kubtân, Küfin, Ma'arin, Ma'rata, Mağidin, Mâlikiye, Ma'râsta, Mer'anâz, Meryemîn, Minniğ, Mütmite, Nigâre, Olbil, Râ'il, Salabiyân, Samândere, Sâtyân, Savrân, Seferiye, Sertel, Sive, Sucu, Şâdır, Şecarâz, Şeyh Ya'ô, Şimârik, Şimîrîn, Şivîrin, Tât-Humûs, Tâtmaraş, Tâtya, Tel 'Acâr, Tel Ferfâd, Tel Kasım, Telâlin, Tel-Habeş, Tibil, Til-Hamu, Til-Hüseyin, Tiltâne, Tirşikin, Toybuk, Vahvîn, Za'rî ve Ziyâdiye nahiyesi sınırları içerisinde yer alan köylerdi.(110).

16. yüzyılın sonlarına doğru 1590 yılında Azaz nahiyesine tabi köyler arasında Abrâz, Acâr, Ahras, Ahterin, Ak Burhân, Anâz, Armutca, Arpa Kesmez, Ayn-ı Dakna, Azaz, Bâbleyte, Barâgatı, Barûza, Basûta, Behvâr, Behvârta, Belika, Cedîde, Celeme, Cibrîn, Dâbık, Delhemî, Deyrû'l-Cemal, Dölek, Düden, Enâb, Eşref, Fâfin, Ferîre, Gökdâş, Halita, Halitânlı, Harcele, Harzân, Hasin, Hezayânlı, Horbil, Hötmillet, Humeyrî, İgde, Kantara, Kara Kuyu, Karagöz, Karamel, Kasr-ı Külbin, Katma, Kedric, Kefer Anton, Kefer Batara, Kefer Cûş, Kefer Ganî, Kefer Nâyâ, Kefer Safra, Kefer Zeyt, Kefîr, Kefre, Kesâd, Ku'aybe, Küfin, Ma'arin, Ma'rata, Ma'arâşe, Mağidin, Mâlikiye, Ma'râsta, Mer'anâz, Meryemîn, Mırgıl, Minniğ, Mütmite, Nasriye, Nigâre, Olbil, Râ'il, Salabiyân, Samândere, Sâtyân, Savrân Seferiye, Sertel Sive, Sucu, Şâdır, Şecarâz, Şeyh Ya'ô, Şimârik, Şimîrîn, Şivîrin, Tât-Humûs, Tâtmaraş, Tâtya, Tel 'Acâr, Tel Ferfâd, Tel Habse, Tel Habeş, Tel Şa'îr, Telâlin, Tibil, Til'âr, Til-Hamu, Til-Hüseyin, Tiltâne, Tineb, Tirşikin, Toybuk, Uveylin, Za'deli, Za'rî, Zabarân Ziyâdiye mevcuttu. (111).

1. Azaz-ı Fellah/Fellah Nahiyesi: 1868 ile 1874 yılları arasında Azaz-ı Fellah Nahiyesi; Ayn-ı Dakna, Azaz, Ahras, Ahterîn, Ak Burhân, Barûza, Behvâr,

¹⁰⁹ BOA. TD. 93, 201-281.

¹¹⁰ BOA. TD. 181, 5-72.

¹¹¹ BOA. TK. GM.d. 171, varak.8b-78a.

Behvârta, Belika, Çiftlik, Dâbık, Defterdâr, Deyrû'l-Cemal, Deyrû'l-hevâ, Enâb, Eşref, Fâfin, Garûr, Gayton, Halisa(Halita), Hasin(Hasi), Havâru'n-nehr, Hötmillet, Kasr-ı Külbin(Kefer Külbin), Katma, Kefer Anton, Kefer Hâşir, Kefer Nâsîh, Kefer Nâyâ, Kefre, Kesâd, Keşti'âr, Küfin, Ku'aybe, Kubtân, Kûl-ı Surûc, Küllü Cibrîn, Ma'rata, Ma'râsta(Ma'arata), Mâlikiye, Mer'anâz, Meryemîn, Mezra'ula, Minniğ, Savrân, Şecarâz, Sünbül(Sertel), Şuvârğanu'l-Arâz, Şeyh Ya'ô, Şuvârğanu'l-cor, Taşlı Horbil, Tâtmarâş, Tel Ferfâd(Tel Rifât), Telâlin, Til-'Amâr, Tiltâne, Tineb, Türkmân Barıh, Vâş ve Ziyâdiye isimlerinde altmış köyden müteşekkildi. (112).

1903 yılında Fellah Nahiyesi'nde; Ayn-ı Dakna, Azaz, Ahras, Ahterîn, Ak Burhân, Alkamiye, Barûza, Behvârta, Belika, Çiftlik, Dâbık, Defterdâr, Deyrû'l-Cemal, Deyrû'l-heva, Enâb, Erşâf, Mâfîn, Garûr, Gavz, Gayton, Hâş, Havâru'n-nehr, Hancâriye, Kefer Külbin, Karamel, Katma, Kefer Altûn, Kefer Harter, Kefer Nâhim, Kefer Nâyâ, Kefre, Kesâr, Küşti'âr, Ku'aybe, Kubtân, Kûl-ı Surûc, Küllü Cibrîn, Ma'râta, Ma'arâşe, Mâlikiye, Mer'anâz, Meryemîn, Mezra'atu'l-Hatîb, Mezra'ula, Makar, Savrân, Şecâziye, Sünbül, Şuvârğan, Şeyh Ya'ô, Şuvârğan, Taşlı Horbil, Tâtmarâş, Tel 'Acâr, Tel Rifât, Telâyış, Tiltâne, Tineb, Tûvîs, Türkmân Barıh, Vâş ve Ziyâdiye adlı altmış iki köy bulunmaktaydı. (113).

1904 ile 1908 yılları arasında ise nahiyeye sınırları içerisinde Ayn-ı Dakna, Azaz, Ahras, Ahterîn, Ak Burhân, Alkamiye, Barûza, Behvârta, Belika, Çiftlik, Dâbık, Defterdâr, Deyrû'l-Cemal, Deyrû'l-heva, Enâb, Erşâf, Fâfîn, Garûr, Gavz, Gayton, Hasin, Havâru'n-nehr, Hötmillet, Kefer Külbin, Karamel, Katma, Kefer Altûn, Kefer Hâşir, Kefer Nâsîh, Kefer Nâyâ, Kefre, Kesâr, Küşti'âr, Ku'aybe, Kubtân, Kûl-ı Surûc, Küllü Cibrîn, Ma'râta, Ma'arâsta/Ma'arîn, Mâlikiye, Mer'anâz, Meryemîn, Mezra'atu'l-Hatîb, Mezra'atu'l-ulâ, Minnik, Savrân, Şecarâz, Sünbül, Şuvârğan, Şeyh Ya'ô, Şuvârğan, Taşlı Horbil, Tâtmarâş, Tel 'Acâr, Tel Rifât, Telâlin, Tiltâne, Tineb, Tûvîs, Türkmân Barıh, Vâş ve Ziyâdiye isminde altmış üç köy mevcuttu. (114).

1.3.3.2. Azaz-ı Türkman/Türkman Nahiyesi: 1868 ile 1874 yılları arasında Azaz-ı Türkman Nahiyesi; Anâz, Arpa Kesmez, Barâgatı, Beykır, Cekke, Çâriz, Delha, Delhemî, Dikme Taş, Dölek, Düden, Gökdâş, Habse, Halfetî, Harcele, Havâr, Humeyrî(Humeydî), İgde, Kuneytra, Kantara, Kara Köprü, Kara Kuyu, Kara

¹¹² *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb 1285*, 171-172; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb 1286*, 135-136; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb 1287*, 117-118; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb 1288*, 117; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb 1289*, 112-113; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb 1290*, 116-117; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb 1291*, 114.

¹¹³ *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb 1321*, 253-254.

¹¹⁴ *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb 1322*, 278-279; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb 1323*, 274; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb 1324*, 261; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb 1326*, 258.

Mezra'a, Karaca Ören, Karagöz, Kedric, Kefer Cûş, Kefer Ganî, Kefer Külbin, Kefer Pârça, Kefer Rahîm, Kısacık, Kızıl Mezra'a, Kuzeyne, Ma'arin, Mirgıl, Nigâre, Olbil, Oylûm, Râ'il, Samândere, Sive(Seyda), Sucu, Şâhin, Şımârik, Şivîrin, Tât-Humûs, Tâtya, Tel-Habeş, Tel-Şa'îr, Tibil, Til'âr, Til-Hüseyin, Tirşem, Tirşikin, Toybuk, Tûğlu, Uveylin, Vahvîn, Yahmûl, Yâzı Bağ, Yel Baba, Yeni Yapan, Za'deli ve Zabarân isimlerinde altmış köyden müteşekkildi. (115).

1903 yılında Türkman Nahiyesi'nde; Acâr, Acûl, Anâz, Armudca, Arpa Kesmez, Bağidin(Mağidin), Barâgatı, Beykır, Cekke, Çâçlı, Çâriz, Çerçi Köy, Çirâz, Delha, Delhemî, Dikme Taş, Dölek, Düden, Egrî Kanne, Gökdâş, Habse, Halfetî, Havâr, Humeylî, İspanâk, İgde, İki Tam, Kabka, Kantara, Kara Köprü, Kara Kuyu, Kara Melik, Kara Mezra'a, Kara Pınâr, Kara Sakal, Kara Yavaş, Karaca Virân, Karagöz, Karakıl, Karatâş, Karnebî, Kedric, Kefer Cûş, Kefer Ganî, Kefer Külbin, Kefer Pârça, Kefer Rahîm, Kefiz, Kehriz, Kısacık, Kızıl Mezra'a, Kûm Kırân, Kuneytra, Kuşçu, Kuzeyne, Kürtüncük, Ma'arîn, Mağaracık, Mezra'a-ı Şâhin, Mirgıl, Mısırcık, Mışâtıl, Minâdır, Mülk, Nârlıca-Uzunlu-Konâk, Nigâre, Olbil, Oylûm, Ömer oğlu, Ömercik, Râ'il, Ravanda, Sabar, Salabiyân, Samândere, Satûn, Sîve, Sünbül, Şımârik, Şimîrîn, Şivîrin, Tahtalı, Tât-Humûs, Tâtya, Tel-Habeş, Tel-İbrâhîm, Telkır, Til'âr, Til-Hüseyin, Tilmiz, Tirşem, Tirşikin, Toybuk, Tûğlu, Uveylin, Vahvîn, Viregan, Yasdıca, Yayı, Yâzı Bağ, Yel Baba, Yemu, Yeni Yapan, Yılanca, Za'deli, Zabarân ve Zelha adlı yüz dokuz tane köy bulunmaktaydı. (116).

1904 ile 1908 yılları arasında ise nahiyeye bünyesinde Acâr, Acûl, Anâz, Armudca, Arpa Kesmez, Bağidin(Mağidin), Barâgatı, Beykır, Cekke, Çâçlı, Çâriz, Çirâz, Delha, Delhemî, Dikme Taş, Dölek, Düden, Egrî Kanne, Gökdâş, Habse, Hâcı Köy, Halfetî, Havâr, Humeylî, İspanâk, İgde, İki Tam(İki Dam), Kabka, Kantara, Kara Köprü, Kara Kuyu, Kara Melik, Kara Mezra'a, Kara Pınâr, Kara Sakal, Kara Yavaş, Karaca Virân, Karagöz, Karakıl, Karatâş, Karnebî, Kedric, Kefer Cûş, Kefer Ganî, Kefer Külbin, Kefer Pârça, Kefer Rahîm, Kefiz, Kehriz, Kısacık, Kızıl Mezra'a, Kûskûn Kırân, Kuneytra, Kuşçu, Kuzeyne, Kürtüncük, Ma'arîn, Mağaracık, Mezra'a-ı Şâhin, Mirgıl, Mısırcık, Mışâtıl, Minâdır, Mülk, Nârlıca-Uzunlu-Konâk, Nigâre, Olbil, Oylûm, Ömer oğlu, Ömercik, Râ'il, Ravanda, Sabar, Salabiyân, Samândere, Satûn, Sîve, Sünbül, Şımârik, Şimîrîn, Şivîrin, Tahtalı, Tât-Humûs, Tâtya, Tel-Habeş, Tel-İbrâhîm, Telkır, Til'âr, Til-Hüseyin, Tilmiz, Tirşem, Tirşikin, Toybuk, Tûğlu, Uveylin, Vahvîn, Viregan, Yasdıca, Yayı, Yâzı Bağ, Yel Baba,

¹¹⁵ *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb 1285*, 172-173; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb 1286*, 136-137; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb 1287*, 118; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb 1288*, 116-117; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb 1289*, 114-115; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb 1290*, 117-118; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb 1291*, 114-115.

¹¹⁶ *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb 1321*, 253.

Yemu, Yeni Yapan, Yılanca, Za'deli, Zabarân ve Zelha adında yüz sekiz köy mevcuttu. (117).

1.3.4. Com Nahiyesi: 1536 yılında Kilis'in müstakil tahrir defterinde Com nahiyesine kayıtlı köyler arasında; Abraz, Ayn-ı Diba, Ayn-ı Hacı, Ayn-ı Receb, Bâbleyte, Basûta, Celeme, Cendires, Delhemî, Deyr-i Mişmiş, Deyr-i Mişmiş Diğer, Divân, Ferîrî, Gevgân, Gök Musa, Halil Tir, Hekîce, İspanâk, Kamân, Kantara, Kara Curun, Kefer Rum, Kefer Safra, Kefer Zile, Keferşîl, Kefir, Kızıl Kend, Kocâmân, Mesâvâya, Metinli, Mırgıl, Mirkâşirgân, Muhammediye, Seferiye, Tel-Tavîl, Til-Hamu, Til-Sallûr mevcuttu. (118).

1590 yılında nahije sınırları içerisinde Ağca Burc, Ağca Kaya, Ağcakend, Akabe, Andariye, Arab Höyüğü, Ayn-ı Diba, Bâbleyte, Bafillor, Bahelçe, Bastita, Basûta, Berimce, Cedîde, Cedîde -i Diğer, Celeme, Cendires, Com, Delhemî, Deyr-i Mişmiş, Divân, Eşkân, Ferîrî, Gazâviye, Gevgân, Gök Musa, Gümüş Burc, Hâliidiye, Halil Tir, Harzân, Hasancalı, Hekîce, Hulubu, İspanâk, İncirli, Kamân, Kamân -i Diğer, Kara Curun, Kefer Batara, Kefer Külbin, Kefer Rum, Kefer Safra, Kefer Zeyt, Kefer Zile, Keferdeli, Keferşîl, Kefir, Kersentâş, Kevkebe, Kızıl Kend, Kızılca Köy, Kuru Göl, Kürzîl, Ma'arîn, Mağaracık, Zeytun, Mervâna, Mesâvâya, Meseke, Meş'ale, Metinli, Mırgıl, Mirkâşirgân, Muhammediye, Mütmite, Nasriye, Öksüzlü, Penpene, Rimâdiye, Rutânlı, Sâtyân, Seferiye, Şâdır, Tel-Tavîl, Til-Sallûr, Turanda ve Yalânkoz köyleri bulunmaktaydı. (119).

1868 yılında Com Nahiyesi; Andariye, Arşe Kibâr, Bâbleyt, Bâsi'l-mehya, Basûta, Berimce, Burc, Büyük Oba, Câciye, Cedîde, Cerbil, Celeme, Cendires, Cevik, Çakâllı, Çatâl Ziyâret, Çolakan, Dârkir, Depe, Deyr-i Mişmiş, Divân, Ebû Ku'aybe, Eşkân-ı Garbî, Eşkân-ı Şarkî, Ferîrî, Gâvurgân, Gazâviye, Gevgân, Görân, Gürdan, Hâcı Hasanlı, Hâcılar, Hâliidiye, Haşir, Halitânlı, Harzân, Hesirke, Humeylek, İki Ahûr, İskân, Karabaşlar, Kefer Batara, Keferiz, Kefer Zile, Keferşîl, Kersentâş, Kevkebe, Koçman, Kürzîl, Kurbe, Nurgân, Ma'rata, Medâyâ, Meseke, Mütmite, Penpe, Penpene, Resu'l-ayn, Rimâdiye, Rutânlı, Sâtyân, Seferiye, Soğanek, Şâdır, Şengân, Şeyh Seydî, Şeytân, Tellaf, Til-Hamu, Til-Sallûr, Turanda, Yalânkoz ve Ziyâdiye adında yetmiş üç köyden oluşmaktaydı. (120).

1869 yılında Com Nahiyesi'nde; Abbâsiye, Andariye, Arşe Kibâr, Bâbleyt, Bâsi'l-mehya, Basûta, Berimce, Burc, Büyük Oba, Câciye, Cedîde, Cerbil, Celeme,

¹¹⁷ *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb* 1322, 278; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb* 1323, 273; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb* 1324, 260; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb* 1326, 258.

¹¹⁸ *BOA. TD.* 181, 73-87.

¹¹⁹ *BOA. TK. GM.d.* 171, varak.78b-100a.

¹²⁰ *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb* 1285, 173-174.

Cendires, Cevik, Çakâllı, Çatâl Ziyâret, Çolakan, Dârkir, Depe, Deyr-i Mişmiş, Divân, Ebû Ku'aybe, Eşkân-ı Garbî, Eşkân-ı Şarkî, Ferîrî, Gâvurgân, Gazâviye, Gevgân, Görân, Gürdan, Hâcı Hasanlı, Hâcı İskender, Hâcılar, Hâliidiye, Haşır, Halitânlı, Harzân, Hesirke, Humeylek, İki Ahûr, İkizce, İskân, İskân-ı 'Arab, Karabaşlar, Kefer Batara, Keferiz, Kefer Zile, Keferşîl, Kersentâş, Kevkebe, Koçman, Kürzîl, Kurbe, Nurgân, Ma'rata, Medâyâ, Mervâna, Meseke, Mütmite, Penpe, Penpene, Resu'l-'ayn, Rimâdiye, Rutânlı, Sâtyân, Seferiye, Soğanek, Şâdır, Şengân, Şeyh Seydî, Şeytân, Tellaş, Til-Hamu, Til-Sallûr, Turanda, Yalânkoz ve Ziyâdiye adında seksen köy vardı. (121).

1870-1871 yılları arasında; Abbâsiye, Andariye, Arşe Kibâr, Bâbleyt, Bâsi'l-mehya, Basûta, Berimce, Burc, Büyük Oba, Câciye, Cedîde, Cerbil, Celeme, Cendires, Cevik, Çakâllı, Çatâl Ziyâret, Çolakan, Dârkir, Depe, Deyr-i Mişmiş, Divân, Ebû Ku'aybe, Eşkân-ı Garbî, Eşkân-ı Şarkî, Ferîrî, Gâvurgân, Gazâviye, Gevgân, Görân, Gürdan, Hâcı Hasanlı, Hâcı İskender, Hâcılar, Hâliidiye, Haşır, Halitânlı, Harzân, Hesirke, Humeylek, İki Ahûr, İkizce, İskân, Karabaşlar, Kefer Batara, Keferiz, Kefer Zile, Keferşîl, Kersentâş, Kevkebe, Koçman, Kürzîl, Kurbe, Nurgân, Ma'rata, Medâyâ, Mervâna, Meseke, Mütmite, Penpe, Penpene, Resu'l-'ayn, Rimâdiye, Rutânlı, Sâtyân, Seferiye, Soğanek, Şâdır, Şengân, Şeyh Seydî, Şeytân, Tellaş, Til-Hamu, Til-Sallûr, Turanda, Yalânkoz ve Ziyâdiye isminde yetmiş dokuz köy Com Nahiyesi'nde mevcuttu. (122).

1872 ile 1874 yılları arasında Com Nahiyesi'nde; Abbâsiye, Andariye, Arşe Kibâr, Bâbleyt, Bâsi'l-mehya, Basûta, Berimce, Burc, Büyük Oba, Câciye, Cedîde, Cerbil, Celeme, Cendires, Cevik, Çakâllı, Çatâl Ziyâret, Çolakan, Dârkir, Depe, Deyr-i Mişmiş, Divân, Ebû Ku'aybe, Eşkân-ı Garbî, Eşkân-ı Şarkî, Ferîrî, Gâvurgân, Gazâviye, Gevgân, Görân, Hâcı Hasanlı, Hâcı İskender, Hâcılar, Hâliidiye, Haşır, Halitânlı, Harzân, Hesirke, Humeylek, İki Ahûr, İkizce, İskân, Karabaşlar, Kefer Batara, Keferiz, Kefer Zile, Keferşîl, Kersentâş, Kevkebe, Koçman, Kürzîl, Nurgân, Ma'rata, Medâyâ, Mervâna, Meseke, Mütmite, Penpe, Penpene, Resu'l-'ayn, Rimâdiye, Rutânlı, Sâtyân, Seferiye, Soğanek, Şâdır, Şengân, Şeyh Seydî, Şeytân, Tellaş, Til-Hamu, Til-Sallûr, Turanda, Yalânkoz ve Ziyâdiye isminde yetmiş yedi köy vardı. (123).

1903 ile 1904 yıllarında nahiyede; Andariye, Akabe, Arşe Kibâr, Bâbleyte, Bafillor, Bahelçe, Basûta, Berimce, Bastita, Burc, Büyük Oba, Cedîde, Celeme,

¹²¹ *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb* 1286, 137.

¹²² *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb* 1287, 119; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb* 1288, 118-119.

¹²³ *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb* 1289, 115; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb* 1290, 118; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb* 1291, 115.

Cendires, Cevik, Çakâllı, Çatâl Ziyâret, Çolakân, Çöboy, Dârkir, Deyr-i Mişmiş, Divân, Ebû Ku'aybe, Eşkân-ı Garbî, Eşkân-ı Şarkî, Ferîre, Gazâvi, Gevgân, Görân, Gümüş Burc, Gürdân, Hâcî Hasanlı-İramazanlı, Hâcî İskender, Hâcıl, Hâliidiye, Halil Tir, Halitânlı, Harzân, Hekîce, Hezayânlı (Şeytânlı), Humeylik, İki Ahûr, İskân, Karabâşlar, Kefer Batara, Keferdeli-i Tahtânî, Keferdeli-i Fevkânî, Kefer Safra, Kefer Zeyt, Keferşîl, Kefîr, Kersentâş, Kevkebe, Kocâmân, Kürzîl, Kurbe, Kürkân, Ma'rata, Mesâvâya, Mervâna, Meseke, Mirkâşirgân, Mütmite, Muhammediye, Nasriye, Ömer Ağa Kışlası, Penpe, Rimâdiye, Rutânlı, Sâtyân, Seferiye, Şâdır, Şeyh Seydî-Com, Tellaş, Tepe, Til-Hamu, Til-Karak, Til-Sallûr, Turanda, Yalânkoz, Zendeğân ve Ziyâdiye adlı seksen iki köy bulunmaktaydı. (124).

1905 ile 1908 yılları arasında ise Andariye, Akabe, Arşe Kibâr, Bâbleyte, Bafillor, Bahelçe, Basûta, Berimce, Bastita, Burc, Büyük Oba, Cedîde, Celeme, Cendires, Cevik, Çakâllı, Çatâl Ziyâret, Çolakân, Çöboy, Dârkir, Deyr-i Mişmiş, Divân, Ebû Ku'aybe, Eşkân-ı Garbî, Eşkân-ı Şarkî, Ferîre, Gazâvi, Gevgân, Görân, Gümüş Burc, Gürdân, Hâcî Hasanlı, Hâcî İskender, Hâcıl, Hâliidiye, Halil Tir, Halitânlı, Harzân, Hekîce, Hezayânlı (Şeytânlı), Humeylik, İki Ahûr, İskân, Karabâşlar, Kefer Batara, Keferdeli-i Tahtânî, Keferdeli-i Fevkânî, Kefer Safra, Kefer Zeyt, Keferşîl, Kefîr, Kersentâş, Kevkebe, Kocâmân, Kürzîl, Kurbe, Kürkân, Ma'rata, Mesâvâya, Mervâna, Meseke, Mirkâşirgân, Mütmite, Muhammediye, Nasriye, Ömer Ağa Kışlası, Penpe, Ramazanlı, Rimâdiye, Rutânlı, Sâtyân, Seferiye, Şâdır, Şeyh Seydî-Com, Tellaş, Tepe, Til-Hamu, Til-Karak, Til-Sallûr, Turanda, Yalânkoz, Zendeğân ve Ziyâdiye olmak üzere seksen üç köy mevcuttu. (125).

1.3.5. Şukağı Nahiyesi: 1868 ile 1908 yılları arasında Şukağı Nahiyesi; Alıcı, Ali Batânlı-Ali Pazânlı, Belürsek, Çemânlı, Dudirli-i Fevkani(Dudirli), Dudirli-i Tahtani(Dudirli), Gemrik, Hulubu, Kara Depe(Kara Tepe), Kara Kurt Kulağı, Kefer Miz, Kefer Rûm, Kûcak, Kurt Kulağı, Göbelik, Kürtün, Meş'ale, Metinli, Meydân, Nâz Uşâğı, Salkânlı, Se'rincek, Şirânlı, Turâklı ve Zeytûnek köylerinden meydana gelmekteydi. (126).

1.3.6. Musabeyli Nahiyesi: 1868 yılında Musabeyli Nahiyesi; Adisler, Ağcakend, Albaran, Alyânlı, Arzâb, Bâlikli, Bavık, Bekdâş oğlu, Bekolar, Boğâz Kerim,

¹²⁴ *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb* 1321, 256; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb* 1322, 281.

¹²⁵ *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb* 1323, 277-278; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb* 1324, 264-265; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb* 1326, 261-262.

¹²⁶ *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb* 1285, 174; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb* 1286, 137-138; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb* 1287, 119; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb* 1288, 119; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb* 1289, 115-116; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb* 1290, 118-119; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb* 1291, 115-116; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb* 1321, 255; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb* 1322, 280; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb* 1323, 275-276; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb* 1324, 262-263; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb* 1326, 259-260.

Cübenek, Çavuş Köy, Çınâr, Dostâllı, Dû Haydarân, Dünbüllü, Emir-i Hac, Eşek Kuyu-ı Fevkani, Eşek Kuyu-ı Tahtani, Fericek, Ferise, Fizge, Gök Musa, Habsino, Hâcı oğlu, Harc oğlu, Haskânlı, Hây oğlu, Hersik, Hicib oğlu, Hüseyin oğlu, İsmailcikler, Kal'acık-ı Fevkânî, Kal'acık-ı Tahtânî, Kamân, Kar Beyâz, Kara İsmail, Kara Tût, Tahtalı Kara Tut, Kardem-i Kebir, Kardem-i Sagir, Kastel, Kızıl Kend, Kocular, Kozcağâz, Kör Ahmed Höyüğü, Kürtüncüler, Mağâracık, Merdânlı, Mersevî, Mezra'a, Mezra'a-ı Hatûn, Mezra'a-i Şîr, Nûr Haydar, Sa'itli, Sibtiroz, Süvetli, Şâh Velî Gemriği, Şeyh Horûz, Şimâtır, Şilgîn, Şiltâh, Şingice, Şu'beli, Tâcdanlı, Tahtalı Kara Tut, Tâtlar Gemriği, Timürciler, Tokâc Gemriği, Üç Pınâr, Vırıklar, Yatağan, Zengül ve Zobûlar isminde yetmiş dört köy mevcuttu. (127).

1869 ile 1872 yılları arasında Musabeyli; Adisler, Ağcakend, Albayrak, Alyânlı, Arzâb, Bâlıklı, Bavık, Bekdâş oğlu, Bekolar, Boğâz Kerim, Cübenek, Çavuş Köy, Çınâr, Dostâllı, Dû Haydarân, Dünbüllü, Emir-i Hac, Eşek Kuyu-ı Fevkani, Eşek Kuyu-ı Tahtani, Fericek, Ferise, Fizge, Gök Musa, Habsino, Hâcı oğlu, Harc oğlu, Haskânlı, Hây oğlu, Hersik, Hicib oğlu, Hüseyin oğlu, İsmailcikler, Kal'acık-ı Fevkânî, Kal'acık-ı Tahtânî, Kamân, Kar Beyâz, Kara İsmail, Kara Tût, Tahtalı Kara Tut, Kardem-i Kebir, Kardem-i Sagir, Kastel, Kızıl Kend, Kocular, Kozcağâz, Kör Ahmed Höyüğü, Kürtüncüler, Mağâracık, Merdânlı, Mersevî, Mezra'a, Mezra'a-ı Hatûn, Mezra'a-i Şîr, Murâd Höyüğü, Nûr Haydar, Sa'itli, Sibtiroz, Süvetli, Şâh Velî Gemriği, Şeyh Horûz, Şimâtır, Şilgîn, Şiltâh, Şingice, Şu'beli, Tâcdanlı, Tahtalı Kara Tut, Tâtlar Gemriği, Timürciler, Tokâc Gemriği, Üç Pınâr, Vırıklar, Yatağan, Zengül ve Zobûlar isimlerinde yetmiş beş köyden müteşekkildi. (128).

1873 ile 1874 yılları arasında Musabeyli Nahiyesi'nde; Adisler, Ağcakend, Albayrak, Alyânlı, Arzâb, Bâlıklı, Bavık, Bekdâş oğlu, Bekolar, Boğâz Kerim, Cübenek, Çavuş Köy, Dostâllı, Dû Haydarân, Dünbüllü, Emir-i Hac, Eşek Kuyu-ı Fevkani, Fericek, Ferise, Fizge, Gök Musa, Habsino, Hâcı oğlu, Harc oğlu, Haskânlı, Hây oğlu, Hersik, Hicib oğlu, Hüseyin oğlu, İsmailcikler, Kal'acık-ı Fevkânî, Kal'acık-ı Tahtânî, Kamân, Kar Beyâz, Kara İsmail, Kara Tût, Kardem-i Kebir, Kardem-i Sagir, Kastel, Kocular, Kozcağâz, Kör Ahmed Höyüğü, Kürtüncüler, Mağâracık, Merdânlı, Mersevî, Mezra'a, Mezra'a-ı Hatûn, Mezra'a-i Şîr, Murâd Höyüğü, Nûr Haydar, Sa'itli, Sibtiroz, Süvetli, Şâh Velî Gemriği, Şeyh Horûz, Şimâtır, Şilgîn, Şiltâh, Şingice, Şu'beli, Tâcdanlı, Tâtlar Gemriği, Timürciler,

¹²⁷ *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb* **1285**, 174-175.

¹²⁸ *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb* **1286**, 138; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb* **1287**, 119-120; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb* **1288**, 119-120; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb* **1289**, 116.

Tokâc Gemriği, Üç Pınâr, Yatağan, Zengül ve Zobûlar isminde yetmiş köy vardı. (129).

1903 ile 1908 yılları arasında ise Ağcakend, Alyânlı, Arzâb, Bavık, Bekdâş oğlu, Bekolar, Boğâz Kerim, Cübenek, Çâvuş Köy, Çınâr, Dostâllı, Dû Haydarân, Dünbüllü, Emir-i Hac, Eşek Kuyu-ı Fevkani, Eşek Kuyu-ı Tahtani, Fericek, Ferise, Fizge, Gök Musa, Gökceli, Habusino, Hacılar, Harc oğlu, Haskânlı, Hây oğlu, Hersik, Hüseyin oğlu, İbiş oğlu, İsmailcikler, Kal'acık-ı Fevkânî, Kal'acık-ı Tahtânî, Kamân, Kar Beyâz, Kara İsmail, Kara Tût, Kardem-i Kebir, Kardem-i Sagir, Kastel, Kızıl Kend, Kocular, Kozcağâz, Kör Ahmed Höyüğü, Kürtüncüler, Mağâracık, Merdânlı, Mersevî, Mezra'a-ı Hatûn, Mezra'a-i Şîr, Murâd Ağa Mezra'ası, Murâd Höyüğü, Sa'idedi, Sibtiroz, Şâh Velî, Şeyh Horûz, Şimâtır, Şilgîn, Şiltâh, Şinikce, Tahtalı Kara Tut, Tât Gemriği, Tokâc Gemriği, Üç Pınâr, Vırıklar, Yatağan, Zengül ve Zobûlar olmak üzere altmış sekiz köy mevcuttu. (130).

1.3.7. Membic-i Fevkani/Membic Nahiyesi: 1868 yılında Membic-i Fevkani Nahiyesi; Acâr, Akabe, Arab Ören, Bahadırlı, Bâş Mağâra, Bekere, Bellük, Cengîn, Cercik, Cilcime, Çöreklik, Çukûr Oba, Danbûralı, Deyr-i Sivân, Eglen, Egrî Kanne, Hâcı Köy, İspanâk, İki Tâm, Kanacık, Kara Melik, Kara Sakâl, Kara Yavâş, Karağıl, Kâriz, Karnebî, Kefiz, Kûskûn Kırân, Kuşcu, Kuzeyne, Kürüm, Mağâracık, Mısırcık, Mışâtıl, Minâdır, Mülk, Nârlıca, Nişânlı, Ömercik, Ravânda, Sabâr, Şirâz, Tel-İbrâhîm, Til-Hüseyin, Tilmîz, Viregân, Yasdıca, Yâyıcı, Yılânca ve Zelha adında elli köy mevcuttu. (131).

1869 ile 1874 yılları arasında Membic-i Fevkani Nahiyesi; Acâr, Akabe, Arab Ören, Bahadırlı, Bâş Mağâra, Bekere, Bellük, Cengîn, Cercik, Cilcime, Çöreklik, Çukûr Oba, Danbûralı(Tanbûralı), Deyr-i Sivân, Eglen, Egrî Kanne, Hâcı Köy, İspanâk, İki Tâm, Kanacık, Kara Melik, Kara Sakâl, Kara Yavâş, Karağıl, Kâriz, Karnebî, Kefiz, Kûskûn Kırân, Kuşcu, Kuzeyne, Kürüm, Mağâracık, Mısırcık, Mışâtıl, Minâdır, Mülk, Nârlıca, Nişânlı, Ömercik, Ravânda, Sabâr, Süvetli, Şirâz, Tel-İbrâhîm, Til-Hüseyin, Tilmîz, Viregân, Yasdıca, Yâyıcı, Yılânca ve Zelha isimlerinde elli bir köyden müteşekkildi. (132).

¹²⁹ *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb* **1290**, 119; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb* **1291**, 116.

¹³⁰ *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb* **1321**, 254-255; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb* **1322**, 279-280; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb* **1323**, 275; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb* **1324**, 262; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb* **1326**, 259.

¹³¹ *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb* **1285**, 175-176.

¹³² *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb* **1286**, 138-139; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb* **1287**, 120-121; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb* **1288**, 120; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb* **1289**, 116-117; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb* **1290**, 119-120; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb* **1291**, 116-117.

1903 ile 1908 yılları arasında Menbic Nahiyesi; Akabe, Arab Höyüğü, Arab Virân, Bâş Mağâra, Bekere, Bellük, Bilâliye, Cengîn, Cercik, Cilcime, Çakâllı Pınâr, Çöreklik, Çörtân, Çukûr Oba, Deyr-i Sivân, Eglen, Irâkiye ve Tanbûralı olmak üzere on sekiz köy mevcuttu. (133).

1.3.8. Amiki Nahiyesi: 1903 ile 1908 yılları arasında nahiyeye bağlı olarak Amârlı, Abrâz, Alender, Ankala, Ayn-ı Hacı, Bilân Köy, Büyük Kârkın, Çatâl Kapu, Erende, Hâcı Bilâl, Halil Külkü, Hasandereli, Hilâl Uşâğı, Karmetlik(Mezmenlik),Kâş Uşâğı, Köşk, Kötânlı, Kurt Uşâğı, Kuru Göl(Kuru Güce), Küçük Kârkın, Külânlı, Kürzil, Sâğır Obası, Sinnâra, Şeyh Çakâllı, Şeyhü'l-Hadîd, Şûrba oğlu, Tel-Tavîl, Turmuşkânlı, Ukânlı(Kokânlı) ve Zerkânlı köyleri mevcuttu. (134).

1.3.9. Okcu İzzeddin Nahiyesi: 1903 ile 1908 yılları arasında Alebkâr(Alebkârlı), Arab Uşâğı, Bağçe-i Sağır(Bağçe-i Asğır), Bek Obası, Berenber(Berenbû), Berkeş(Berkeşi), Bulâmacı, Bülbül, Cemîlî, Çerçili(Çâçlı), Gülgümân, Hâcı Kâsımlı(Hâcı Ka'ali), Hasancalı, Hızıryânlı, Hisâr, Hiyâmlı, Kantâra, Koçânlı, Kûrna, Mâbatlı, Ma'saracık(Ma'rasacık), Mehşelik, Öksüzlü(Öküzlü), Pâlu Obası, Pırtıklı(Benderekli), Sâbkânlı, Solâklı, Şarkîyânlı, Şingil, Ukânlı, Vîçlî(Vijli) ve Za'rî olmak üzere otuz iki tane köy, nahiyeye bağlıydı. (135).

1.3.10. Şeyhler Nahiyesi: 1903 ile 1908 yılları arasında nahiyeye bağlı olarak Alâ Virân, Alkânlı, Atmânlı, Ba'denli, Bilâliko, Çakmâklı, Çâlkama, Çânçanlı, Ça'nkânlı, Çârhetli(Çârheşli), Dodîgu(Godo), Dünbüllü, Ferferik(Mezmezek), Gülânlı, Gümrâş, Gürkân-ı Fevkânî, Gâvanda(Tâvanda,) Gürkân-ı Tahtânî, Güzânlı, Hâcı Halil, Halil Ömer Uşâğı, Hasan Külkâvî, Hübkânlı, İncirli, Kara Baba, Kudâgû, Kümbet, Kûsânlı, Ma'mil Uşâğı(Ma'mul Uşâğı), Mâmalı, Meskânlı, Mûsiko, Ömer Uşâğı, Penderekli, Pûllu, Raco Obası, Sârı Uşâğı, Sâte Uşâğı(Mesâhe Uşâğı), Semâlikli, Su'ûlcuk, Şedyânlı ma'a Kal'a, Şeyh Palânlı, Tepe ve Vâlkılı(Valkî) köyleri mevcuttu. (136).

¹³³ *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb* **1321**, 254; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb* **1322**, 279; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb* **1323**, 274-275; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb* **1324**, 261-262; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb* **1326**, 258-259.

¹³⁴ *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb* **1321**, 255; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb* **1322**, 280; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb* **1323**, 276; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb* **1324**, 263; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb* **1326**, 260.

¹³⁵ *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb* **1321**, 255; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb* **1322**, 280; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb* **1323**, 276; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb* **1324**, 263; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb* **1326**, 260.

¹³⁶ *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb* **1321**, 255-256; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb* **1322**, 280-281; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb* **1323**, 276-277; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb* **1324**, 263-264; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb* **1326**, 261.

	1868	1869	1870	1871	1872	1873	1874	1903	1904	1905	1906	1908
Azaz-ı Fellah/Fellah	60	60	60	60	60	60	60	62	63	63	63	63
Azaz-ı Türkman/Türkman	65	65	65	65	65	65	65	9	8	8	8	8
Com	73	80	79	79	77	77	77	82	82	83	83	83
Şukağı	25	25	25	25	25	25	25	25	25	25	25	25
Musabeyli	74	75	75	75	75	70	70	68	68	68	68	68
Menbic-i Fevkani/Menbic	50	51	51	51	51	51	51	18	18	18	18	18
Amiki	-	-	-	-	-	-	-	31	31	31	31	31
Okcu İzzeddin	-	-	-	-	-	-	-	31	31	31	31	31
Şeyhler	-	-	-	-	-	-	-	44	44	44	44	44

Tablo: Kilis Kazasındaki Nahiyeler ve Köy Mevcutları¹³⁷

SONUÇ

Akdeniz Bölgesi ile Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin birleştiği noktada köprübaşı vazifesi gören Kilis, 24 Ağustos 1516 tarihinde Yavuz Sultan Selim ve Kansu El-Gavri arasında yapılan Mercidabık Meydan Muharebesi neticesinde Osmanlı idaresi altına girmişti. Osmanlı yönetimi tarafından gerçekleştirilen yatırım hamleleri kendini göstermişti. Nitekim 1519 yılında Kilis ile ilgili ilk kayıtlarda, Azaz nahiyesi sınırları içerisinde küçük bir yerleşim birimi iken kısa bir süre sonra Kanuni Sultan Süleyman zamanında müstakil bir sancak haline gelmişti. Kilis'in zaman içerisinde gelişiminin ortaya konulması noktasında özellikle demografik yapısı önemli ipuçları vermektedir. Nitekim 16. yüzyılın başlarında 1 500 olan nüfus mevcudu yüzyılın sonlarına doğru 6 000'e yükselmişti. Artış ilerleyen

¹³⁷ *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb* 1285, 170; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb* 1286, 135; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb* 1287, 117; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb* 1288, 116; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb* 1289, 113; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb* 1290, 116; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb* 1291, 113; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb* 1321, 256; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb* 1322, 281; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb* 1323, 278; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb* 1324, 265; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb* 1326, 262.

süreç içerisinde de devam etmişti. 1868 senesinde 24 514 olan kaza nüfusu, 1908 yılında 72 803 rakamına ulaşmıştı.

Kilis'te imar alanlarındaki büyüme, topografyaya ve ana yol akslarına bağlı olarak şehir merkezinden dışa doğru yani helezonik şekilde dalgalar halinde çevreye yayılmıştı. Kilis'te yerleşme düzeni, kent morfolojisi, hem kuzey-güney, hem de doğu-batı yönlerinde gelişim göstermiştir. Şehrin ana çekirdek dokusunu teşkil eden Kadı Cami ve Sabah Pazarı çevresi, zamanla Büyük Kütah, İnnap Kütah, Tabakhane, Hakverdi ve Hacı İlyas mahalleri ile Meşhetlik mahallesinin bir kısmı, Tekye mahallesinin doğu yarısı, Ketenciler, Tırıklı ve Karaali mahallerinin güney kısmına kayarak oval bir şekilde yayılış sergilemişti.

Kilis kazasının yerleşme düzeni; şehir ve kırsal olmak üzere iki kısımdı. Sair Türk-İslam şehirlerinde olduğu gibi Kilis'in ana çekirdeğini mahalle teşkil etmişti. Zamanla yaşanan nüfus artışıyla paralel olarak mahalle sayısı da artmıştı. Kilis şehrinde 1519 yılında 6, 1526'da ile 1590'da 5 mahalle mevcuttu. İlerleyen zaman dilimi ile birlikte mahalle sayıları 1867-1874 yılları arasında 32; 1893-1902 yılları arasında 34; 1903'te 35 ve 1904 ile 1908 yılları arasında 33 olduğu belirlenmiştir. Dolayısıyla Osmanlı idaresinin başlangıcında mevcut olan mahalle sayıları katlanarak artmıştı. Büyüme ya da artış sadece mahalle bazında olmamış, nahiyeye ve köy gibi yerleşim birimleri nezdinde de meydana gelmişti.

Kilis; idari açıdan başlangıçta Suriye, Mısır, Filistin ve Hicaz'ı kapsayan Vilâyet-i Arab veya Vilayet-i Şam eyaletinin Halep sancağına bağlı Azaz nahiyesi sınırları içerisinde bir kasabaydı. Kanuni Sultan Süleyman'ın zamanında 1527 senesinde Kilis, Şam eyaletine bağlı müstakil bir sancak konumundaydı. 16. yüzyılın ortalarında ise Halep eyaletinin sancakları arasındaydı. Uzun yıllar bu statüsünü devam ettirmekle birlikte 19. yüzyılda idarî yapılanmadaki yeni düzenlemelerle birlikte Kilis; Halep eyaletinin merkez sancağına bağlı bir kaza konumunda olup bünyesinde; Azaz-ı Fellah/Fellah, Azaz-ı Türkman/Türkman, Com, Şukağı, Musabeyli, Menbic-i Fevkani/Menbic, Amiki, Okcu İzzeddin ve Şeyhler nahiyeleri ve köyleri vardı. Halep vilayetinin mühim kazalarından Kilis'in özellikle köy mevcudunun hayli fazla olduğu belirlenmişti.

KAYNAKÇA

I. ARŞİV VESİKALARI

A. Cumhurbaşkanlık Osmanlı Arşivi (BOA.) - (İstanbul)

Nüfus Defteri (NFS.d,) 3724; 3727.

Sadâret Amedî Kalemî Evrakı (A.AMD.) 10/100

Sadaret Mektubî Kalemî Defterleri (A.MKT.) 160/11; 167/72; 225/93.

Tahrir Defteri (TD). 93, 146, 181.

Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Tahrir Defteri (TK. GM.d.) 171.

B. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi Kilis Fotoğrafları: 90435.

C. Süreli Yayınlar

1. Salnameler

Salname-i Vilayet-i Halep 1284, 1285, 1286, 1287, 1288, 1289, 1290, 1291, 1293, 1295, 1299, 1300, 1302, 1303, 1305, 1306, 1307, 1308, 1309, 1310, 1312, 1313, 1314, 1315, 1316, 1317, 1318, 1319, 1320, 1321, 1322, 1323, 1324, 1326.

Yıllıklar

Annuaire Oriental du Commerce de L'industrie L'administration et de Magistrature, (Şark Ticaret Yıllıkları), (1891).

Annuaire Oriental du Commerce de L'industrie L'administration et de Magistrature, (Şark Ticaret Yıllıkları), (1893-1894).

Annuaire Oriental du Commerce de L'industrie L'administration et de Magistrature, (Şark Ticaret Yıllıkları), (1896).

II. KAYNAK ESERLER

AYN ALİ EFENDİ, Kavânîn-i Âl-i Osman der Hülâsa-ı Mezâmin-i Defter-i Divân, İstanbul: Tasvir-i Efkâr Matbaası, 1260.

CUINET, Vital, La Turquie d'Asie; Géographie Administrative, Statistique, Descriptive et Raisonnée de Chaque Province de l'Asie-Mineure, II, Paris: Ernest Leroux, 1891.

DÜSTÛR, “İdâre-i Umûmiyye-i Vilâyet Nizâm-nâmesi (29 Şevval 1287)”, Tertip-i Evvel, I, İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1289.

EVLİYA ÇELEBİ, Evliya Çelebi Seyahatnamesi, IX, (Hazırlayanlar. Robert Dankoff, Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı), İstanbul: Yapı Kredi, 2005.

KÂTİB ÇELEBİ, Kitab-ı Cihannüma, Kostantiniye, 1145.

KOÇI BEY, Koçi Bey Risalesi, (Hazırlayan. Ali Kemali Aksüt), İstanbul: Vakıf, 1939.

Osmanlı Belgelerinde Halep, (Editor. M. Taner Koltuk), İstanbul: Türk Dünyası Belediyeler Birliği, 2018.

SOFYALI ALİ ÇAVUŞ, Sofyalı Ali Çavuş Kanunnamesi, (Hazırlayan. Midhat Sertoğlu), İstanbul: Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, 1992.

ŞEMSEDDİN SAMİ, “Kilis”, Kamusü’l A’lâm, V, 3880, İstanbul: Mihran Matbaası 1314.

XVIII. Yüzyılda Osmanlı Bürokrasisi Merkez ve Taşra Yöneticileri 1756-1792, 16 Numaralı Tahvil Defteri (Çeviri Yazı, Görüntü), [Ankara]: Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, 2019.

III. ARAŞTIRMA VE İNCELEME ESERLERİ

AKDEMİR, İlhan Oğuz – İNCİLİ, Ömer Faruk, “Coğrafi Ortam ve Kent Fizyolojisi İlişkileri: XIX. Yüzyıl Kilis Şehri Örneği”, Marmara Coğrafya Dergisi, 29, 220-247, (2014).

AKİS, Metin, XVI. Yüzyılda Kilis ve Azez Sancağında Sosyal ve İktisadi Hayat, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, (2002).

_____, “İslami Dönemlerden Cumhuriyet’e Kadar Kilis”, Belgelerle Kilis, (Editör: M. Elif Özmen), 113-143, (2012).

ALTUNDAĞ, Şinasi, Kavalalı Mehmed Ali Paşa İsyanı Mısır Meselesi 1831-1841, I. Kısım, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1945.

BARKAN, Ömer Lütfi, “Türkiye’de İmparatorluk Devirlerinin Nüfus ve Arazi Tahrirleri ve Hakana Mahsus İstatistik Defterleri I”, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, II/1, (1940-1941) 20-59.

_____, “Türkiye’de İmparatorluk Devirlerinin Nüfus ve Arazi Tahrirleri ve Hakana Mahsus İstatistik Defterleri II”, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, II/2, (1941), 214-247.

_____, “Tarihî Demografi Araştırmaları ve Osmanlı Tarihi”, Türkiyat Mecmuası, X, (1953), 1-26.

BEBEKOĞLU, Sıdıka - TEKTUNA, Mehmet, Kilis Kültür Envanteri (Kentsel Mimari, Kırsal Mimari, Yazıt Eserleri), Ankara: Kilis Valiliği, 2008.

ÇADIRCI, Musa, “Türkiye’de Kaza Yönetimi (1840–1876)”, Belleten, LIII/206, 237-257, (1989).

_____, Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1991.

ÇAKAR, Enver, “Kanuni Sultan Süleyman Kanun-Nâmesine Göre 1522 Yılında Osmanlı İmparatorluğu’nun İdarî Taksimatı”, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 12/1, 261-282, (2002).

_____, XVI. Yüzyılda Haleb Sancağı (1516-1566), Elazığ: Fırat Üniversitesi Orta-Doğu Araştırmaları Merkezi Tarih Şubesi, 2003.

_____, “XVI. Yüzyılda Şam Beylerbeyliğinin İdari Taksimatı”, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 13/1, 351-374, (2003).

_____, “XVI. Yüzyılda Suriye Coğrafyasının İdari Taksimatı”, Altıncı Uluslararası Orta Doğu Semineri, Elazığ 11-13 Ekim 2012, (Editör. Mustafa Öztürk-Enver Çakar), 129-154, (2017).

DENY, J., “Sancak”, İslam Ansiklopedisi, X, 186-189, (1979).

DOĞRU, Halime, “Osmanlı Devleti’nde Toprak Yazımından Nüfus Sayımına Geçiş ve Bir Nüfus Yoklama Defteri Örneği”, Anadolu Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Dergisi, I/2, 233-285, (1989).

EMECEN, Feridun M., XVI. Asırda Manisa Kazâsı, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1989.

ERGENÇ, Özer, “Osmanlı Şehirlerindeki Yönetim Kurumlarının Niteliği Üzerindeki Bazı Düşünceler”, VIII. Türk Tarih Kongresi Bildirileri, II, (11-15 Ekim 1976), 1265-1274, (1981).

_____, “Osmanlı Şehrindeki Mahallenin İşlev ve Nitelikleri Üzerine” Osmanlı Araştırmaları, IV, 69-77, (1984).

FAROQHI, Suraiya, Osmanlı'da Kentler ve Kentliler, (Çeviren. Neyyir Kalaycıoğlu), İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, 1994.

GÜMÜŞÇÜ, Osman - KÜÇÜKAŞÇI Mustafa Sabri, "Köy", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Ek. 2, 85-87, (2016).

JENNINGS, Ronald, "Urban Population in Anatolia in the Sixteenth Century A Study of Kayseri, Karaman, Amasya, Trabzon and Erzurum", International Journal Of Middle East Studies, 7, 21-57, (1976).

KARAL, Enver Ziya, Osmanlı İmparatorluğu'nda İlk Nüfus Sayımı 1831, Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, 1997.

KARPAT, Kemal H., Osmanlı Nüfusu (1830-1914); Demografik ve Sosyal Özellikleri, (Çeviren. Bahar Tırnakçı), İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, 2003.

KESİCİ, Ökkeş "Kilis'in Şehir Coğrafyası Özelliklerine Genel Bir Bakış", Doğu Coğrafya Dergisi, 1, 246-280, (1995).

KILIÇ, Orhan, 18. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı Devleti'nin İdari Taksimatı -Eyalet ve Sancak Tevcihatı, Elazığ: Şark Pazarlama, 1997.

_____, "18. Yüzyılda Arap Coğrafyasının İdarî Taksimatı", Altıncı Uluslararası Orta Doğu Semineri, Elazığ 11-13 Ekim 2012, (Editör. Mustafa Öztürk-Enver Çakar), 275-301, (2017).

KOÇ, Yunus, "İskân", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Ek. 1, 650-651, (2016).

KUNT, Metin, Sancaktan Eyâlete 1550-1650 Arasında Osmanlı Ümerası ve İl İdaresi, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Temel Bilimler Fakültesi, 1978.

KÜTÜKOĞLU, Mübahat, XV ve XVI. Asırlarda İzmir Kazasının Sosyal ve İktisadi Yapısı, İzmir: İzmir Büyükşehir Belediyesi, 2000.

MASTER, Bruce, "Halep: Osmanlı İmparatorluğu'nun Kervan Kenti", Doğu ile Batı Arasında Osmanlı Kenti, (Halep, İzmir, İstanbul), 19-87, İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, 1997.

MİROĞLU, İsmet Kemah Sancağı ve Erzincan Kazâsı (1520-1566), Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1990.

ORTAYLI, İlber, Osmanlı Toplumda Aile, İstanbul: Pan, 2000.

ÖZEL, Oktay, “Avârız ve Cizye Defterleri”, Osmanlı Devletinde Bilgi ve İstatistik, (Editörler. Halil İnalçık- Şevket Pamuk), 33-50, (2000).

ÖZTÜRK, Mustafa, “İzziye Kazasının Kuruluşu ve Milli Mücadeledeki Yeri”, Ankara Üniversitesi- Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi, 37, 29-45, (2005).

PAMUK, Bilgehan, “XVII. Yüzyılın Ortalarında Gümüşhane (Torul) Kazası”, Belleten, LXXIII/266, 115-143, (2009).

_____, Ayntâb Kazası (1867-1908), Gaziantep: Şehitkâmil Belediyesi, 2019.

_____, Kilis Kazası (1867-1908), Ankara: Kilis Belediyesi, 2020.

SAMUR, Sabahattin, Suriye Vilayeti'nin İdari ve Sosyal Yapısı: 1840-1908, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, (1989).

SERBESTOĞLU, İbrahim, “19. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Nüfus Algısının Değişimi ve Nüfusu Arttırma Çabasinda Müfettişlerin Rolü”, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 17/31, 255-273, (2014).

SEVİNÇ, Mehmet Reşit – DAVRAN, Müge Kantar – SEVİNÇ, Gönül, “Osmanlı İmparatorluğu'ndan Günümüze Kırsal Alanda Uygulanan Eğitim Politikaları”, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 15/56, 253-272, (2016).

TANKUT, Gönül, “Osmanlı Şehrinde Ticarî Fonksiyonlar”, Türk Tarih Kongresi Bildirileri, II, 773-779, (1973).

TUNCEL, Metin, “Kilis”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, XVI, 5-8, (2002).

PROF. DR. ATILLA ENGİN

KİLİS-OYLUM HÖYÜK'ÜN BÖLGE ARKEOLOJİSİNDEKİ YERİ VE ÖNEMİ

Gaziantep Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, 27310-Şehitkamil/GAZİANTEP

Kilis ili merkez ilçe sınırları içerisinde, Oylum Mahallesi'nde (eski Oylum Köyü) yer alan Oylum Höyük, 460 X 370 m boyutları ve ova tabanından 37 m'yi bulan yüksekliği ile bölgenin en büyük höyük yerleşmelerinden biridir. Tüm höyükler gibi üst üste yerleşim katmanlarının birikintileri ile oluşan Oylum Höyük'te, 11000 yıllık bir yerleşim

sürekliliği görülmektedir. Yüzeysel bulgularına göre en erken yerleşim Akramik Neolitik B Evresi'nde (Pre Pottery Neolithic B) başlamıştır. Bu nedenle Oylum Höyük'e "en eski Kilis" diyebiliriz. Höyük, bereketli Kilis Ovası'na ve güneydeki Suriye düzlüklerine hâkim konumdadır. Bu düzlükler, Güneydoğu Torosları'nın uzantıları olan Resul Osman dağının eteklerinden güneye doğru bir meyille uzanır. Bereketli Kilis Ovası, Suriye düzlüklerinden daha yüksekte olduğu için daha fazla yağış alır. Yerleşmeye hayat veren Akpınar Nehri, höyüğün batı eteklerinden geçer. Bu nehir Asi Nehri ile birleşen Halep Suyu'nun bir koludur. Konum olarak bu bölge, insanlık tarihinde önemli gelişmelere ev sahipliği yapmış olan "Bereketli Hilal" in kuzeybatı kesiminde yer alır.

Oylum Höyük, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin en uzun soluklu kazı projelerinden biridir. Değerli Hocam Prof. Dr. Engin Özgen tarafından 1987 yılında başlatılan kazılar 2012 yılından itibaren tarafımızca sürdürülmektedir. Kazılarda henüz Geç Kalkolitik Çağ'dan (MÖ 3500-3000) Ortaçağ'a kadar olan tabakalar incelenebilmiştir.

Höyüğün boyutları itibariyle bölgesel bir yönetim merkezi görünümünü, son yıllardaki kazılarda açığa çıkan önemli idari yapılar ve yazılı belgeler kesinleştirmiştir. Bu çalışmalar Oylum Höyük'ün binlerce yıl boyunca bölgedeki önemli yönetim merkezi konumunu ortaya koyarken, insanlığın kültür tarihi ile ilgili de önemli bilgiler sunmuştur. Yerleşme, özellikle Tunç Çağları'nda (MÖ 3000 – 1200) yönetim merkezi bir kent pozisyonundadır. Höyüğün kuzey, batı ve güney yamaçlarında kısmen korunmuş olan sur duvarına ait kalıntılar yaklaşık 17 hektarlık bir kent yerleşmesine işaret eder. Büyük bazalt taşlarla inşa edilmiş sur duvarına ait kalıntılar, höyüğün güney yamaçlarında 4 m yüksekliğe kadar korunmuştur. Güney ve batı kesimdeki bağ ve bahçelerde görülen yoğun Orta

Tunç Çağı II (MÖ 1800-1600) seramiği, özellikle MÖ 18. yüzyıldan sonra yerleşmenin büyüdüğünü ve sur dışına taştığını gösterir. Seramik parçalarının dağılımı, bu geç evrede yerleşmenin 35 hektar boyutuna ulaştığına işaret eder.

Konum olarak bakıldığında Oylum Höyük yüksek Anadolu platosunun bittiği ve Suriye düzlüklerinin başladığı bölgede bir sınır kentidir. Tunç Çağları'nda Urşum (Gaziantep-Kale Höyüğü?), Karkamış, Halep ve Antakya'daki Alalah (Tell Açana) kent-devletleri arasında, tüm bu merkezlerin yol kavşağında yer almaktadır. Bereketli topraklara sahip olması dışında, bu stratejik konumu da yerleşmeyi binlerce yıl boyunca önemli kılmış olmalıdır.

Son yıllarda höyüğün kuzeybatı kesiminde yürüttüğümüz kazı çalışmalarında Tunç Çağı tabakalarında anıtsal idari yapılar açığa çıkartılmış ve çivi yazılı belgeler ile Hititli yöneticilere ait hiyeroglifli mühür ve mühür baskıları ele geçmiştir. Tunç Çağı tabakalarındaki bulgular, Oylum Höyük'ün bu dönemde tarım ve hayvancılık dışında madencilik, metal işçiliği, cam üretimi ve çanak çömlek üretimi gibi farklı endüstrilerin geliştiği bir merkez olduğunu göstermektedir. Bunlara zeytinyağı, kumaş (qutanum/kutnu) ve olasılıkla kereste de eklenmiş olmalıdır. Kilis'in de içinde bulunduğu Doğu Akdeniz coğrafyası zeytinin ana vatanıdır. Oylum Höyük Tunç çağı tabakalarında ele geçen 4000-4500 yıllık karbonlaşmış zeytin çekirdekleri ile birlikte zeytin ezmede kullanılan bazalt öğütme taşları ve zeytinyağı saklama kapları, kentte zeytinyağı üretiminin önemli bir iş kolu olduğuna işaret etmektedir. Bu döneme ait Ebla (Tell Mardikh) belgeleri de bölgenin önemli bir zeytinyağı üretim merkezi olduğunu aktarmaktadır. Zeytinyağı, o dönemde oldukça değerli bir maldı ve şaraba kıyasla 20 kat daha değerliydi. Zeytinyağı, sadece gıda olarak tüketilmemiş, aynı zamanda aydınlatma için kandil yakıtı, bitkisel ilaçların yapımı ve madencilikte odun ateşinin ısısının yükseltilmesinde de kullanılıyordu. Zeytinin Doğu Akdeniz limanları aracılığıyla bu bölgeden diğer bölgelere, hatta dünyaya yayıldığı düşünülmektedir.

Kazı bulgularına göre Oylum Höyük'deki diğer önemli bir üretim camdır. Kuvartz, içinde tuz barındıran bitki külü ve kireç karışımı toz haline getirilerek eritilmiş ve ilk ilkel cam bu şekilde üretilmiştir. Oylum Höyük'te Orta Tunç Çağı II (MÖ 1800-1600) tabakalarında bir cam üretim alanı ile birlikte çok sayıda vitrifiye malzeme ele geçmiştir. Benzer şekilde iki farklı alanda açığa çıkan metal ergitme fırınları, metal cürufaları ile yapı kalıntıları içinde ve mezarlarda ele geçen bronz (bakır ve kalay alaşımı) süs eşyaları, aletler ve silahlar kentin önemli bir madencilik merkezi olduğunu göstermektedir.

Kuzeydoğu Alan'da 2007 yılından beri sürdürülen çalışmalarda Orta Tunç Çağı I'e (MÖ 2000-1800) tarihlenen büyük bir saray kalıntısının 1050 m²'lik bölümü ortaya çıkartılmıştır. Kerpiçle inşa edilmiş olan yapı içinde ele geçen karbonlaşmış zeytin çekirdekleri üzerinde yapılan kalibre edilmiş radyokarbon sonuçları yapının MÖ 1900-1745 yılları arasına tarihlenmesini sağlamıştır. Sarayın batısını kerpiç bir teras, doğusunu ise bir avlu sınırlandırmaktadır. Yapının duvarları ortalama 1.80-1.85 m genişliğindedir. Duvarların korunan yüksekliği batı kesimde 3.70 m'yi bulmaktadır. Yapının açığa çıkartılan mekânları mutfak, kiler ve depo amaçlı olarak kullanılmıştır. Kalın, yüksek kerpiç duvarlar ve bir merdiven odasının varlığı, yapının çok katlı olduğuna işaret eder. Arkeolojik bulgular, yapının MÖ 18. yüzyılda bir yangın sonucu yıkıldığını ortaya koymuştur. Bir oda dışındaki tüm mekânlarda çok az yerinde korunan malzemenin ele geçmesi, bu felaket sırasında ya da öncesinde yapının boşaltıldığına ya da yağmalandığına işaret etmektedir. Özellikle büyük erzak kaplarına ait ağız ve üst gövde parçaları ele geçerken, alt gövdeye ait parçaların bulunmaması, saray içinde iki yetişkin kadının yangın sırasında ölmesi, bu felakete ani bir saldırı ve yağmalamanın neden olduğunu göstermektedir.

Oylum Höyük'deki en önemli bulgulardan biri de Geç Tunç Çağı II (MÖ 1200-1200) tabakasında açığa çıkartılan ve Hititli yöneticilere ait olduğu değerlendirilen büyük bir yapı kalıntısıdır. Kısmen açığa çıkartılan yapının batısındaki avluda bir Hitit çivi yazılı tableti ile çok sayıda Hitit Kralı mühür ve mühür baskıları ele geçmiştir. Hititçe tablet, Hitit imparatoru (maalesef ismi korunmamış) tarafından yerel krala hitaben yazılmış ve askeri hazırlıklar ile ilgili önlemler alması istenmiştir. Tablette, yerel krala hitaben yazılmış olan "siz Nuhaşşe Ülkesi kralları" tabiri Kilis'in Nuhaşşe Ülkesi olduğuna işaret etmektedir. Nuhaşşe'nin kelime anlamı "bereketli"dir. Hitit belgelerine göre Nuhaşşe Ülkesi'nin başkenti Kuilzila'dır ve kanımca Oylum Höyük'e lokalize edilmelidir. Bu önemli kent Mezopotamya kaynaklarında Ullisum/Ullis/İllis olarak geçerken, Mısır kaynaklarında Ullaza olarak geçmektedir. Oylum Höyük'te ele geçen çok sayıda kralı mühür ve mühür baskıları –ki bir tanesi Karkamış'daki Hitit prensi İni-Teşub'a aittir- Oylum Höyük'ün Hitit İmparatorluğu için önemli bir askeri ve idari merkez olduğuna işaret etmektedir.

Oylum Höyük'te sürdürülecek çalışmalar bölgenin, özellikle MÖ 3. ve 2. binyıl tarihi ile ilgili kapsamlı bilgiler ortaya koymaya devam edecektir. Çalışmalarımızı özellikle Tunç Çağları'na ait tabakalarda yoğunlaştırmamızın nedeni budur.

TARİH	DÖNEM	TABAKA	
MS 395 -1453	Ortaçağ	I	
MÖ 30 – MS 395	Roma Dönemi	II	
/MÖ 330 – 30	Helenistik Çağ	III	
MÖ 700 – 330	Demir Çağı	Geç Demir Çağı	IVa
MÖ 900 – 700		Orta Demir Çağı	IVb
MÖ 1200 – 900		Erken Demir Çağı	IVc
MÖ 1600 – 1200	Geç Tunç Çağı	GTÇ II	Va
		GTÇ I	Vb
MÖ 1800 – 1600	Orta Tunç Çağı	Geç OTÇ II	VIa
		Erken OTÇ II	VIb
MÖ 2000 – 1800		OTÇ I	VIc

Oylum Höyük Kuzeybatı Alan stratigrafisi.

Oylum Höyük.

Kuzeybatı Alan, OTÇ I Sarayı merdiven odası ve koridorlar (OY 2007-2020).

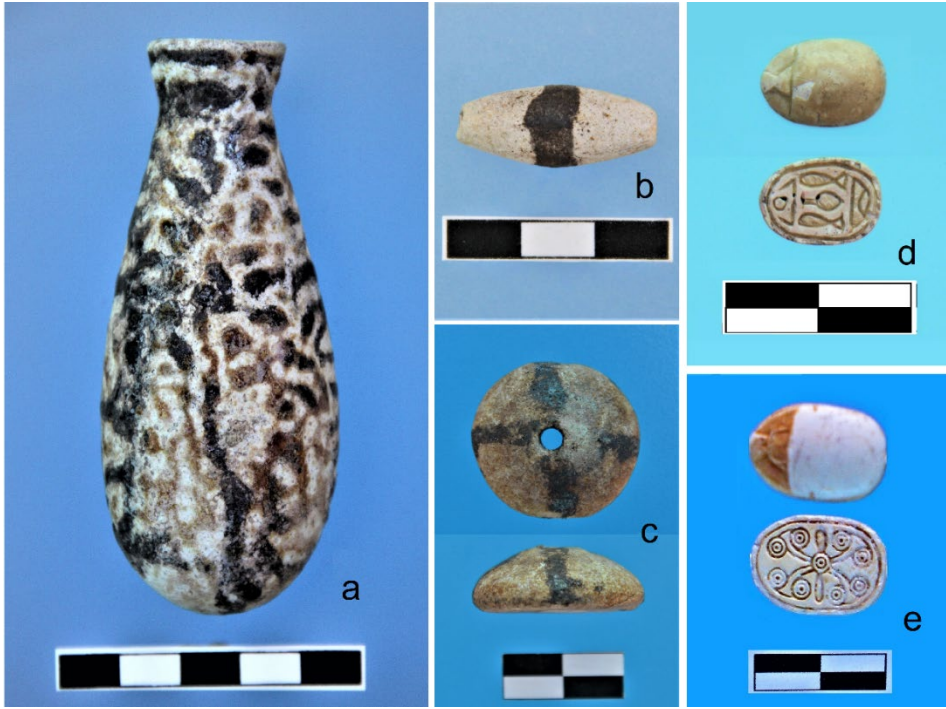
Kuzeybatı Alan,OTÇ I Sarayı planı (OY 2007-2020).

Orta Tunç Çağı II oval metal fırınları (OY 2015, 2019).

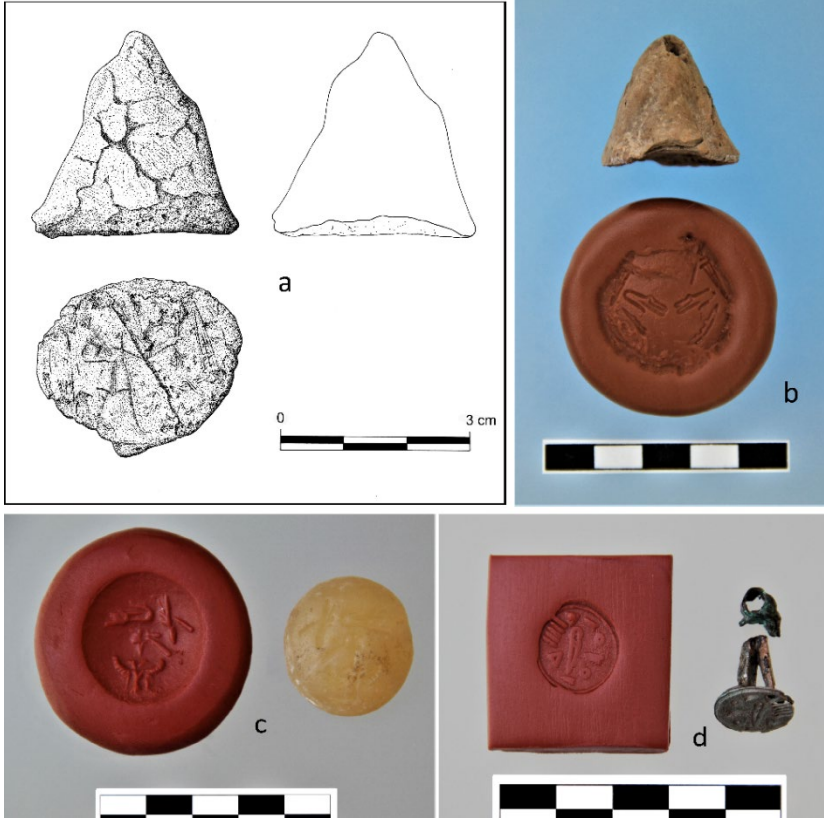
Erken OTÇ I Vezir Bitna'nın Mührü (a) ve çiviyazılı kil tablet (b) ile Hitit çiviyazılı tableti (c).

Orta Tunç Çağı vitrikiye (cam türevi) malzemeler.

Orta Tunç Çağı mezar eşyası çanak-çömlek.

Hitit Kralı mühür ve mühür baskıları.

ABDULKADİR UĞUR KEPEKÇİ

KİLİS MÂNİ VE MASAL KÜLTÜRÜ

Düzenlenen 1. Ulusal Kilis Sempozyumundaki sunumuma başlamadan önce bizlere bu imkânı veren Kilis Postası ekibine teşekkür ediyoruz.

Bir milleti millet yapan o millet topluğunun tarihi birikimi olan değerleridir. Tarihi süreç içerisinde asırların birikimi olan gelenekler o toplumun hafızasıdır.

Oluşan hafıza birikiminin nesilden nesile aktarılması bazen yazılı kaynaklarla bazen de sözlü kaynaklarla dilden kulağa aktarılarak bir sonraki nesillere ulaştırılması sağlanmıştır.

Bilgi çağı, internet çağı diye adlandırılan hızlı iletişim çağının faydalarının yanında bazı zararları da olmuştur. Zararların başında da toplumların hafızasını teşkil eden geleneksel öğretilerden vazgeçilmesi olmuştur.

Böylece asırların birikimi olan toplumsal değerler de kaybolmaya yüz tutmuş, teknolojik açıdan yükseldiği kadar, insani değerler aynı oranda yükselememiştir.

Kâinatta var olan her şey insan için yaratılmıştır. İnsanın faydasına buluşlar yapılmış ama zamanla insanın kendisi, yani duygu dünyası maalesef ihmal edilmiştir. İnsan adım adım kendine yabancılaşma aşamasına gelmiştir.

Büyüklerin “yiğit düştüğü yerden kalkarmış” diye bir ifadesi vardır. Bu sözü biraz daha açarsak; eğer bir şeyleri bir yerde kaybetmiş isek onu kaybolduğu yerde aramak gerekmektedir.

Sosyal hayatta meydana gelen olumsuzluklar, insani davranışlar açısından pek iç açıcı bir hâlde değildir. Bunu anlamak için sadece etrafımıza ve kendi yaşadığımız hayata ibretle bakmamız bile yeterlidir.

Komşuluk, arkadaşlık ilişkileri öyle bir hâl arz ediyor ki; aramızda bir duvar kadar yakın olduklarımızdan, fersah fersah uzakta gibiyiz.

Eskiden memleketler kadar uzakta olan bir dostumuzdan gelen birkaç satır mektup dahi aradaki engelleri kaldırıp bir gönül köprüsüyle kalpleri birbirine bağlarken, şimdi fiziki yakınlıkla dahi bu duygular yaşanmamaktadır.

Yani daha açık bir ifadeyle insanlar gönül köprülerini yıkınca birbirinden uzaklaştılar.

Elbette bu hâle bir anda gelmedik. Bizi biz eden değerlerimizden adım adım uzaklaşarak var olan duruma düştük.

Elbette her derdin bir çaresi vardır. Yukarıda bahsettiğimiz gibi kaybettiklerimizi kaybettiğimiz yerde aramak ve bulmak zorunluluğundan bahsetmiştik.

Şimdi sizlere, bizi millet yapan değerlerden; masal ve mani kültüründen bahsedeceğiz. Masal ve mâni kültüründen bahsederken konuyu Kilis ekseninde ele almaya çalışacağız:

Çok eski değil bundan 40 – 50 yıl öncesine kadar Kilis’imizde masal kültürü bütün canlılığıyla yaşanırdı. Azımsanmayacak kadar masal anlatan dedelerimiz ve ninelerimiz mevcuttu. Özellikle uzun kış gecelerinin vazgeçilmeziydi masal toplantıları.

Bu masal sohbetlerinin düzenlendiği ev toplantılarının canlı şahitlerinden biri olduğum için yazılı bir kaynaktan değil yakın tarihe şahitlik eden bir kardeşinizden bunu dinlemiş olacaksınız.

Kilis’te çok sayıda masal kültürüyle yetişmiş yaşlılarımız vardı. Onların sözü sohbeti dinlenirdi. Gündüzleri esnaflar arasında, geceleri aileler arasında gezen sözü sohbeti güzel büyükler toplumda itibar görürdü.

Değerli dostlar! Masalcı diye özel bir sınıfın olduğu anlaşılmasın sakın. Masal Kilis’te değerlerine bağlı olan hemen her yaşlının sohbetidir. Onlar anlatacakları nasihati arifçe anlatmak istediği için mutlaka masal dediğimiz metotla yaparlardı. Dinleyenler de alacakları dersleri alırlardı.

Masal kültürü ile yetişen büyüklerimizin hemen her konuda anlatacakları masalları vardı. Aslında burada masal teriminden anlatılmak istenilen eski Türkçe de “mesel” diye tabir edilen; sohbetir.

Mesel denilen bu sohbet, anlatılmak istenilen konu hakkında nasihat içeren sohbetir.

Ama bazı yaşlılar özellikle masal konusunda çok birikimli olduğu için onların toplumdaki yeri daha farklıydı. Masal anlatımının nerede olacakları haber alınınca aile büyükleri eşliğinde çoluk çocuk oraya doluşurdu.

Masalıcı dede ya da nineler, anlatacaklarını anlatırken ev sahibi de evinde ne var ne yok ikram ederdi. Çaylar pişer, ceviz sucuğu, bastık, muska; elma, portakal, havuç; ne varsa misafirlere ikram edilirdi.

Yapılan sohbeti çoluk çocuk, yaşlı genç o kadar can kulağıyla dinlerdi ki sohbet sonrasında mutlaka alınması gereken ders alınmış olarak oradan kalkılırdı. Anlatılan masallar “laf olsun torba dolsun” mukabilinde boş lakırdı olmazdı.

Masallar mutlaka tarihi süzgeçten geçmiş ya yaşanmış olaylar ya da efsane mukabilinde hikâyeler olurdu. Ancak bütün anlatılanlardan çıkarılacak dersler olurdu. Dinleyenin idrakinden çok anlatanın anlatmak istediği maksat iyice akıllara kazınırdı.

Şimdi de masal denince eski ve yeni kuşakların ne anladığını ortaya koymaya çalışalım:

Masal, Türk Dil Kurumu sözlüğünde “Genellikle halkın yarattığı, ağızdan ağıza, kuşaktan kulağa sürüp gelen, olağanüstü kişilerin başından geçen olağan dışı olayları anlatan öykü türü şeyler” olarak belirtilmiştir.

Ancak biz bu izahın çok eksik ve yanlış anlaşılmaya müsait bir izah olduğuna inanıyoruz.

Masal kelimesi hakkında internet üzerinden yaptığım araştırmada Mustafa Özçelik’e ait olan bir araştırma tam da bizim anlatmak istediğimizi doğrular niteliktedir:

“Kamus-u Osmaniye’de “masal” kelimesinin “mesel”in değiştirilmiş şekli olduğu söylenir. Bu, son derece önemli bir noktadır. Çünkü mesel, “halk dilinde meşhur olan adap ve öğütleri anlatan söz” demektir.

Burada şunu da ekleyelim: Mesel, misal, yani örnek, benzer gibi anlamlarıyla da önemli bir şey ifade eder ki Mustafa Nihat Özön’ün sözlüğüne baktığımızda, masalı “Kendisinden ziyade altındaki mana yani kastedilen manası önemli olan dokunaklı, etkili, terbiye ve ahlak için yararlı hikâye” olarak görmemiz gerekir.

Yine Ferit Develioğlu’nun sözlüğünde “dokunaklı ve manalı söz, terbiye ve ahlaka faydalı, yararlı olan hikâye” şeklinde tanımlanır. Görüldüğü gibi bu tanımlamalarda masalın, mesel bağlamındaki eğitici yönüne daha çok vurgu yapılmaktadır ki doğru olan da budur. Buna göre masalların iki temel özelliği vardır: Olağanüstülük ve öğüt verme.”

Türk milletinin tarihinde “Dede Korkut Masalları” adı altında dilden dile dolaşan, asırladır süregelen masalların Kilis topraklarında 40-50 sene önceki zamanlara kadar bütün canlılığıyla devam etmesinin sebebi Kilis’in bir Türkmen şehri olmasından kaynaklanmaktadır.

Kilis'te çok yaygın olarak yaşanan masal kültürü maalesef yeniçağın kültür erozyonundan nasibini almıştır. Şimdilerde ne masal kaldı ne de masalcı...

Çünkü bilgi çağının bilgi kirliliği maalesef büyük sözü dinlemeyi ortadan kaldırdığı için bu değerimizi de kaybettik.

Eskiye dönmek mümkün değil belki ama eskiyi görenlerin bu kültürü ihya edebilme şansı hâlâ vardır. Belki eski masalları anlatacak kimseler kalmadı ama masal türü eserler mevcuttur.

Ancak masallar kitaptan okunmakla istenilen eğitim sağlanamaz. O masalları tarihin süzgecinden geçmiş, tecrübeleriyle yoğrulmuş büyüklerin okuyup yorumlayarak yeni nesile faydaları dokunabilir.

Kilis'imiz bu şansı kaçırmış sayılmaz. Bu işe gönül veren fedakâr insanlar mutlaka vardır. Yeter ki imkân verilsin.

KİLİS'TE MÂNİ KÜLTÜRÜ

Mâni: İnsanların duygu ve düşüncelerini en kısa yoldan, en etkili ve en duygulu bir şekilde dile getirdiği; birinci, ikinci ve dördüncü dizeleri kafiye düzeninde söylenen yedi hecelik dörtlüklerdir.

Mâni kültürü Türklerin İslâm öncesi tarihlerine dayanan çok eski bir gelenektir. Bu gelenek Türk milletinin duygu dünyasının zenginliğine işaret eder.

Mâni söyleme geleneği Türk kültüründe önemli bir yere sahip olduğu için Kilis'te sosyal hayatın her alanında uygulanmıştır. Bundan 40-50 sene öncesinde bile Kilis'te mâni söyleme geleneği çok etkili vaziyette uygulanırdı.

Sosyal hayattaki önemli bütün etkinliklerde insanlar bir araya geldiklerinde maniler söylenirdi. Bazen bilgilendirmede, bazen duygu ve düşüncelerini dile getirmede, bazen önemli gün ve gecelerin heyecanını yansıtmada; kız istemede, çeyiz göndermede, gelin almada, güveyi gezdirmede; gelin hamamında, güveyi hamamında, kına gecelerinde, asker göndermede, yağmur duasında, mübarek gün ve gecelerde, sahurlarda, halk arasında mânici olarak bilinen kişiler tarafından mâniler söylenirdi.

Az da olsa zamanımızda geleneklerine bağlı aile büyükleri tarafından özellikle düğünlerle alakalı törenlerde mâni söylenmektedir. Bu konuda kendimi şanslı addediyorum. Çünkü geçmişte benim aile büyüklerimin çok güzel maniler söylediğine şahit oldum. Hatta annem bu geleneği hâlâ sürdürmektedir.

Mâni geleneği yeni nesil tarafından dikkate alınmadığı için şimdi söylenen mâniler, eskiden ezberlenen manilerden oluşmaktadır.

Mâni söylendikten sonra halk arasında var olan bir gelenek de kadınlar tarafından zılgıt çalmaktır. Erkekler arasında mâni söylendiği zaman da mâni arkasından erkekler koro halinde yoh yoh çağırırlar. Mânici mâniyi söyleyeceği zaman etrafında ya zılgıt çalan kadınlar ya da yoh yoh çağırın erkekler hazır bulunurlar. Bu gelenek hâlâ devam etmektedir.

Farklı konularda söylenmiş birkaç mâni örneği vererek konumuzu bitirmeye çalışalım:

*“Oy çinçini çinçini
Öpem ağzın içini
Hoş geldin sefa geldin
Oğlumun güvercini”*

*“Kilis’tir dedikleri
Zeytindir yedikleri
Pek hoşuma gidiyor
Gelorum dedikleri”*

*“Elmayı dişleyelim
Bir hayır işleyelim
Başlamadan maniye
Kebabı şişleyelim”*

*“Kilis’im köşe köşe
İçinde kebab bişe
Bizi kıskananların
Evine bomba düşse”*

*“Dağda biter üzerlik
Başında yeşil terlik
Oğlum bir paşa olur
Bir orduya yeterik”*

*“Tarlalarda bıtırak
Gelin kızlar oturak
Oturmaktan ne çıkar
Gelin olak kurtulak”*

Sunumumuzu şu şekilde bitirelim müsaadenizle:

Bir toplumu millet haline getiren geleneklerimiz toplumun değer yargılarıdır. Kaybedilen her değer, o toplumun yapı taşlarından birinin yok olmasına sebebiyet vereceğinden millet olma bilinci zarar görecektir. Toplum bu sonuca doğru süratle yol almaktadır. Bu sebeple acil önlem alınmalıdır.

Düzenlenen bu sempozyumdan beklentimiz, toplumsal değerlerimizin yeniden canlandırılması noktasında; sunulan önerilerin, idareciler tarafından dikkate alınması ve gereğinin yerine getirilmesidir.

DOÇ. DR. AHMET HAMDİ KEPEKÇİ

KİLİS SEMPOZYUMU IŞIĞINDA GELECEK PROJEKSİYONU

Saygıdeğer katılımcılar,

Bugün burada Kilis Sempozyumu'nun ışığında, geleceğe dair projeksiyonlar yapmak istiyorum.

Kentin kültürü ve ekonomik özellikleri, onun kimliğini şekillendiren temel unsurlardır. Kilis'in zengin ve özgün kültürü, bu topraklarda yaşayan her bir bireyin katkılarıyla

oluşturmuştur. Sempozyumda konuşan değerli katılımcılar kentimizin kimliğini anlamlandırmaya çalıştılar. Bizler bu sempozyumla gelecek nesiller için nasıl bir kent olacağını belirlemeye yönelik bir adım atıyoruz. Girişimciler, tüccarlar ve yerel yöneticiler olarak, Kilisli olmanın kimlik üzerindeki etkisini anlamak ve bu kimliği koruyarak geliştirmek bizim sorumluluğumuzdadır. Kentin gastronomisi, doğal zenginlikleri, ticaret, tarım ve hayvancılıkla olan ilişkisi Kilis'in kimliğini güçlendiren temel unsurlardır. Bu değerleri koruyarak ve sürdürülebilirlik ilkesini göz önünde bulundurarak gelecekte de Kilis'in kimliğini yansıtan bir kent olarak var olmasını sağlayabiliriz.

Gelecek için neler yapabileceğimizi düşündüğümüzde, toplumun her kesiminin bir araya gelerek iş birliği yapması gerektiğini vurgulamak isterim. Üniversite hocaları, bilim insanları, öğrenciler ve halkımızın aktif katılımıyla, kentimizin kültürel zenginliklerini ve doğal güzelliklerini koruyarak, turizmi ve ekonomiyi güçlendirecek projeler geliştirebiliriz.

Eğitim alanında yapılacak yatırımlarla gelecek nesillerin kentimizin kültürüne sahip çıkmasını ve onu yaşatmasını sağlayabiliriz. Aynı zamanda teknoloji ve dijital dönüşümü de kentimiz için faydalı bir şekilde kullanarak iş imkanlarını artırabiliriz.

Ticaret, Kilis'in kimliğini güçlendiren önemli bir unsurdur. Kentin tarihi İpek Yolu üzerinde olması ve coğrafi konumu, ticaretin Kilis için stratejik bir sektör olmasını sağlamıştır. Kilis, tarih boyunca farklı medeniyetlerin buluşma noktası olmuş ve ticaretin merkezi konumunu korumuştur.

Kilis'in ticaret potansiyeli, sınır kapılarına yakınlığı ve ulaşım imkanları sayesinde oldukça yüksektir. Özellikle Suriye ve Ortadoğu ülkeleri ile ticari ilişkilerin canlı olması, Kilis ekonomisine katkı sağlamaktadır. Sınır ticareti, kentin ekonomisinde

önemli bir paya sahipken, Türkiye'nin diğer bölgeleri ve dünya ile olan ticari bağlantıları da Kilis'in gelişimine katkı sağlamaktadır.

Tarım ve hayvancılık ürünleri de Kilis'in ticaretinin önemli bir bileşenidir. Kilis'in verimli toprakları ve iklimi, tarım sektöründe çeşitli ürünlerin yetişmesine olanak tanır. Zeytinyağı, buğday, pamuk, nar gibi tarımsal ürünler hem iç pazarda hem de dış ticarete önemli bir rol oynamaktadır. Ayrıca Kilis'in hayvancılık potansiyeli sayesinde et ve süt ürünleri de ticarete önemli bir yer tutar. Tarımsal ürünler ve hayvancılık, Kilis'in ekonomik açıdan önemli bir sektördür. Verimli tarım arazilerinin korunması, modern tarım tekniklerinin kullanılması ve sulama altyapısının geliştirilmesi, tarım gelirlerini artıracak ve kent ekonomisine olumlu etki yapacaktır. Aynı şekilde hayvancılık da kentin ekonomik çeşitliliğini sağlayarak, istihdamı artıracak ve sosyoekonomik refahı yükseltecektir.

Sosyal ve kültürel etkinliklere ağırlık vererek toplumun katılımını artırabilir ve kent kültürümüzü canlı tutabiliriz. Sanat, spor, edebiyat gibi alanlarda düzenlenecek etkinliklerle kentimizin sosyal dokusunu güçlendirebiliriz.

Kilis Sempozyumu'nun bize sunduğu bu değerli fırsatı en iyi şekilde değerlendirerek, hep birlikte daha iyi ve daha güzel bir gelecek için adımlar atabiliriz. Kentimizin kimliğini koruyarak, geliştirerek ve gelecek nesillere aktararak, Kilis'in ışığını sonsuza dek parlatmak elimizdedir.

Gastronominin sosyoekonomik duruma katkısı açısından ele alınması, Kilis'in daha güçlü bir geleceğe sahip olmasını sağlayacaktır. Gastronomi, Kilis'in zengin mutfağıyla ulusal ve uluslararası düzeyde tanınmasına katkı sağlar. Bu özgün lezzetlerin korunması ve markalaşması, Kilislinin sosyoekonomik durumuna olumlu etki ederken, turizm açısından da büyük bir potansiyele sahip olacaktır. Yerel yemeklerin restoranlar ve gıda sektörü aracılığıyla daha geniş kitlelere sunulmasıyla, kent ekonomisine katkı sağlayacak iş fırsatları yaratılabilir.

Bu konuların ulusal boyutta ele alınması da büyük önem taşır. Kilis'in gastronomisi, tarımsal ürünleri ve hayvancılık ürünleri ülke ekonomisine değer katarak ihracata yönelik fırsatlar sunabilir. Böylece kent, ülke ekonomisinin büyümesine ve dış ticaret dengesinin güçlenmesine katkı sağlar.

Kentin kimliğini daha iyi anlamak için milli mücadele yıllarını iyi analiz etmemiz gerekir. Kilis, işgal yıllarında Fransız askerlerine karşı direnişle bilinmektedir. Kuvayi Milliye örgütü, işgale karşı mücadele için Kilis'te de önemli faaliyetler yürütmüştür. Komuta merkezi olarak belirlenen Cengin Köyü, Millî Mücadele'nin örgütlendiği ve stratejilerin geliştirildiği bir merkez olmuştur. Bu mücadelede, Kilislinin vatanına ve bağımsızlığına olan bağlılığı, işgale karşı verilen mücadelede büyük bir rol oynamıştır. Özellikle Şahin Bey'in cesur ve kararlı duruşu, Fransız işgalinden bertaraf edilmesinde önemli bir dönüm noktası olmuştur. Şahin Bey ve direnişçi kuvvetlerin gösterdiği direniş, düşmanın ilerlemesini durdurmuş ve kurtuluş sürecine katkı sağlamıştır.

Mustafa Kemal Atatürk'ün Kilis'e gelişi de büyük bir öneme sahiptir. 28 Ekim 1918'de 7. Ordu Komutanı olarak Suriye üzerinden Kilis'e gelerek kentin savunmasındaki kararlı duruşu görmesi, Atamızın inancını artırmıştır. Atatürk'ün "Ve bir daha iman ettim ki bu millet asla ölmeyecektir. Var olun aziz Kilisliler!" şeklindeki sözü, Kilis'in direnişçi ve vatansever ruhunu taçlandıran ve hafızalarda ölümsüzleşen ifadelerden biridir.

Bu mücadele dönemi boyunca Kilisli vatandaşlar, zorlu şartlara rağmen vatanlarına olan bağlılıklarıyla işgalcilere karşı mücadele etmiştir. Nöbet tutarak, direniş göstererek ve fedakarlıkla milletin bağımsızlık mücadelesine destek olmuşlardır. Bu tarihî olaylar, Kilis'in vatanseverliği ve kahramanlığı açısından önemli bir mirastır ve bugün hala gururla anılmaktadır.

Kilis'in Millî Mücadele dönemindeki direnişi ve bu tarihi anekdotlar, ülkenin birlik ve beraberlik içinde verdiği mücadelenin sembolü olarak yaşamaktadır. Bu değerli geçmişi gelecek nesillere aktarmak ve unutulmaz kılmak, Kilislinin sorumluluğudur. Bu tür anıları koruyarak ve yaşatarak, Kilis'in milli kimliğine sahip çıkmak ve vatan sevgisiyle dolu nesiller yetiştirmek hepimizin görevidir. Unutmayalım ki tarihimiz, geleceğimizi inşa etmek için bize büyük bir rehberlik sunuyor.

Evet, Kilis'in Millî Mücadele yıllarındaki fedakarlıkları ve direnişi oldukça önemlidir. Kentin kahramanlığını ve vatan sevgisini yansıtan Mustafa Kemal Atatürk'ün "Var olmak aziz Kilisliler" sözü, tarihi bir hatıra olarak AZİZ ismi şehrin adına eklenmeyi hak eder. Bu şekilde, Kilis'in Millî Mücadele dönemindeki önemi ve vatanseverliği daima hatırlanacak ve gelecek nesillere aktarılacaktır.

Ancak sadece bu sözün şehrin adına eklenmesiyle yetinmemeliyiz. Kilis'in Millî Mücadele dönemindeki rolü ve tarihi olaylar, daha fazla belge ve görsel

materyal ile tanıtılmalı ve korunmalıdır. Kilis'in Millî Mücadele Müzesi gibi bir merkez oluşturularak, kentten direnişini ve mücadelesini anlatan sergiler düzenlenebilir. Bu müze, ziyaretçilere Kilis'in tarihi önemini anlatırken, Millî Mücadele dönemindeki kahramanlık hikayelerini de canlı tutacaktır.

Ayrıca, Kilis'in Millî Mücadele yıllarındaki tarihî mekanlarını restore ederek korumak da önemlidir. Bu mekanlar, turizme açılarak hem kentten ekonomisine katkı sağlayacak hem de tarihî bilinci canlı tutacaktır. Millî Mücadele döneminde yapılan toplantıların ve faaliyetlerin gerçekleştiği mekanlar, ziyaretçilere tarihî bir yolculuk sunacak ve Millî Mücadele ruhunu yaşatacaktır.

Eğitim kurumları aracılığıyla da Kilis'in Millî Mücadele dönemi öğretilmeli ve gençlerin vatanseverlik duyguları beslenmelidir. Millî Mücadele'nin kahramanlarının ve o dönemdeki mücadelelerin tarih derslerinde yer alması, öğrencilerin vatanseverlik bilincinin gelişmesine katkı sağlayacaktır.

Ayrıca, Kilis'in Millî Mücadele dönemindeki kahramanları ve direnişini anlatan eserler ve anıtların şehirde yer alması, geçmişi yaşatmanın önemli bir yoludur.

Sözün özü Kilis'in Millî Mücadele yıllarındaki kahramanlığı, şehrin kimliğini belirleyen önemli bir unsurdur ve unutulmamalıdır.

Gelecek projeksiyonu adına yapılması gerekenleri şöyle özetleyebiliriz:

1. Göçle Mücadele ve Yerleşim Planlaması
2. Deprem Riski Analizi ve Güvenli Binalar
3. Kent Geçmişi ve Kültürünü Yaşatma
4. Üniversite-Sanayi İş birliği
5. Sürdürülebilir Turizm Projeleri
6. Tarım ve Su Kaynakları Yönetimi
7. Yerel lezzetlerin tanıtımı, markalaşması ve yaygınlaştırılması
8. Kilis'in ticari canlılığının korunması ve güçlendirilmesi
9. Ticaret Fuarları ve Etkinlikleri
10. Kilis Millî Mücadele Müzesi Kurulması
11. Kilis isminin "**Aziz Kilis**" Olarak Güncellenmesi

